

KOSSUTH
ÉS
A MAGYAR EMIGRATIÓ
TÖRÖK FÖLDÖN.

ÍKTA
SZÖLLÖSY FERENCZ,
A MAGYAI EMIGRÁTIÓ TAGJA.

(FÜGGELÉK: ÚTIRAJZOK.)

LIPCSE, 1870.

KOSSUTH
és a
MAGYAR EMIGRATIÓ
TÖRÖK FÖLDÖN.

ELŐSZÓ.

Több éve már, hogy e könyv sajtó alá volt szánva. S hogy mégis csak ma lép közönség elé, annak egyik oka nemcsak a sajtó, de egyúttal a politikai viszonyokkal is szorosan összefügg.

Míg a magyar nemzet az absolutismus nyomása alatt nyögött, igazságtalanság leendett oly adatokat közrebocsátani, melyek ellenében, minden egyebet mellőzve, teljes lehetetlen lett volna az önvédelem.

Ma nem úgy áll többé a dolog. A helyzet javult, s támadás visszaverésére egyenlő fegyverekkel rendelkezik a hazában mindenki.

A történeti igazság nagyérdeke követeli tehát, hogy a jelen munka gazdag adatai

VI

ne lappangjanak tovább is elrejtve, hanem nyilvánosságra juttatván lehetőségessé válják így a hozzászólás azoknak, kiket a nagyrészen új és ismeretlen tények egyikmá-sika közvetlenül érint. Valószínű, hogy a cáfolatok vagy fölvilágosítások nem is fognak elmaradni, s ha ezáltal a magyar szabadságharc gyászos befejezését követő események tisztába hozatni s történeti bizonyossággal megállapíttatni fognak, teljesen elérte, mit elérni remélt és óhajtott

a névtelen kiadó.

SZÖLLŐSY FERENCZ.

(Életrajz.)

Negyedfél évtizeddel ezelőtt volt a kolozsvári reformatum collegiumban egy fiú, osztályában mindig legelső, tanulóársainak kedvence, a tanítóknak csintalanságban kifogyhatatlan ostora.

.....Évek elteltével az ifjú gondolata túlszárnyaló a köznapi életet — s távoznia kellett.

Lángész, heves vér, kalandvágy: mi volna még, mi kitarja előtte a nagy világot?!..

Katonának állott.

De a tettvágyó ifjúnak nem igen tetszett a tétlenség sótalan kenyere, s első alkalommal odahagyta új pályáját.

A szökött katonát csak bizonyos, Bécsben lakó befolyásos rokona közbejárása szabadította meg nagyobb bajoktól; azonban néhány hetet kellett Bécs egyik

VIII

kórházában, magát örültnek tetteve töltenie, mert — csupán ily módon lehetett hibáját kimenteni.

A vágy mind tovább űzte — túl a hegyen, a határon, idegen földre — Törökországba.

Ez történt Szöllősy Ferenczcel 1829-ben.

Talentuma, nagy ügyessége és ritka nyelvtanulási képessége csakhamar utat szereztek számára a legmagasb török katonai hivatalok felé.

Szöllősy mint táborkari tiszt vett részt az 1829-ki orosz-török hadjáratban; harczolt Ibrahim ellen; elkísérte Fevzi Ahmed rendkívüli követet Szent-Pétervárra, mely alkalommal Oroszhon legnevezetesebb helyeit volt alkalma szemügyre venni s Miklós czárral a segédtisztek közül egyedül ő tudott francziául beszélni; kezét csókolt a czárnénak s Pétervártól Konstantinápolyig mindenütt oraculumma volt a törököknek.

Hazaérkeztével, szultáni rendelet következtében, a kis-ázsiai bányák megvizsgálásával s azok jobb kezelése felőli tervkészítéssel bízott meg; hol sokszoros életveszély-

IX

lyel eljárván teendőiben, e tárgyban felvilágosító véleményezésével sokat tett az ot-tani bányák czélszerűbb karba állítására.

Ezután (1835.) Albániába küldetett rendszerezett csendőrség szervezése végett, — s alig jutott el a vad gogalikok között Scodra (Skutari) fővárosba, midőn a rég forrongó fölkelés kitörvén, a lázadók dühé elől a pasával s kevés rendeskatonasággal a városba szorult, hol május 19-től september 11-kéig, folytonos megszállás alatt, naponkint egyen-egyen nyolcz lat főtteméval kellett megérniök.

Hét évet töltött Szöllösy napkelet fényes ege alatt; de vágyai iránytűje ismét hazája felé mutatott.

Az 1836-ki év februárjában érkezett vissza Erdélybe. Láttam azt a köpönyeget, melyet keresztüljártak a határszélen átiramló Szélim után füttyölő török golyók.

Mint engedély nélkül kivándorlott, criminalis kereset alá vétetett.

Pere három esztendeig folyt.

Ezalatt írta a „Napkeleti képek“-et, melyben érdekes törökországi tapasztalatai

egy részét terjesztette a közönség elébe, és pedig csupán nagy emlékezőtehetsége után, mert, mint előbeszédében is megjegyzi, irományai az albániai lázadáskor mind elvesztek.

Itt bámulni lehet Európa majd minden miveit irodalmábani ritka jártasságát.

Első diák-éveiben elhagyva az oskolákat, távol a hazától, még pedig Törökországban töltve közbeeső idejét — a ki gyermekkorában is, mint gazdatiszt fia, bár elég gondos, de a középosztályúaknál akkor szokásban lévő szűk terjű nevelésben részesült — mikor hazajő, ismeri az olasz, frank, német, angol, latin és arab irodalmat, lord Byron-tól Ariostóig, Sullytól Perseus-, Gibbon- és Schillerig *).

Végre csakugyan lefolyt a per, s Szölösy nemcsak fölmentetett, hanem a kormány keleti nyelvek tolmácsává is kinevezte Zimonyban.

* A „Napkeleti képek“-et az akkori kritika igen kedvezőleg fogadta. L. a „Figyelmező“ 1838. 2. és 30. számát, E könyv Kolozsvárit Steinnál leszállított olcsó áron most is kapható, s a török viszonyok érdekes találó festéséért, és abenne foglalt adtokért megérdemli a megvételt.

XI

Itt még jobban nekifeküdt a nyelvtanulásnak, úgy hogy rövid időn az új-görögben is szép előmenetelt tett, s pár év alatt 14 nyelvet mondhatott sajátjának.

Sokszor hozzáfogott önéletírásához, s mindannyiszor azért hagyta félbe, nehogy a benne előforduló rendkívüli episoddokért sorait költeménynek tartsák.

A forradalom után, melyben jelentékeny szerepe volt — külföldre menekült.

Törökföldön átutaztában igen sok hasznát vette régibb ismeretségeinek. Nagyúri biztosúl a menekültek mellé testőrségi ezredes Szülejmán bej adatott, kitől ő azon időben, midőn tábornagy Fevzi- Ahmed pasának, Mahmud szultán kegyencének kedvelt, segéde volt, s ki akkor körülöttök mint hadnagy gyakori szolgálatokat tett — némi köszönetre tarthatott számot. Szülejmán ráismert, barátságának minden kitelhető jelét igyekezett egykori jóltevője iránt tanúsítani, a miben, minthogy mindvégig ő maradt az emigránsok főfelügyelője, elegendő alkalmá volt.

— Viddinből Sumlára költöztek.

XII

— Onnan a többiekkel együtt Kiszsiába belebbezett.

— Várnán, Gemleken, Brusszán, —a hajdani Bythinia fővárosán,—áthaladva, Rutájába érkeztek.

Itt egy esztendőnél tovább tartózkodott. Ekkor távozási engedélyt nyervén, örök istenhozódót mondott az agg vár sötét mandolafáinak, a Borzuk ezüst habjainak, Persia kopasz bérczeinek.

Máltában kiszállott tengeri fürdők élvezése végett. Hat héti ittmulatás után Frankhonba ment, Marseillet, Toulouset megtekintvén, a legnevezetesebb pyrenei fürdők egyikében — Baregesben ismét hét hetet töltött gyengült egészsége helyreállítása kedvéért, mely alkalommal Aragóniába, a kedves Spanyolország legszebb részébe is berándult.

1851. Szeptemberében Párizsba érkezett.

Két és félelvi itt-tartózkodását a császári nagy könyvtárban való búvárkodásra fordította, — s egyebek közt befejezé a mesmerismus körül még Rutájában megkezdett tanulmányait, — minek segélyével 1850. elején magát oly betegségből mentette

XIII

meg, melynek meggyógyíthatása felől orvossai már minden reményüket elvesztették volt.

E tannal történt megismerkedése kedélyvilágában is fordulatot idézett elő, s nem ritkán alkalmat nyújtott nekie, a rejtélyes tudomány által a Szent-könyv bűvös csudatételeit egész valóságukban újra föléleszteni.

A szülőföld emlékei nem hagytak nyugtot a bujdosónak.

Hazatérhetésért folyamodott, s legfelsőbb kegyelemből 1853. áprilisében újra megpillantá az imádott hon sötét határait.

1854. márczius 3-án meghalt Nagy-Szöllősy Szöllősy Ferencz, Oraviczán, negyvennyolcz éves korában.

Élete csak a futócsillag hirtelen ragyogása volt: elenyészett, mielőtt világíthatott volna.

A hegyvölgyes vidéken rohanó folyót mindig a rónára vonja valami. A meredeken gyűjtött kincset csak itt öntheti ki, — hol, tudja hogy egyedül várja pihenés hosszúfutása után, a mező tárt karjain. De ha sohasem juthat a folyam a mosolygó vidékre? Ha el-

XIV

nyeli egy mélység s nem leszen látható többé? Ha az utolsó szirtről leesve, millióm szemre porlik, széttörik, megsemmisül s elvesz a benne rejlett drágaságokkal együtt? De ez nem a folyam sorsa, — inkább sorsa az embernek! Annyi talentum és a legszentebb akarat — oda lesznek egy perez alatt, ha a kebel megszűnt dobogni, nyom nélkül, ismeretlenül!...

KOSSUTH

ÉS

AMAGYAR EMIGRATIÓ

TÖRÖK FÖLDÖN.

Oravicza, július 3. 1853.

Kedves bátyám!

Elvégre honomba visszaverődhetvén, múlt ápril 23-ka óta nőmmel együtt, ki távollétem alatt Temesvárt két ízben volt becsukva, napámnál tartózkodom; igen, tartózkodom; mert 20,000 p. forintot meghaladó vagyonunk a forradalom alatt elpusztulván, nyomasztó szükség martalékává levénk.

A negyvennyolcz- és kilenczi évek engemet nőmmel együtt négy-öt ezer pforintnyi évi jövedelemtől talán örökre megfosztottak. Bányáinktól a Dunáig vivő elkezdett vasutunk félbeszakadván, a gőzhajótársaság kénytelenségből másfelé folyamodott., — köszénbányanyitásra, s vasútépítésre milliókat előlegezett (4 milliót pengőben) s a tőlünki vásárlással felhagyott.

Kedves Károly bátyám! Negyvenkilenc óta én szép és nagy utakat tettem. — Utam egy részén az igaz utaztattam, de más részit proprio motu tettem.

Orsovától Rutájáig, egy évi itteni kipi-henés után innen Máltáig vittem. Ottan hét hetet mulattam, s a francia consulátus útján, Párisból a belügyministertől a Franciaországba beléphetésre nagy ügygyel-bajjal szabadalmat nyervén, Marseillen, Toulou-son keresztül a Pyrének közé Barégesbe mentem fürdőbe; — itt hét hétig mulattam, a gyönyörű vidéket bejárván, Spanyolhon-ban Arragoniában is megfordultam. — Ba-réges-ből Tarbes-Peaun IV. Henrik születése helyén, Bordeaux-, Nantes-, Tours-, Orlean-son keresztül Parisba mentem.

Itten huzamosan mulatván, száműzetése-met fájdalmasan érzettem. A nagy és szép város népe tömkelegében hontalanságom tu-data keblemet majd összeszaggatta. A cos-mopoliticaí érzeteknek bizonyos határai van-nak, melyeket büntetlen nekünk áthágni nem lehet.

Bujdosásimnak tapasztalásimon kívül az

a haszna is leve hogy a frankhoni átkozott rász dohány és szivar miatt a dohányzással örökre felhagytam. — Italt is, vízen kívül, semmit nem iszom. Mindnyájokra az egek áldását esedezve, s isten oltalmába ajánlva maradok.

önnek kedves bátyám

holtig tisztelő atyafi-öcsce

Ferencz.

Ön tőlem Odysseát kíván; ám legyen — megérthetés kedvéért vigyük vissza a fonalat az 1849-ik év nagyhetére, s jelesen szerdára. — Miután Gyöngyösön az Orczy-házban egy pár napot kényelmesen tölténék. Kossuth szerdán reggeli kilencz órakor nekem ekkép szól: „Kedves lelkem barátom! Menjünk Jászberénybe egy kicsit akasztatni!“ Melyre én: „A felmagasztalást, a természet törvénye szerint igazolni nem lehet s minden esetre, a rerum ezen ultima ratioját felette kényes palliatív szernek tartom.“ — Jászberénybe érven, az ottani főnökök közül hárman előhívtak, én velök a Kos-

suth belső szobájába megyek (nekem minden idegennel ab ovo, ad malum usque — benn kellett lennem) hol a G-dúron elkezdett quartett különféle kitérések után elvégre A-mollba ment át — szóval az ijesztés- és mentségből alakult párbeszédnek vége lőn, s nagy bel örömemre a bakó szolgálatja nem vétetett igénybe.

Vér tehát nem omlott, de folyt ám annál több vino santo — és lachryma christi — A commentar gondolom felesleges nem leend: Egy gazdag Jákob-ivadék 49-nek az elején több száz akó ménesi és ruszti aszubort kereskedés végett Lengyelországba akart átszállíttatni; — szekerei, azon ürügy alatt, hogy a bort Schlick tábornoknak viszi, feltartóztatnak s Debreczenbe hajtatnak, hol brevi manu elkoboztatnak; mely bor később valahányszor Kossuth tábornok járva korteskedett, elválhatatlan útitársunk lévén, az érintett nevek alatt nem csekély szerepet játszott.

A városház nagy termében egy patkóforma hosszú asztalt terítettek, melyet a Pest felé nyomuló magyar sereg főbb tisztjei

körülültek, s midőn már a túroshaluskának is végére jutottak volna, egyszerre betoppán Leiningen, és huszár-őrnagy Kray. — Ez utóbbi éh gyomorral az úgy nevezett vino santóból (ménesi) két boros poharat felhajt, s egész tűzzel legényei elhanyagoltatásán s rász kosztján panaszkodik. — Damjanics csitítja — Kray felpattan, kardját leoldja, s az asztalra dobja, mondván: „készebb vagyok szolgálatommal felhagyni, mint legényeimet éhezni látni!“ Kossuth e zajra színét vesztvén felkél s szobájába vonul — Krayt pedig Görgey a porkolábhoz küldi. — Damjanics és Kossuth kénytelenek valának később Görgeyt kiengesztelni — s a különben ügyes hibás, szabaddá lőn.

A félben lévő palaczkok, — poharak és tálak s tányérok tömege alatt vajúdozó patkóalakú tölgyasztal körüli székeken több törzstiszt hosszan nyúlva kényelmesen hortyogott. — A kályha mellett pedig jó meleg bundámon nagyot aludott Görgey. — Én Kossuth szobaajtájánál hat széket egybetévén, s kabátommal takarózván, didergettem is, nem is.

Midőn a terem nagy falórája, mely a patrés conscripti részéről annyi csűrésnek-csavarásnak vala addig élő tanúja, 11½-et kondított, a mellettem levő ajtó megnyílik, Kossuth kijön s velem együtt az alvókon szemlét tart, s midőn Görgeihez jutnánk? tőlem ezt kérdi: „Hát G... miért fekszik itt, nincs neki szállása?“ — „De van, hanem nekem azt mondá, miszerint a jász atyafiakban nem igen bízik, s ennél fogva kéznél akar lenni!“ A tömjénezés Kossuthnak nagyon tetszett — s miután szobájában nekem valami takarót kutattunk volna, egymásnak jó éjszakát mondtunk. Keresztyéni kívánságunk, fájdalom! nem sikerüle, mert éjfél után egy órakor Kossuth kijön s nekem azt mondja: „tűz van!“ Görgeyt felköltöm, ki az ablakhoz megy — kinéz, segédjének azt mondja: „veszély semmi, mindazáltal menjen ön, a tüzet oltassa el!“ és azzal jó meleg bundámra viszont lefeküdt. — Mi pedig Kossuthtal egy ablakot kinyitánk, s három óráig, tűz múltáig beszélgetve szivarozánk.

Más nap Szent-Márton-Kátára mentünk, a hol magunkat annak daczára, hogy a szo-

bákban úgy valánk, mint a görögök a trójai falóban, jól kinyugodtuk, s nagy-péntekre, az isaszegi csatának napjára szerencsésen felviradánk.

Kossuth délelőtti 10 órakor egy pár kocsin Rókára hajtattott, ottan a dombon lévő kápolnához felérvén, fűre heveredtünk, s szivarozás közben a távol haladó magyar sereget szemléltük. Görgei nem sokára hozzánk ér, s hasonlólag fűre dől. — Egy idő várattatva Kossuth reá függesztett szemekkel tőle azt kérdi: „Hát a koronával mit csinálunk, ha a németet az országból kikergetjük?” Görgei reám néz, s szokott hidegvérűségével az mondja: „Adjuk Szöllösy barátunknak.” Én erre: „Köszönöm szépen, engemet a dicskórság nem ostromol, tudok én annak egy jó helyet — küldjük Kubinyi Gusztinak (a nemzeti múzeum igazgatójának).” — Kevés idő múlva Görgei lóra ül, s Isaszegre vágat; mi pedig Szt.-Márton-Kátára visszatérünk ebédre. Mielőtt ebédhez ülnénk Kossuth engemet félrehi, s azt mondja: „Kedves lelkem barátom én Önt a nőm után küldeném, hogy a pest-budai be-

menetben Terézem is részesülhessen. — Ebéd után, midőn a nejének, szóló levelet átadja, s megölel, így szól: Én Önre azt bízom, mi nekem a világon legdrágább,“ melyre én: „Szerintem első a haza, s az után jön a domina.“ — „Jól van jól, kedves lelkem barátom csak menjen!“ Ez volt 5½ órakor délután. Estvéli 6 órakor el is indultam, s orosz feldjägerhez illő sebességgel utazván, más nap délben Debreczenben termettem. — Husvét első napján estvére Egerbe jutottam, hol Terézt sógorasszonyával Rutkainéval az érseki lakba beszállítom. Vacsora után a kályhához támaszkodva szivarozok, s az asszonyokkal beszélgetek, és nekik a jászberényi éjét epizódjaival együtt elősorolom. A Kray tetteire Teréz azt mondja: „Hát Kossuth nem lövette-e azt a hitvány őrnagyot főbe? Lettem volna csak ott, megtanítottam volna én őtet az elnök iránti tiszteletre!“ Melyre én „a mai időben a derék katonára szükség lévén, minden csekélységért nem igen lehet őket főbe lövetni.“ — S kevés variatio után így szól: „Hát a koronával, ha a németet kiűzik, mit mívelnek — mert elébb-hátrább

úgy is a Kossuth fejére fog az kerülni?!“

Melyre én huzamos várakozás után, attilám szárnyát félrevonván négycsövű két piztolyomat, s törömet mutatom s így szólok: „Honomat s a elnök urat sokkal inkább szeretem és becsülöm, hogy sem azt tűrjem, miszerint az elnök jó hírét és nevét a korona utáni kapkodással befertőztesse. Készebb volnék, ezen törrel, melyet oltalmára hordozok, életének véget vetni.“ A Teréz szemei hoszúkásságukat elvesztvén, mint a fókáé, kerekékké s kidomborultakká lőnek. — A két asszony ásítózni kezde s én nekik jó éjét kívántam.

Más nap délben a Gödöllőből visszatérő elnököt Hatvanban találtuk, s minthogy az ünnepélyes pesti díszmenetből ez úttal semmi sem leve, demisimus auriculas, s a paprikás szalonna hazájába visszatértünk.

Később az április tizenegyedikét megelőző nyugtalan gyűlések beállottak, Kossuth a képviselőkkel minden áron el akarta hitetni, hogy a seregek, különösen a felső fő-sereg a függetlenség kihirdetését sürgeti. — Ez a Kossuth és Görgey közti egyetértést

Örökre összezúzta s a beállott hidegséget és bizalmatlanságot a Kossuth családjához tartozó asszonyok gondolatlan pletykasága és sértő dölyfe napról napra öregbítette.

A túlbizottság idétlen szülöttje a függetlenségi okirat, melyen Kossuth 24 órát szakadatlanul dolgozott, végre meglett; s én, — megeshető, az egri párbeszéd következtében, — mint tanácsos a külügyministeriumba mentem. Nem sokára másodízben Oláhországba küldöttek, de Verestoronynál tovább nem mehetvén, n.-szebenbeni huzamos mulatás után, az orosz Brassónál s Beszterczénél beütvén, visszasiettem — Pestet, Szegedet, Aradot, s Lúgost rövid mulatás után, tudván hogy számomra nem sirászi rózsá-ágy van vetve, odahagytam s Orsovára vonultam. Az oláh határszélen, Ocserovánál egy török tábor létezett, s mi, kik catabázisainkat szerencsésen végrehajtottuk, a török tábor szomszédjában lévő füzesben, még Magyarhon határán tanyáztunk.

Ittmulatásunk harmadik estéjén meghal-
lom hogy Kossuth alattomban Ó-Orsován
tartózkodik — kétcsövű puskámat s vadász-

tarisznyámat a váltamra vetem, Orsovára beballagok, s éjjeli 11 órakor Kossuthhoz érek. — Látásán szívem csaknem megrepedt — se paróka, se szakál se bajusz; a kétségbe esetre alig tudék reá ismerni. — Egekre kér, menteném meg! Másnap szemszúrásból Mehádiára küldöm, s én Új-Orsován — de csak a vár előtt a Duna bal partján, mert a várban, a jobb parton lévő szerb örök miatt senki be nem mehetett, a közlekedés fennakadván csak nagy bajjal tudtam a várparancsnok titkárát átédesgetni. Mindent elkövetek. A várparancsnoknak száz, titkárának száz, s minket a Vaskapun ladikon levivő három töröknek két száz aranyot ajánlok, — s esteli 10 óráig megfontolási időt engedek — de sikertelenül, mert a Duna bal partján török, jobb partján pedig szerb örök lévén, kutatatlanul senkit le nem bocsátottak, s török atyánkfiái auri sacra fames-ök daczára ringyrongy életöket kockáztatni nem merék.

S más nap nem volt egyebet mit tennünk, mint a török sereg parancsnokávali többszöri parlamentírozás után, kedves honunknak szívszakadva istenhozzádot mon-

dani, s az oláh földön lévő vesztegetlő-intézetbe Turnu Szeverinbe számos török lovas-katona kíséretében bevonulni.

Kossuth, én, és segédtisztje benn az épületben valánk, a többek pedig a szabadban sátrak alatt vesztegeltek.

Minden szaladó között legelső volt a két Perczel, azután jött Dembinszkivel Mészáros — Szemere és Kossuth, sat. A Magyarországból menekültek között volt az utolsó Batthyány Kazimér — végre Erdélyből az öreg Bem 25 sebével — ennek az embernek teste olyan volt mint a foldozó cigány kezére jutott, igen-igen elavult rosta.

De térjünk csak a veszteglő-intézetre vissza. Hármunkat anyaszült meztelenre levetkeztettek. — Kossuthnak s nekem az orvos, ki oláh szolgálatban álló n.-szebeni szász volt, változót adott, ruháinkat chlor-mészfüstbe zárták s pénzünket sós vízzel jól megmosták. Kossuthnak volt ezer darab aranya, három-ezeröttszáz p. frtja ezüst házasokban, s két száz nyolczvan frt ezüstben és osztrák bankjegyekben. Az érczpenzt Kossuthtal — mosás után — megszáritottuk, számláltuk, s mind

az én éjjeli-zsákomba zártuk. A kiadásokat én vittem.

A törökök úgy ránk estek mint hollók a dögre, de az oláh sem maradt ám hátra. Szokásaikat, nyelveiket jól ismervén, nekik fügét mutattam, mindazonáltal szép fegyvereinkből, s mint egy kilenczven aranyból Viddinig jóformán kivetkeztettek.

A veszteglő-intézetből kiszabadulván, ötven ozmán zsidás fedezete alatt kervánunk megindult. — Az első oláh állomáson, hol az egész nagy helységben fedeles avagy a nélküli ház csak egy volt, a miénk, vándortársaink, az erdélyi átóbbrendü hegyi pinceszékhez hasonló, lak nevet csak bitorló, sárba ásott, sárral borított egészségtelen lyukak körül tanyáztak.

Magunkat jó móddal ki se pihenők, midőn Kossuth segédisztje, Asbóth egy régi ismerősét, egy temesvári szatócsnak egykori hajdonát, jelenleg pedig mérnökszázados Dembinszkihez férjhez ment Dulcineáját Kossuthnak bemutatja. — Asbóth azelőtt a Béga kanálissának mérnöke lévén, az utolsó időben Kossuth mellé jutott. Egykor mint ka-

marális mérnök Hogl Emíliára vetette volt a szemét, de kosarat kapott, s most se érte el célját, mert Kossuthunk kiemelte a nyeregéből. A derék nő, fekvő beteg férjéről megfélemezve, a napot nálunk tölté.

Az állomásra érve, szekereünkről alig szállottunk le, s íme Éva anyánk sarjadéka elválhatatlan társunkká lőn. — Egész Viddinig így utaztunk.

Kalafátra érvén, midőn ladikra ülnénk, hogy Viddinre átmenjünk, tőlünk jobbra, mintegy 150 lépésre egy osztrák gőzös horgonyozott, a gőzősön egy vidékőrségi tiszt fenszóval ezt kiáltja németül: „Adjatok egy puskát, hogy azt a kutyát, ki a hazát ily nyomorba döntötte, meglőjem“! Szerencsénkre egy tőlünk balra horgonyt vetett török dunai őrhajó Aegise alatt a kész veszélytől nagy bajjal menekvénk — Kossuth olyan leve mint a fal, segédje lovait s szekereét követelte. A kalafáti török erőd parancsnoka pedig engemet kért, hogy minden veszedelemet kikerülendők, sietnénk; a hátramaradottakat ő átküldendi, tehát Kossuthal s éjjeli-zsákkal ladikra szálltunk, s

midőn az istenverte segéd belépne, a ladik egyik vége felbillen s éjjeli-zsákom a Dunába esik, — de szerecsénkre mély nem lévén, egy révész kiragadta s minden kitelhető sebességgel a török úrhajóhoz értünk, hol az üteg árnyékában társaimnak színök s szavok visszatért.

Viddinben a pasához vezettek, ki is miután bennünket pipával — serbettel jól tartott, mint féltő portékát a rendőrség igazgatójához (záptilárün agászihoz) beszállított. Kossuth megkért, miszerint százados Dembinszkinék — a kit őrnagynak s segédjének nevezett ki — szomszédunkba rendeltessek szállást; ki is egy becsületes zsidó Hipocratesnél egész Hiedelemmel lerakodtatott. —

Másfél év lefolyta alatt katonatiszti ki nevezésekhez szokott Ivossuthunk (Mészárosnak csak neve volt hadügyminister) nemcsak Viddinben, hol Steint tábornoknak, Kofflert s másokat ezredeseknek, s alezredeseknek, nevezte ki, de még Rutájában is katonatiszteknek nevezett ki. De miért is ne? Hát XII. Károly — kihez untalan hasonlított maga, száműzetése ideje alatt, (előbb I. Napo-

leonhoz; — különös: a legfélénkebb egyén két ismeretes hóshöz — itt igazán el lehetne mondani „omnis similitudo claudicat“) Benderben szakácsát nem nevezte-e ki kapitánynak?

Házigazdánk török étkekkel bennünket felesen ellátott, s az újólág kinevezett segéd-tiszt nevével együtt vacsorán mindig nálunk volt. — Ebédet nekiek Don Quichott főzött, de látván azt, hogy a Hipocratesné minden edényt, melyet használtak, mint a jarganái dalai-lámánál szokás, mint befertőztetett földhez dobált, Kossuthot megkéri, hogy szegény segédnéjét, a bajból kiemelendő, látná el konyhaedénynyel. Felsőbb meghagyás következtében a szűkölködőt négy aranyból mind réz bográcsokkal, mind pedig czínezett réz tállal és tányérral illőleg elláttam.

Kossuthnak nem férvén a török koszt fogára, megkért, miszerint Gyurmánnénál, az egykori hiv. „Közlöny“ boldog emlékezetű szerkesztőjének nevével, — az ő és az én számomra két személyre 40 pengő kron levesből, sóbafőttből, és zöldségből álló ebédet rendelnénk.

Szűken szabott ebédünkben a tobozói szép e mathematicai paradoxont: ubi duó, ibi trés — megfejtendő, nemsokára részt vett, természetesen férje nélkül, s a délutánt a hon sorsán kétségbe esett Kossuthal enyelegte el. A pasa és mások tőlem a botrányos viszonyt tudakolandók, különféle kérdésekkel ostromoltak. — Kossuth eleinte az aszszonyt atyafiának vallotta, de ezen állítás hitelt bajosan nyert, annyival is inkább nem, mivel a házigazda naponkint velünk vacsorálván, pirulva volt tanúja, miként csipegették ketten, mint két nyögdecselő gerlicze, a Kossuth kezében lévő szöllőgerezd szemjeit.

Én Kossuthot, kivel 1836 óta barátságos viszonyban állottam — figyelmeztettem, közölvén vele, hogy a törökök azt mondják: „Hogy’ képes egy oly ember ki egy nemzetnek feje volt, s ki hazáját vérbe borította — mindenekről megfélekezni!“ S kértem miszerint hagyna fel vele, mert különben kényteleníttetném, a kontyosok csípős megjegyzéseit kikerülendő, tőle megválni. —

Ebet kötött karóhoz, könybe borult sze-

mekkel felkiáltva: „Kedves lelkem barátom! Hát ön is el akar hagyni?!“

S én maradtam.

A kiadástól tartván, egy török hajótulajdonossal, kivel zimonyi lakásom ideje alatt jót tenni többször szerencsés valék, s ki nekem köszönet fejében mindenben készségét ajánlotta, megegyezek, hogy engemet Kossuthal Ruscsukig vagy Szilisztriáig három emberével egy csolnokon elvitessen. Kossuthot török asszonyruhába beburkolván, — Várnából Stambulba, onnan Londonba akartunk menni, hol időnket a könyvtárakba dolgozással töltvén, élelmünket irományink által akartuk megszerezni. A belsejében megrázkodott, czélt hibázott Kossuthnak dicskórsága akkoron szunnyadozni látszott.

Azonban ki nem adatásunk felől hivatalosan értesítettünk, Canning pedig Kossuthnak azt írja, hogy magának kitüntetést s kormányzói nevet, melyről úgy is lemondott, ne igényeljen, mert az afféle által az emigránsok sorsát csak terhesebbítendi, hanem privatizáljon, s magát csendesen visel-

vén, állásán kétségen kívül könnyebbíteni fog.

A jó tanács s okos szavak a léget egy kevésbé megrázkódtatták — s a pusztában elhangzottak. — A török mindnyájunknak katonai rangot s ahoz mért rátiót adott. — Kossuthnak osztályos-tábornoki rangot s napjára 60 közlegényi portiot, és ez által a dicskórság lelánczolt ördögét bilincseiből feloldozta, — s isten hozzád szerénység! mely úgy is Kossuthunk hibái közé soha sem tartozott.

Gondjaink megmentésem örömeinknek tanúsítására egész délutánokon át késő estvéig kártyáztunk. — S azalatt, míg Verstoronynál kimenekült honvédjeink a Duna partján szabadég alatt táborozván — sátor nem mindeniknek jutott, — meztelenségek miatt az éjeket marhaganéj hóira rakott dombban kénytelenítetének átdideregni, — mi egynéhányan meleg szobákban bövséges étellel ellátva, aranyainkat ferblin, fáraón, makaón és halberzwelven pazaroltuk. Én ki soha kártyás nem valék, Kossuth által felszólítatva, kénytelenítettem játszani. A

szerencse avagy tudatlanságom annyira kedveztek, hogy Viddint 170 darab arany nyereséggel hagytam el. Szabó ezredes veszített 60 drb. aranyot — (lovai s szekere árát) Dembinszky 60 drbot. Wagner őrnagy 100-nál többet. G. Batthyány István 80 at. Asbóth 30 drbot. Kossuth, kivévén hogy a Dembinszky veszteségét a mellette ülő aszszonynak visszapótolta: mindig nyereségben volt s mintegy 120 drbot nyerhetett.

Azután többé, az egy whistet-kivéve, még kártyát se vettem kezembe. Kártyázás alkalmával a Hogel kisasszony (így hívták a temesvári szatócsot) mindig Kossuth mellett ült, Kossuth vele folytonosan moitie volt.

Gyakran megtörtént, hogy épen akkor mikor Kossuth gustírozásában mélyen elmerült, ez vagy amaz menekült táblabíró ínségét rajzoló kebelrázó panaszával, a hiperboldogot, — többszöri felszólításom sikertelen maradván — figyelemre kényszerítette, s tőle e feleletet: „Szöllősy barátunk majd eligazítja a pasánál — azaz más szóval: Szöllősy Önöknek majd rátiót adat“ (minthogy

eleintén csak a katonák s előkelőbbek kaptak rátiót — némelyek álszeméremből nem akarván a töröknek lekötelezettjei lenni, az ajánlott segédet el nem fogadták) préselte ki.

A félelem fonnyasztó aggodalmait jó Kossuthunk nyakáról lerázzván, amúgy derekasan nekivirúlt, a délelőtti időnek is nagy részét szomszédasszonyánál töltötte. — Avval hogy török menyecskévé légyen, egyszerre felhagyott, s a londoni könyvtárban irdogálás eszméje is, elrendezett útunkkal együtt dugába esett.....

Azalatt míg engemet a boszuság majd megemésztő, megérkezik Londonból egy Thomson (való neve Stenningsen) nevű kalandor, (ki mint később tudám meg, már több helyen tetemes csalásokat vitt véghez) a Pulszky ajánlólevele úti-csizmájának magas sarkában volt beszegelve, melyet miután nagy bajjal kivettünk s elolvastunk, Kossuth egyszerre légváratat kezdett építeni, s tenyérynyi papirosra Thomson, (mint Magyarország törvényes kormányzója) a komáromi vár főparancsnokának kinevezi, s

neki mindenekben teljhatalmat ád, — felkötteni, lövetni tetszése szerint!

Alapos ellenvetésim, s jelesen az, hogy Klapka Thomsont azonnal felmagasztaltatja, vagy míg elébe kerülne, e fáradságtól az osztrákok megmentik, sikertelenek voltak, s a várparancsnok útnak indult, — de Belgrádon a Komárom feladását meghallván, ottan Kossuth számára egy néhány font szalonnát (ez neki legkedvesebb eledele) s a dámának egy néhány keztyűt vásárol, Vidinbe visszatér, s onnan nem sokára Konstantinápolyba utazik.

Azonban az aradi kivégeztetéseket a lapokban olvassuk — szívem csaknem megreped — s könnyüm özönnel omlik. Kossuth érzéketlen mint a sírásó által kidobott koponya, ismétleni borzadok: — „Igen jól esett“ így szól s örvend. Rettenetes valami az oly teremtés, ki minden nemes érzelmet, — még a legszentebbet is, — dicskórsága mirigyének s bálványozott önzésének képes feláldozni.

Késő kiocsúdásom haj be fájt! — Ez időben Kossuth a hazába sokat írt; én kértem, ne tenné, úgy is elég áldozat hullott;

de ő nekem azt mondta: „mentől több hulland, annál utálatosabb leend az osztrák.“ Az ily busenbaumi szavak, egy olyanak szájában, ki a veszélynek még árnyékától is ment, keblemben undorodást szültek, — s gondolkodni kezdettem, miként hagyhatnám oda. Az alkalomra nemsoká kellett várni, mert segédje fondorkodásai Kossuthot Bemmel, Perczellel, szóval mindenkivel özszevesztették, s midőn egy ily ármánynak végére járandó a magyar táborba mennék, borzalommal látom, mint szedik fel honvédeink a török katonák — s mások által pipájukból kidobott sanczou dohányt, mert még csak egy fillérök sem lévén, dohányt nem vásárolhattak;

Szállásomra érvén Kossuthot ráveszem, hogy ha egyebet tenni csakugyan nem akar, legalább a közvitézek számára három mázsa dohányt vágasson — a legolcsóbból; — a dohányt hevenyében megrendeltem, — s foglalót egy aranyot adtam.

Másod napon a dohány készen volt, de Kossuth már ekkor tettét megbánván, a dohányt kiváltani nem akarta. Szóból szó ke-

rekedett, s én minden pénzét egy fillérig átadván, oda hagytam. Ha séta közben vagy egy koldusnak egy pár párát adni akartam, ellenzette, mondván: „még mi is az ő sorsára juthatunk!“ S az, ki a hazában kürtölgette Lucanus caesarja szerint: *Civili toga modicum me compone civem*, itt elvét így teljesítette. Elválásunkkor neki ezt mondtam: „Az ittlétel nekem nem kegyelem, én Önöknek úgy is útjokban állok, az isten önt érdeme szerint áldja meg!“ Mintegy 400 arannyal és ezredesi relutummal bírván, az ismert tájokon független voltam.

Másnap a dohányárusnak azt mondtam, hogy dohányát zsákba rakván, vinné Kossuthhoz s hagyná ott, mert a megvágáskor megnedvesített dohányt kár nélkül magának meg nem tarthatta. Végre csakugyan a honvédek kezére került a panaszos dohány.

A házigazda rimázkodott, a pasa kért, hogy mennék vissza, de én azt nem tehettem, s nekik feleletül ezt adtam: „Semmi hatalom nem képes engemet arra kényszeríteni, hogy tovább is azzal lakjam, kit többé becsülni képes nem vagyok.“ — Szép a délibáb, szép,

de csak távolról. Egy kis lakba bevonultam, s keservesen folyt könnyüm megcsalódáson, késő felébredésem, s búsan zokogtam azon elpazarlott időt, melyet az Autosepha hitvallásával töltöttem. — íme e földöni utolsó együttlétünk idejének szigorú igazsággal előadott végső szaka!

Ezután még másfél évig egy helyt léteztünk ugyan, de én többé vele soha sem beszéltem s neki még nem is köszöntem! Ő ugyan mindent elkövetett, hogy viszont hátlójába kerithessen, de sípja előttem ismeretes lévén, célta többé nem éré.

Hogy a coulissák akadémiájából extemporizált árva emlékezetű egykori ephemer szegedi kormánybiztos Egressi a Kossuth és köztem lévő viszonyt nem tudhatván, azt, hogy neki Viddinben őrnagyi rátiót adattam, avval köszönte meg, miszerint reám kígyót békát kiáltson, azon épen nem csodálkozom, mert kiki fazakához szít.

Önnek édes bátyám igaza volt, a naplóíró meg volt a felöl győződve, hogy én honom szent földjét többé nem tapodandom. Egyébiránt mit irt, mit nem irt, azt csak fülhegygyel hal-

lottam, s íme szavamat adom, miszerint a színpadhős elmefuttatásával időm soha vesztegetni nem fogom. Most is borsódzik a hátam, ha hatfelvonásos levelei a szegedi kormánybiztosnak eszembe jutnak, s mindinkább-inkább meggyőződöm Chateaubriandnak ezen szavai felől: „Ha a kormányok megrázkodnak, a szájhősök kezdenek szerepelni, s a népek fő hibája nem az, hogy a nap hőséhez ragaszkodnak, hanem az, hogy elegendő criteriummal nem bírván, *jurant in verba magistri*, nem lévén képesek a csábító mézes szavaknak, önzés undok mirigyével saturált pokoli indokait átlátni vagy felfogni.“

Elválásom utáni nap Kossuthnak mint Magyarország kormányzójának sallangosnál sallangosabb proclamatioja volt a viddini kapufalakra ragasztva, melyben még az otahiti királynénak Pomarénak is had üzenetett.

A világbéke azonban fel nem bomlott, s minket szépen felraktak és Sumlára hajtottak. Már Viddinben beteges lévén, Sumlára érve, ágyba estem, melyet ottlétünk ideje alatt ritka nap hagytam oda.

A török hatóság a Bem (Murád pasa) unszolásából az emigratoria való színleges felügyeletet Kossuthtól mint érdemetlentől elvette, s Perczelnek adta — ebből ugyan leve korteskedés, levelezés, szónoklás, míg az utóbbi győzött. A Sumlán lévő magyar emigratio számára rendelt pénz a Kossuth kezébe került, ki magát a tömeggel megkedveltetendő, a jobban fizetettek havipénzéből levont, s a nélkül hogy a magáéból bár egy fillért áldozott volna, a gyöngébben fizetettek havipénzét pótolta.

A sumlai útnak két episodjára vissza kell térnem. Viddint elhagyván, első megállapodásunk Av'sar nevű faluban volt. Estve Kossuth néhány veletartóval (kik között Visocky lengyel dandárnok, kinek illő tempore nőül Kossuth Zsuzsi, Meszlényiné volt szánva, főhelyen szerepelt), — conferált, s brevi manu elhatározták, hogy a török iránti köszönetüket tanúsítandók, a keresztyéneket a porta ellen fellázítsák. A háladás terv azonban nem sikerült. A Kossuth és Bem számára a Porta két hintót küldött volt, Bem segédjével utazott, — Kossuth pedig

Dulcineájával tanú nélkül, — s olykor-olykor lovagolt.

Lovcsa nevű városkába érvén, pihenés ideje alatt Kossuth kedvesével egy ottani meglehetősen síremlék meglátogatására ment; a mauzóleum egy egykori vezérnek s nejének hamvait fedezte. A vezér hajdan Temesváron kormányzott, s neje magyar grófi család tagja volt, kit a törökök magyar hercegnőnek neveztek. Látogatáskor Kossuth a sírőrnek ötven piasztert = 4 írt 30 kr. pp. ajándékozott mondván: hogy az ott nyugvó hercegnő, a mellette levőnek eldödjé volt. Mi, kik Kossuthot jól ismertük, mindamellet, hogy a szigorú igazságszeretetet sarkalatos hibái közé soha sem számítottuk, genealogico-heraldikai képességét is hallván, kénytelenek valánk egyet jót nevetni.

Voltak neki a jámbornak eleitől fogva oly gyengéi is, melyek nem nevetséget, hanem szánakodást arattak; p. o. a kápolnai csata estvéjén, midőn tiszafüredi szállásunk kertjében ketten szivarozva beszélgetnénk, előttem egyszerre csak megáll s így szól:

„A holnapi csatát (a csata kimeneteléről akkor még nem tudtunk semmit, s hetven ezerből álló seregünktől sokat reméltünk) én fogom commandírozni.“ Én erre: „Hát ugyan azt gondolja Ön, hogy a corpusjurissal csatákat lehet rendezni? Hiszen még azt se tudná Ön, hol kellene állást vennie, hogy az ágyúgolyó el ne érje!“ Ö: „Hát Napóleon?“ „Napóleon egészen más volt, mert ő a tojásból kikelvén már katona, s később derék tüzértiszt lévén, midőn az ágyúfüst fehér karikáját látta, már a golyó jártát tudta. Az istenért ne beszéljen a féjét, mert félek hogy valaki meghallja, s nevetség tárgya lesz!“

Az is különös gyengéje volt, hogy magát minden alkalommal Napóleonhoz szerette hasonlítani, soha se tudtam rá bírni, miszerint Washingtont venné mintául; e nagy ember nevét, szereplése ideje alatt, ajkán egyszer se ejtette ki.

Egy lutheránus pap a Sz.-János mennyei jelenései VIII. 18-ik versét (a LUDWIG szóból 666. hozván ki) Kossuthra alkalmazván, ez nem átalotta a táborbani poharazás kö-

zött — s egybűtt — magát a megírott báránynak, mely a földi zsarnokok hatalmát egybezúzza — kürtölgetni. Az efféle alkalmazások még a nápolyi halász Massaniellora is megtörténtek. Anaxandre, egykor Nagy Sándor közelében lévén s nagy dörgést hallván, kéri Sándort — vallaná meg igazán, nem ő volt-e mint Jupiter fia, ki az eget így megdördíté? Az ifjabb Plinius a Traján panegyrisében azt kívánja Rómának, hogy az istenek bár követnék Caesárt, s választanák mintául.

Eusebius szerint egy keresztyén pap elég szemtelen volt Constantinnak azt mondani, hogy ő megérdemli, miszerint a népeknek ne csak ezen életben, de a jövőben is parancsoljon, a Jézussal egyetemben.

A híres törvény tudós Tribonius, Justinianusnak gyakran mondogatta, hogy ő attól tart, miszerint az angyalok a császárt akkor mikor az ember nem is gondolná, az égbe emelik. S helyesen mondja Juvenalis IV. Sat: Nihil est quod credere de se — non possit, cum laudatur diis aequa potestas. A Solonok, s Calistenesek ritkák.-----

Kitérésemért bocsánat, s engedelmeből
Sumlán maradunk!

Mindnyájukat isten óltalmába ajánlva
maradok

önnek kedves bátyám

tisztelő atyafi öcscse.

Közelebbi levelemben jöllehet Sumlán állapodtunk meg, mindazáltal egy két tárgyat érintendő, visszatérek Viddinbe.

Viszonyaink rendezésére Ömer pasa Bukarestből egy Izmail nevű ezredest küldött Viddinbe, evvel csaknem ugyanazon egy időben érkezett az osmán székvárosból egy Szüleimán nevű ezredes is, szeraszker Mehmed Ali pasától, de valósággal a nagy-úr meghagyásából. Ezen testőrségi ezredes azon időben, midőn én tábornagy Févzi Ahmed pasának, Mahmud császár teljes hatalmú segédjének s kegyenczének, segédje s kedveltje valék, körünkben mint hadnagy gyakori szolgálatot tett, s csekélységem iránt némi köszönettel tartozott. Most reám ismert, s barátságát, minthogy kiszabadulásunkig a fő

felügyelő reánk mindenütt ő volt, tőlem nemcsak el nem vonta, de még Párisba is irt nekem; ezredesi relatumot rendelt számomra, minden kitelhető megkülönböztetéssel.

De én mindebből, az Ézop sajtos hollójára igen jól emlékezvén, s különben is működésünk terét igen jól ismervén, — természetes hogy lármát nem ütöttem. S ennek tulajdonítható, miszerint Szüleimán bėj benünket Viddinben hagyván, — mindaddig míg Sumlára vitettünk, — s oda érvén, tőlünk Kutájába indíttatásunk idejéig viszont megválván — a magyar emigránsok havi pénzének egyetemét Kossuth kezére kerítvén, méltatlankodását velem éreztetendő, ezredesi relatum helyett őrnagyit adott, s ezt annál inkább is tehette, minthogy halálos betegséggel küzd vén, s relatumomra reá szorulva nem lévén, nem sokat gondoltam, ugyannyira miszerint Sumlán havi pénzemet többnyire Cseh Imre vette ki, s szerencsésen el is költötte. A kárpótlás felől azonban, mely az Ahmed Effendi és Szüleimán bėj megérkeztével meg is történt, bizo-

nyos voltam. A pénzkezelés pedig a Kossuth kezéből elvételét, s a más erszényéveli korteskedetés temető talpában megringattatott.

Kossuthtól Viddinben megváltván, előbb ugyan egy hánban szobát vettem, s két nap múlva magamnak szállást rendeltettem. Az elindulás előtt pedig Batthyány megkért, miszerint Sumláig egy társaságban átáznánk. Két kocsija lévén, s neje a lovaglást kedvelvén, a szekerek egyikét sem használta, s ennélfogva a kényelmesebb utazhatás kedvéért ajánlatát el is fogadtam. Az útban szállásaink a hol csak lehetett egymás mellett valának. Útunkban, Tirnovát kivéve, nevezettest mitsem láttunk, Tirnovának fekvése a maga nemében egy hegytető.

A Tirnova kőszirtjei alkatú részeit teszik, az átmenet korszakbeli (ez alatt, a chaos és földünk lakhatósága közötti időszak értetik, geognostice) szürke mészkövek, melyek képesek nagy magasságokat képezni. Még a Pyrineusok hat, hét, nyolcz és kilencz ezer lábnyi magassága, vízzel bőven ellátott, smaragd szinti bájdús kaszállókkal gazdag he-

gyeit is nagyobbára ős és átmenetkori mészkö szirtek alkotják.

De erről máskor, jelenleg maradjunk csak Tirnován. Az emigratio tejfelét — itt a Viddinből menő magyarokat értem — Kossuthot, Batthyányi és Perczeléket a pasa vacsorára hívta. Midőn nagyban pipáldogálnánk, correcte dohányoznánk (korántsem mint az amerikai vad, földbe ásott két egymás melletti nyomorú lyukból, hason feküve, hanem széken ülve, hat vagy hét araszos pipaszárakból egész kényelemmel) ezredes Szüleimán be az oldalszobába szólit, az itt rám váró pasa mintegy 15 félig europai-son öltözött görögtől körülvéve, a fal melletti asztalkák tömérdek üvegtányér és tál halmazati közepette rimánkodik, mondanám meg mikint kellene egy asztalt á la francais — vulgo europaiason — összealkatni. Ámbár se Archimed, se Vauban nem vagyok, de azért a Heurékára nem sokáig várattam. Tervem alig érhető nyilvánosságot, s imé a sok kéz a kész anyagból valóban csirloson kiálított asztalt varázsolt elő. — A hosszú asztal közepén jobbfelől ült Kossuth, Batthyány és

Perczel Mór között — a bal oldalon Kossuthal szemben a pasa, közöttem és Szüleimán között.

Földi létünk zsarnokának, a kis pokolnak illőleg tömjénezvén, Kossuth egy sallangos, hosszú beszédet kezdett, s oh jémine! megmagyarázására, recte törökösítésére, szerencsétlen fejemet felszólít: s fájdalom! Platónak a Synposionban (ha elmém nem csal) mondott szavai: „A megterhelt gyomor oly felhő, melyből csak zivatart és kárt okozó rász gondolatok esője hull; holott a nem terhes gyomorból, okos, szelid, és hasznot okozó jó gondolatok esője hull“ — szóról szóra beteljesedtek. — Kossuth beszédében az orosz és osztrák ellen minden kigondolható gyalulatlan invectivát felhasználván, s a két birodalmat, kontyos barátaink segédével, mint a sors hajdan az avarokat, még az élők sorából is kitörölvén, nem a legnagyobb higgadsággal, csaknem egy óráig szóno-kolt. Biblisnek nem gördültek nagyobb ve-rejtekcepek bús arczárói, mint mellettem ülő, pipa után sovárgó, telehold képű szomszédomnak — a tirnovai pasának — kétség-

beeséssel küzdő homlokáról. Ki is lelki és testi szorongattatásain segéllendő, más expedienst nem ismert, mint azt, hogy a tányéran lévő szőlőgerezd gyönyörűen rozsdás szemeit lefejtegetvén, egy négyágú ezüst villával egyenkint felszúrogatta s szájába vitte.

S ha történetesen Hobbes-nek ezen állítása: „nevetésünk indoka, többnyire mások gyöngesége“ eszembe nem jut, a szőlőevés ezen új modorán nagyot kellenék nevetnem.

A sok beszéd rövid értelmét egy pár szóban előadtam; Kossuth unszolt, hogy mindent megmondjak, de én arra azt feleltem hogy azt épen nem teszem, mert ennyi görög előtt azt tenni badarságnak tartanám; s miért igyekeznénk házi gazdánknak fejére szívességéért parazsat önteni?! Az asztalnak végre vége lőn, kávé, pipa rendre járt — s azzal szállásunkra ballagtunk.

Az egész idő alatt Batthyányné a pasa háremében mulatott és dohányzott, ez utóbbi most is üzi, de nem pipából, hanem csak .amúgy spanyoloson papírból, cigarettet.

Tirnovát 3 napi ott mulatás után elhagy-

tük, és sumlai útunkat minden nevezetei épisoda nélkül folytattuk.

Midőn épen e sorokat Írnám, akada Egressi Törökországi Naplója kezembe, s ellenzésem daezára, felszólittatva kénytelen valék elolvasni. Csak úgy van az, mikor valaki nyelv- és szokásismeret nélkül — idegen ország tőlünk mindenben különböző népei felett elbizottan pálczát tör. A felüleges tárgyalás alapnélküli badar handabandánál egyéb nem lehet. Cicero a Tuséul, quest. ezt mondja: „Dicendum est ita, ut nihil affirmem, querens omnia dubitans, plerumque et mihi diffidens. — Ut potero, explicabo, nec tamen, ut Pythius Apollo, certa ut sint et fixa quae dixero; séd ut homunculus“ etc. etc. etc.

De nem így ám Egressi. Egyébiránt: Ambubajarum gens pasta chimaeris. S jól-lehet Megváltónknak Péterhez intézett ezen szavaira: „Ellenednek nemcsak hétszer, hanem hetvenhétszer is bocsáss meg“ élénken emlékszem, mindamellet nem tettem hogy a sivár rágalmazót, ki vakmerően merészkedett, jellemem szögletkövét, becsülete-

met megringatni, az ide mellékelt, szóról szóra lemásolt eredeti levéllel rendre ne útasítanám.

S tettem azt magán levélben, mert non ego ventosae plebis suffragia venor. De hagyjuk el a neve fanyarságával dosztig ellátott egyént, s nézzük körül magunkat Sumlán.

Sumla, a „Napkeleti képekben“ *) tett leírásom óta, egy pár katonalakot, s a védő bástyáknak faragott köböli felépítését kivéve, keveset változott, — ha csakugyan némely tehetős bolgár avagy örmény rajának háza emeletessé létét változásnak nem nevezük.

Batthyánynak neje iránti gyöngédségből a sumlai leggazdagabb bolgár házában adott becsületes jó szállás. Kossuth abbeli félelmében, hogy a keresztyén lakban orosz befolyás által megmérgeztetik, elég nevetséges volt török házba szállásoltatását kérni. Egy nemzetőrségi tüzér őrnagy házába el is helyeztetett. A mellette lévők novemberben, mint május elején, a szélrózsa 64 vonalainak

* Szöllősynek 1839-ben megjelent úti jegyzetei.

merőben kitett magas szállásokat követeltek, mely túlcsigázott igénylésért, a faépületekbeni didergésükkel csakugyan meglakoltak. Nekem a zajtól távol, kényelmes jó meleg szállást rendeltek; házgazdáimnál jobbakat álmomban sem kívánhattam. S azon állítás „milyen a vendég, olyan a gazda“ talán nem egészen paradoxon. Menekülteink, mintha egyik lábbal kengyelben voltak volna, hét mérföldes, azaz czombközépig érő zsíros csizmájuktól nem tudván megválni, a házgazda ágyneműjét, pamlagját szőnyegeit, szóval minden bútorát az undorodásig bépiszkolták, s pipájukat mindenhová kivervén s azzal a kelmeiket kiégetvén, tivornyázás közben a háztulajdonost nem egyszer fenyegették tűzveszéllyel. Örökös piszkolodással, szidalommal és meg nem szűnő lármával, vagy csekély vagy semmi fizetésért tőlük mindent zsarolván, magukat hogy nem igen kedveltethették meg, az igen is természetes. Az én házgazdáim készségükön mindenütt bámultak. E talány megfejtése nem egyéb, mint az, hogy cselédemnek sem szabadott egy vas-szegnyi kárt is tenni gazdának, s a rendet a hoz-

zám jövőkkel is megtartattam. Si fueris Romae etc. etc. Lakom pököládákkal, s pipa-koromfelfogókkal el lévén erszényemből mindenütt látva, ott, hol huzamosbban múlattam, a rendes tisztaságot fenntartani képes valék. Ez Batthyánynál is így volt, de bezzeg nem úgy ám másoknál.

Sumlán létünk heted napján ágyba estem, melyet bár kevés időre csak hét hét múlva hagyhattam oda. Betegségemben egy két jó emberem s Batthyány látogattak meg. A szathmári zászlóaljban altisztséget viselt derék Józsim, házi asszonyaim segítségével a már már kimúlót, isten kegyelméből lábra állították. Igen, lábra, de azért, hogy tizennégy hónapig szakadatlanul sínlódjön.

A sumlai társalgásokban részt felette ritkán vettem. De azért a történetek folyamát éber figyelemmel kísérvén, a Kossuth általi mystification gyakran kellett boszankodnom. Magyar emigránsaink nagy része Kossuthot közéről nem ismervén, a lutheránus Busenbaum által álnokul kiugratott alaptalan híreknek bárgyúlag hitelt adott. Most a porosz, majd az angol és amerikai

minisztertől, vagy pedig elnök Tyler-től jött ilyen vagy olyan tartalmú levél. — Szegény honfitársink légvárakat kezdtek építeni, s a mi kevesek volt, azt is elpazarolták. Azonban a koholt levelek tartalma hazugsággá lőn, a közbizodalom esüggedni kezdett, s eddig kivívott tekintélyünk dugába, hogy ne essék, egy nem épen közönséges expedienshez folyamodtunk.

Spatzeknek a Kossuth orvosának Dembinszkinét mesmeri álomba kellete meríteni. Spatzek, mint később nekem Rutájában megvallani kénytelen vala — a magnetismusnak sem nem hitt, sem nem gyakorlta; de azért Dembinszkinét, ki már azelőtt bétanított, színlegesen elaltatja, s a pseudo Pythia, vagy cumai Sybilla szakadozott hangon így szól: „Április 17-két a budai várkastélyban fogjátok innepelni.“ Bezzeg volt ám dínom dánom, voltak kinevezések, ez kamara-elnöknek, a másik hadcsapatvezérnek, a harmadik főügyvédnek, ki az országminden árulóját a bakó kezébe juttatja; majd lesznek ám nagyszerű nyakasztatások! A Robespierrek és Dantonok nagy hazafiak-

nak magasztaltattak. A nyomorult bosszuvágy csaknem általánossá lőn. A higgadtabbak szavai föl se vétettek, s fájdalom itt is bételjesedett „ridet ac despicit plebs facillimum intellectu; opus verő ei narratione fabulosa.“

A készakarva lendített dínom dánom e mámoros korszakában vészterhelt felhő közelget. Kossuthné megérkezik, az Augiás istálójává vált férfi-lakot mint egy nyöstén Hercules nem ugyan vízzel, hanem mennydörgő szavakkal kitakarítja, a reggelig tivornyázók csapatját nyelve-csorbát nem ismerő durindánájával szétveri, Kossuth jól leolvadt cassáját syloki körmei közé kaparítja, s a szegény Phrynét, mintegy megkérlelhetetlen Orozmán, télvíz idején Stámbolig kergeti. Mi több, útiköltség nélkül; s a szegény Kossuth csupán könyörületes szíve sugallatából kénytelen úti kiadása fedezésére Vagnertől 80 darab magyar aranyat kölcsönözni, melyeket nem előbb mint Rutájában vala képes neje híre nélkül a 14-ik hónapban visszafizetni, miután Vagner, vagyonából tökéletesen kipusztulván, több-

ször kénytelenített Kossuth kötelezvényére pénzt kölcsönözni, s a titkot elárulni.

Teréz magát kipihenvén, Batthyánynét meglátogatta, s azzal kérkedett, hogy fejére az országban húszezer arany volt téve, s regényesen eláadta szenvedéseit, s útját. Mikor én meghallottam, hogy Péterváradon és Zimonyon ment keresztül, az ottani helyeket jól ismervén, mondtam: „Teréz asszony bizonyosan az osztrák kormány tudtával suhant ki, mely nem tudván a kézbe kerültel mit tegyen, szemet hunyt“; szavaimat 13 hónappal későbbre Rutájában a haldokló Vagnerné a lengyel papnak a kaszárnyában többek hallatára szóról szóra meggyónta. Teréz a gyónót örültnek nyilatkoztatta, de a szegény német asszony gyónás után még három napot élt, s elméje ép lévén, több más furcsa dolgot is felfedezett.

Kossuthné megtisztelésére színes papírlámpa-menet tartatott; az átlátszó papíralkotvány négy oldala egyikén oroszlán volt látható e körülírással. „A hon nagy leányának.“ A papíralkotványt készítette Cseh

Imre szállásán Veigel, Kossuth parazitáéinak egyike.

Az „istenhozottat“ s a Vörösmarty verseit mások már eléggé érintették. Egy Prick nevű egyénke, ki a forradalom idejében Torontálmegyében falujegyzőjéből esküdtségig vala csupán képes fölemelkedni, nagy lármával szónokolt; hitvány beszédének, sokkal elaszottabb tartalma alacsony hizelgésnél egyebet magában nem foglalt.

Míg a sumlaiak magukat az április 17-dikével kecsegtetnék, Stainbulban bőrünk-ről végeznek, s néhányunkat Kutajába bekebeleznek. A porta egyik udvari tolmácsa Ahmed Effendi, ezredes Szüleimán béjjel megérkezik. Kossuth pattog, fenyegetőzik, a törökök mosolyganak mondván: „Majd meglágyúl.“ A korteskedés gépeinek minden rugói mozgásba hozatnak. De sikertelenül. Végre asszony! nyögések, sóhajok s könnyhullatások is megkíséreltetnek, de azok is hijában. Azon nem is csodálkozom; mert a férfi nyögése s könnyhullatása tömeg látára, vajmi utálatos, vagy is komédiásos, kivált oly férfinál kiről majd mindenki tudja,

hogy könyhullatási oly könnyen állanak, mint rós papnál a köhécselés.

Minden protestationk daczára felrakának bizony minket szekerekre, s Várna felé útnak indítottak. A hová ötöd napon elérvén, a pasa lakába bészállásoltattunk, nehányan külön szobákat kaptunk, mások pedig kaszárnyailag voltak ellátva.

A nagyúri hadigőzös megérkezvén, rászállítottunk azon a helyen, hol én 21 év előtt, ifjúságom teljes erejében, Stambulra 4000 tyúkot vivő hajóra szállottam; s a kapitányi lakot, mely négy láb széles, és hat láb hosszú kis lyuknál egyéb nem vala, elfoglaltam. Mostani hajónk 10 külön szobát s két teremet foglalt magában csak az első helyen. Kossuth két szobát elfoglalt, de neje azonfelül még a kisebb teremet is elkoboztá, s Batthyányné, Gyurmannéval a hajó ormán maradtak. Batthyányné nekem panaszol, s én közlöm Szüleimán bejjel. Ez a két asszonyt a kis terembe leviszi, melyben 8-an bátran megférhettek volna. Ezt Kossuthné meglátván, mindenét összeszedi, s a hajó ormán lévő kocsijába vonul, s felség-

sértésem boszújában az éjeket Gemlekig Kossuthjával együtt, a kocsiban szigorgatta el. — Szép időnk egyszerre megváltozott, hideg szél s hózivatar lepe meg, és sűrű hópilék özönében hagyok el a Bosporust és Sztambul; Gemlekre érvén, míg a lovak és kocsik megrendeltettek, pár napot mulattunk. Onnan Brüsszáig, az olvadás miatt csaknem járatlanná lett úton, csupán nagy ügy gyei bajjal, a kocsiknak tökéletes elakadásával, másodnap juthattunk el. A hajdani Bythinia fővárosában az ázsiai Olympos tövében, az időmostohasága miatt kénytelenek valánk több hétig múlatni.

Megváltónknak sírontúli életünket biztosító szent innepét, a feltámadás nagy napját eltoltván, podgyászaink tevékre rakattak, melyek, minthogy a módosabbak magukat a szükségesebbekkel egész évre ellátták, nem kevesek voltak, — s útnak indítottunk. Engemet, betegségem miatt, mint egy keletindiai nábobot, palanquinban vittek. Két erős öszvér a két rúd között a kalitkát erős szíjlekötők segedelmével a légben tartja, az ember kénye szerint ülhet, vagy hosszan nyúlva fekkethet.

Az utazás csendes ringás, s minthogy mindakét öszvér mellett hajtók gyalognak, biztos is. Felváltás okáért hátul más két öszvér is hajtatik. Kutája Brusszához a járhatóbb úton 36 óra, melyet mi hét vagy nyolc nap alatt szerencsésen át is vánszorgánk, egy egész századból álló lovassapat őrizete alatt, kikre felügyelő egy Ahmed bej nevű lovasezredes volt, de ki mindenekben a főfelügyelőnek Szüleimán bejnek vala alá rendelve.

Az úton a két ezredes minden estve nálam szokott theázni, s az utolsó állomáson kieszközöltem, hogy Batthyány és én a városban szállásoltassunk, akkor, midőn a többiek mindnyájan a katonaiakba vitettek. Kutájától mintegy két órányira, a várat megpillantván, Szüleimán hozzám jő s azt mondja: „a víz szélén megállandunk, reggelizünk, s ha a többi elinduland, Batthyányékkal maradjatok kevésbé hátra, s ha amazok jól elhaladnak, jöjetekek őrzőitekkel utánunk.“

Maradjunk ezúttal a reggelinél.

Orávicza, augusztus 19. 1858.

Egressi úr!

Felséges urunknak határtalan kegyelme következtében szeretett honomba visszatérhetvén, — mit ön soha sem reménylett — nem csekély megilletődéssel olvastam önnek törökországi naplója 69-ik lapján az olvasóközönség elébe bocsátott, személyemet megtámadó alaptalan szavait. Mivel pedig Önnek állításai felvilágosítást igényelnek, tehát a tárgyra:

1. „Kossuth Szöllősy-t eltávolította köréből, miután ez kártyán tőle mintegy 300 drb. aranyat elnyert.“

Kossuthtóli elválásom előtt három ízben figyelmeztettem őt, hogy mind a Dembinszkinéveli illetlen viszony, mind pedig Canning tanácsa elleni törekvéseivel hagyna föl, mert különben odahagyandom. Dembinszkiné miatti összekocczásunk estvén (s több más alapos okaim is lévén) Kossuth hoz intézett szavaim ezek valának: „Mint látom, én Önöknek útjokban állok, itt létem

nekem épen nem kegyelem, reggel meg fogunk válni“ s azzal a szobából kimentem s lefeküdtem.

Másnap reggel adott szavamat teljesítendő, meg is váltam, de koránt sem eltávolíttatva, hanem jószántomból.

A Kossuth kártyaasztalánál nem 300 hanem 150 aranyat nyertem, épen nem tőle (s ezt becsületemre állíthatom, mivel Kossuth minden pénze az én éjjeli-zsákomban volt, s a kiadásokat vele értékelőleg én vittem) hanem Vagnertől, Asbóthtól, Batthyány Istvántól, Dembinszkytól és Szabótól; — e két utolsó, szekérét lovait el adván, mintegy 60—70 aranyat vett bé.

A Dembinszky vesztéseit Kossuth ugyan az asszonynak, kivel kártyaközben is moitie volt, gyakran visszafizetgette.

2. „Batthyány vette őt magához tolmácsul s török nyelvmesterül.“

Kossuthtőli megválásom után egy csinos magán szálláson laktam, előbb ugyan egy hanba mentem volt, de csakhamar szállást kaptam. Kosztra Gyurinannéhoz jártam, kinek kosztpénzen felül mintegy ötödfél

aranynyi ajándékot is adtam. Viddinbóli elindulásunk előtt Batthyány megkért, hogy Sumláig utaznánk egy társaságban. Szives ajánlatát egészségem gyöngélkedése miatt annyival örömeztőbb elfogadtam, mennyivel inkább meg voltam az iránt győződve, hogy terhőkre nem leendek, mivel Batthyány nejével nyeregben utazott, s két kocsiján számomra elegendő hely volt.

De azért se tolmácsa, se pedig nyelvmestere nem voltam. Mert betegeskedésemet elhallgatván, független létemre, senki kegyére szorulva nem voltam. Kossuth és Batthyányiék Sumlán egy magát nyelvmesternek feltolott menekült, Kálozdi nevli zsidótól tanultak, az érintett héber pedig törökül mennyire tudott kitetszik abból, hogy én egyszer Mészárossal Batthyánynál whistezván, a Batthyány gazdája a török nyelvvvel hetvenkedő zsidótól ezt kérdi: „Hát ön micsoda nyelven beszél?” E naiv kérdésre a héber irult-pirult, mi pedig mindnyájan egyet jót neveltünk.

3. „Midőn Kossuth Adakáléba (törökül, Szigetvár vagy új Orsová) volt

4. átmenendő, Szöllősy töltött puskával lesett rá a Duna partján, hogy őt — mint maga mondá, — osztozásra kényszerítse. — *La bourse etc et.*“

Perczeléssel s másokkal midőn az ocse-rovai hídnál tanyáznánk, ottlétünk harmad napján estve meghallom, hogy Kossuth nagy titokban Ó-Orsovára érkezett. Vadásztarisznyámat, kétsövű puskámmal vállamra vetem, s $\frac{3}{4}$ óra alatt sötétben Ó-Orsovára béballagok. Ottani térparancsnok Fokner, Kossuthnak a Duna partján levő szállására vezetett, kihez mintegy 11 óraker éjfél előtt, épen midőn théáznék, bemegyek, s a többek közt értésére adom, hogy hallomás szerint Bolliák e tájon koborol, melyre nekem Kossuth az Ömer pasának szánt hét gyémántgomb s aranynak képzelt sarkantyú átvételére felhatalmazást ad írásban, s menekülésünket illetőleg megegyezünk, hogy más nap reggel Kossuth Asbóthtal együtt térne vissza Mehádiára, én pedig működnék.

Reggel jókor Bolliákat kerestem, de meg nem találván, — délutáni 3 óraker Gróf Zamoiskival (ki nekem Batthyány Kázmértól

ajánló iratot hozott) s ezredes Kohlmannel a Duna balpartján — Új Orsova irányába kocsiztunk.

A várba bemenni senkinek szabad nem lévén, huzamos kiabálás után, a várparancsnok titkára ladikon nagy nehezen hozzánk jött. A titkárnak 100, a várparancsnoknak 100, és az engemet Kossuthal a vaskapun leviendő három török hajósna a Kossuth meghagyásából 200 darab aranyat Ígértem.

Ígéretem a titkár füleit csiklándoztatottar s kért, hogy keveset várnánk s azzal a várba visszafordult, honnan kevés idő múlva — mintegy óra alatt — ily feleletet hozott: „A Duna mindkét partját keményen őrzik; a baloldalon törökök, a jobbon pedig mint láthatjuk szerbek vágynak, kik minden lemenő hajót, avagy ladikot feltartóztatnak, s meg nem állás esetében rá tüzelnek. Egyébaránt a járás a vaskapun még nappal is bajos, éjjel pedig lehetetlen, s a veszedelem bizonyos.^a

Nem boldogulhatván, mindhárman ó Orsovára visszatértünk. Kossuth a nem is remélt akadályt tőlem megértvén, kért, hogy mennék az ocserovai török tábor parancs-

nokához, — ha jól emlékszem Ozmán bejnek hívták, — 20 arannyal. Az alezredes a pénzt megköszönte, s bennünket a nagyúr oltalma felől biztosított, s parlamentírozásom következtében még az nap estéjén Ocserovára mentünk. Útlevelünkben Kossuth Bloomíild manchesteri gyámoknak, én pedig Schuller phylolognak neveztettünk. így tehát a Schuller név nem a törököktől szepegés szüleménye volt, mint azt utóbb a hivatalos iratokban előfordult Szöllősy név eléggé tanúsította.

4.,,Az osztozás Viddinben csakugyan megtörtént valamivel finomabb modorban.“

Kossuthnak, midőn bennünket a turnuszeverini veszteglőintézetbe bevittek, minden pénzét u. m. egy ezer darab magyar aranyát, s hét vászon-zacskóban lévő, ezüst húszasokból álló 3500 (nem pedig az Ön alaptalan állítása szerint 13,000) pengő forintját sós vízben megmosták, mit mi a mosás után megtörölgettünk, s számláltunk. Kossuth az egészet 280 pfrt osztrák bankjegyekkel együtt (e papír-pénzből Kossuth

Viddinben Carossininek, midőn ezen Handlung-Commis-t magyar vitézzé nevezte, 100 pftot ajándékozott) nékem átadta, oly kéréssel miszerint a pénzt venném magamhoz, s a költséget és kiadást fedezném.

Viddinben elválásunk reggelén Kossuthnak minden pénzét az utolsó fillérig átadván ekkép szólottam: „Íme Önnek minden pénze itt van, Isten Önt érdeme szerint áldja meg!“

Felvilágosító szavaim, hogy szóról szóra igazak arról becsületemmel jót állok! Valamint arról is:

Hogy ennyi rágalom, csupán — bel meggyőződése ellenére — pénzért nevetni avagy sirni képes, tennen magát túlbecsült konok egyén jellemével megférhető.

Ön, ki oly nagyon szereti elmécskéje idétlen szülöttjeit, szajkómódra idegen tollal felciczomázni, s irományai Zábárait az angol nagy szívbuvár velős mondataival népesíteni, úgy látszik hogy Shakespeare ezen szavait nem ismeri:

„Azon útonálló ki pénzedet elrabolja, hogy azzal a maga erszényét megtöltse, nem

követ el oly nagy bűnt, mint az, ki becsületben gázol s téged alaptalanúl rágalmaz, mert az ily irigy pokolfaj néked ugyan árt-hat, de magának hasznot semmit sem hajt. S az ily nyomorult méltán megérdemlené, hogy a pokol minden ördögei, hátáról hasított szíjjakkal korbácsolják halálra“ stb.

Nagy Szállási Szöllpsy Ferencz.

U. i. Ezen levélnek eredetijét tegnap, úgymint 19. augustus 1853. estveli 6 órakor tettem fel a postára.

Oravicza Aug. 30-án 1853.

A kis csermely partján Rutájától nem messze tehát megállottunk reggelizni; a merevélyen fehérülő kopár mész-szirtek, a nagy kiterjedésű s bástyákkal bőven ellátott, nagy részint ledőlt, vagy összeomlással fenyegető rom vár baljóslatú külsője, Batthyány Kazimérre ki élének nagy részét Európa fővárosainak kéj dús tömkelegében töltötte, leir-hatatlan benyomást okozott, s a különben mértékletes, a kezében lévő frank égettborral (cognac) teljes palaczk tartalmával kel-

léténél inkább megismerkedvén, derekason meggajdult.

A többiek elindultak, mi még egy jó fél-órát mulattunk, végre mi is felszedtük a sátorfát, s én leghátul maradtam.

Lassan lépdelgetve nemsokára én is a városba értem, melynek rász kövezetü, piszkos és szűk utczáin magamat legnagyobb ügyelettél midőn vitetném, egy hozzám siető török lovashadnagy által fölszólítatom, hogy sietnék, mert Batthyány megőrült. Nem sokára egy dombocskán álló csinos külsejű ház előtt több száz embert látok; a házból képtelen lárma hallatszik, az ablakrostélyok összetörve az utczára hányatnak, s a bámézkodó törökök szokott egykedvűségükkel nevetnek. Palanquinomból leszálok, s midőn a ház ajtóba érnék, Szülejmán ezredes ki már a többit a kaszárnyában elhelyezte, elér. Együtt fölmegyünk. Batthyány dühöngött; nevének mondom: „csitítsa!“ de a gondolatlan a helyett hogy azt tenné, még olajat önt a tűzre. Batthyány fölszólít mint becsületes magyar embert, hogy mondanám meg Szüleimánnak, miszerint „a Porta egy nyo-

morult porkoláb, és ő köp a Porta — a nagyvezér, szóval az egész Díván szemébe.“ Melyre én azt feleltem: „Én magamat ugyan becsületos magyar embernek tartom, de azért a gróf illetlen kifejezéseit nem használandom; a ki oly beszédet tarthat, az nem kényteleníttetik Kutajában lenni“ — s azzal én is Szüleimán is otthagyták.

Útközben Szüleimán nékem ekkép szól: „Hát így köszöni meg nekem Batthyány azt a sok szívességet melylyel iránta viseltetem? Neki is mint a többinek a kaszárnyában kellett volna lakni, s csupán barátságos kérésedért szállítottam a városba. Ezentúl nekem senkit se ajánlj, mert ezek az emberek a jótényre érdemetlenek, s épen Batthyánytól ily bánást legkevésbé sem reménylettem.“ A békétlenkedő ezredes szavainak alaposágát meg nem czáfolhatván, hallgattam. Szüleimán előbeszéli hogy Batthyány a reggelizés után, az úton zsebéből egy forgó (revolver) hat csövű pisztolyt kivéven magát föbe akarta löni stb

A Batthyány magaviseleté eddigi fáradozásimat egyszerre dugába döntötte. Sumlá-

tól fogva mindent elkövettem, hogy a Kossuth befolyása fattyú sarjadékait, Batthyányék által egy ensúlyoztassam; törekvésemet nem magán érdek (mert én általános visszavonultságban éltem) hanem honfitársimnak sorsa könnyebbülése indokolta, előre átlátván, hogy a Kossuth túlzó követelései, s valódi rakonczátlanságai a mellette levőknek előbb-hátrább nyomasztó szigort vonandának maguk után. Mitől féltem: megtörtént. A kaszárnyából senki katonakíséret nélkül ki nem mehetett. A kilovaglókat öt-hat legény kísérte. Nekem egyedül, se szálláson se kíséretemben katona nem volt. S ezen csekélység annyira szemet szúrt, hogy kitüntetésemért Sziileimánnál Kossuth panaszt tett. Melyre Szüleimán diplomacie azt felelte: „Látjátok, ő a nyelvet és szokásainkat jól tudja, és így megsértéseknek kitéve soha sem lesz; — de a többit járatlansága m iatt kíséret nélkül könnyen kellemetlenség érhetné.“ -----

E párbeszédet közölvén velem az ezredes, kértem, hogy különben elég tágos (négy szobából állott) szállásomra szemszúrásból

küldene egy katonát, ki ugyan nálam lakott, de kijárásaimban nem kísért.

A katonalak egy hosszúkö nagy négyszög — melynek vastag kőfalai az ágyúgolyóknak is daczolhatnának, a belseje, mint a török épületek nagyobb része — fából van. Cseréppel fedett emeletes, melyben 1 gyalog ezred, és két escadron lovasság könnyen megfér. Az épület belsejében az alsó és felső folyosó nagy üvegablakokkal van ellátva. A négy szögletben négy tábornok, a homlok közepében pedig Kossuth szállásoltatok be.

A termék deszkafalak segédével több szobára osztattak, és Smyrnából hozott öntött-vaskemenczékkel elláttattak. Agy és ágynémü mindenkinek adatott. Fával, szénnel, szolgálival kiki bővölködött. Egy korcsma és két laczikonyha (vulgo vendéglő) ütett fel. A csapszéket egy Bruszán lakó, svájcz eredetű borkereskedő jó borral és serrel bőven ellátta. A békeblezetek nagyokat iddogáltak, kártyáztak, s czivakodtak.

Én a kaszárnyától mintegy ezer lépésnyire egy kis dombocskán laktam. Köztem s a katonaiak között egy lőporostorony léte-

zett, melynek ős lakója a Pallas füles madara andalgó huhogásaival éjjeleim síri csendjeit olykor-olykor félbeszakasztotta. A kaszárnya lakói ellenben az éji csend ellen semmi kifogást nem tehettek, mert a lak körül elszaporodott százat meghaladó ebek éjjeli ordításai, s folytonos harczi azt tenni ellenzették; s a füllel fölfogható argumentumok a táblabírói megrögzött hajlamot, a protestatiót háttérbe szorították. Különben is az ember végre még a csalogány kellemteljes hangjához is hozzászokik.

Szállásom tehát egy dombocskán létezett az alatta elnyúló másfél óra széles, négy óra hosszú, keletről nyugotnak tartó Borzuk nevű folyó-hasította tért, északról Persiáig nyúló magas szirtes hegyek, délről pedig a közelben rónák, a távolban erdős, magasabb bérezek környezték.

Délre nyíló ablakaimtól mintegy 300 lépésnyire ős cserfáinkkal versenyezhető fagyöngy zöldellő bokraival megrakott, kertész-kést avagy fűrész nem ismert gyümölcsfák mutatkoztak, melyeknek sűrű lombjai között az ég tollas lakóinak százai tartózkod-

tak, az áthathatatlan csalibban pedig csalogányok hallatták magukat; a fák között itt-amott veteményt, s buján növő lóherét lehet látni, melynek smaragd zöldje a szemnek annyival kedvesebb volt, a menyével kellemtelenebb hatást gyakorolt arra a körülvevő mészhegyeknek kopasz fehérsége.

A kertek kőfallal voltak körülveve, az azok és a lakom közti tért pedig három csinos kő-csurgó díszesítette.

Magány-lakomnak némileg életet adandó s konyhámat is ellátandó, a házam előtt vásárra siető falusiaktól jó előre 150 tyúkot, 15 kakast, és 50 pulykát jó olcsón megvásároltam; a naponkénti száz—százhusz tojás a tápnak, az árpának árát fedezte, s a majorság a felhasznált tojással haszonnak maradt.

Betegségem miatt sehová se mehetvén, időmet olvasással, s bámulásig megszelidítt s hízott tollas vagyonom társaságában töltöttem, melynek azonban garádicsom ajtaján felmenni nem volt szabad.

Sumla óta ételemben-italomban szoros

diétát tartottam, se kávé se bort, szóval víznél egyebet nem ittam, ételem pedig 14 hónapig egy tányér központosított levesből állott, melyben vagy tészta, vagy rizs, vagy pedig gyöngykása volt befőzve.

Levesemet még Cambacéres is megehetette volna, s minthogy irigy nem vagyok, recipéjét közzé teszem: 2 font marhahús egy kövér tyúk vagy egy negyed pulyka, elegendő vízzel, lassú tűznél, fóltöltés nélkül, petrezselyemgyökérrel és murokkal illőleg ellátva s megfőzve, adták napontai tápomat. A húst majd nem is érintettem; Józsim jó ropogós tésztát gyúrt csupán tojássárgával. Levesemnek oly híre volt mint a tatárjárásnak. Lehetett is, mert Rutája óta oly tápdús levest nem ettem.

Bruszában vettem volt négy egymásba járó réz-kásztrolt, melyet minden 15-ik nap kívül-belől megczineztettem; s minthogy szénén főztem, edényem olyan volt mindig mint az ezüst. Ez okból, s még azért, hogy csupán friss vaját használtam a két ezredes gyakran vala vendégem. S ily alkalommal Józsi úgy kiteve magáért, hogy a finnyás

Szüleimán bej, ki másnál soha sem evett, étkeimből még nejének is küldött.

Még vettem volt Bruszában 15 font mokkakávét és 7 font jó theát, melyet én még megsem kóstoltam, de azért Rutájában egy szálig elfogyott. A bruszai bevásárláskor, az igaz, 60 magyar aranyat adtam ki, de tette-met meg nem bántam, mert vásárlásim jók lévén, elmenetemkor mindent csaknem haszonnal adtam el. S e mellett a nélkülözés kellemetlensége sem nyugtalanított.

Rutája a tenger színén felül öt ezer lábnyi magasságon fekszik, Bruszától addig a föld minduntalan emelkedik. Légje tiszta, és mérsékelt, tele zordon. Szőlő, baraczk nem terem. Gyümölcssei között a cseresnye megemlítést érdemel. Rörnyéke őszi gabnát jól terem. Mákonyi természetnek bőven. Török szépírói híresek. Írott koránjaikat tíz—tizenöt ezer piaszteren is eladják Persiában, (1000—1500 pfrt.) Földedényt szépet készítenek, de nagy kár hogy a meleget ki nem állja. A szép mázos edény, mihelyest forró vizet töl-tünk bele, széjjel omlik.

Népessége 35—40 ezerre felmegy. La-

kott törökök és örmények teszik. Mindkettejét a pénz örökös szomszárja epezti. A város kiterjedése nagy, mindenütt tele romokkal; egykori jelentőségének csak nyomai látszanak. Utolsó fejedelme Jakub Csel ebi volt, kit az ozmánok győztek le. Nagy vagyonnal bírván, fényt űzött; az eldöntő csata napján, reggeli elinduláskor konyha szereit 300 teve alig bírta el. A csata estvéjén pedig minden konyha edényit elbírta egy kutya. Herbelot a dolgot így adja elő: Jakub Cselebi megveretése estvéjén húzamos bújdosás után, néhány hív emberével magát biztos helyen meghúzza, s az éji csendet nagy nevetéssel egyszerre félbeszakasztja; mely megfoghatatlan vidámságnak okát hívei midőn kérdenék, így szól: „A sors változandóságán nevetek; — ma reggel 300 teve alig bírta el konyhámat, s íme most egyetlen kutya, fejét a szűk bögrébe dugván, konyhámat s vacsorámat magával viszi.“ Derék követője az indiai stoica philosophiának, melynek a görögök is csupán utánzói valának.

A metempsychos, és a trias áthozói Pythagoras és Plato, Egyiptomban magukat kör-

nyülmetéltetvén, onnan csekély változással csak is indiai bölcsészetet, és istentant hoztak hozzánk.

De hagyjuk a hierophantokat. A szunyogból is hájat leső kutájabeliek jellemzésére legyen elég megemlíteni hogy a nagy helységben az Ábrahám ivadékainak még csak egy porczikája sem lakik. A Kutájába jött s ott megtelepedni akaró két első zsidóról maguk a kutajaiak azt beszélnek: hogy a két zsidó egymással az iránt tanakodván, mivel lenne a kereskedés legjövendelmezőbb? egy mellettük lévő 10 éves török gyermektől ily feleletet kaptak: „Vegyétek meg a júhböndőt; tartalmát egyétek meg, s a gyomrot vett árán viszont adjátok el, s bizonyára meggazdagodtok.“ A két héber a gyerkőcze tanácsából a nép speculativ szelleme felől meggyőződván, boldogulását másutt kereste. S azóta Kutájára több zsidó nem ment.

Rutája a száműzötteknek s álladalmi foglyoknak már nagy idők óta raktára. A számos ozmán főnököket elhallgatom, s csak érintem, miként a szép Frankhonnak is há-

romszáz hő vérű fia húzamos ideig kénytelenített a romok tollas lakóit nappali sies-tájokból a marseilli dal hangjaival felriasz-tani. A Napóleon egyiptomi expedíciójában vesztett francia foglyok egy része húzamos ideig múlatott Rutájában, s ottlétének em-lékül a vár kopár déli részét mandolafákkal ültette be. Mely ültetvényt a török még most is a tiszteletnek bizonyos nemével mutogat.

Vajha magyarjaink is, czivakodás s örö-kös vizsály helyett, ilyes valamit hagytak volna emlékül! -----

Kossuth mint mondám, kaszárnyában lakott, de az öt jobbról-balról környező ka- tonai őrizettel meg nem elégedvén, az öt követő magyaroktól ordonánczi szolgálatot követelt s egy hatalmas napiparanesban, melyet segédéhez Asbóthhoz intézett — ren- deli, miszerint a személye körüli szolgálatban épen oly pontosságot kíván, mintha benn az országban, a kormányzói lakban lenne. S a szolgálatot tevő tiszt urakrai szoros felügye- lettel, s az illő rend szigorú megtartásával vezérkari segédjét — Asbóth Sándor alez- redes urat bízva meg. Asbóth a rendeletet

köröztette; egynehányan, jelesen: Koszta Marczy, Harczy s mások azt mondták, hogy ők a mit eddig tettek azt csupán jószántukból tették, de minthogy abból kötelességet akarnak csinálni, s ők pedig az afféle szolgálai bánásmódhoz hozzá szokni nem akarnak, tehát minden ezentúli ordonánczsággal fölhangynak.

A kedélyek ily zavarodott állapotjában megérkezik Rutkainé, Kossuth gyermekeivel. Ez a felizgatottságot valamenyire lecsilapította, de el nem oltotta. Távoztával minden előbbi kerékvágásába tért vissza.

Kossuth a szükséggel küzdő sumlai magyaroknak azt írja, hogy maradjanak együtt s válaszszaak őt viszont elnöküknek stb. — Azonban megérkezik Kutajába Tomson, s véle a hóbortos Urquhart, és egy gazdag angol gazdatiszt, Massinberd. Ezek a magyarokat együtt akarván látni: esti-lakomát rendelnek. A hívó íven Koszténak, Harczinak stb. nevei kihagyattak.

Míg mindezek történtek én ágyban fekvő beteg valék.

A lakoma megtartatott az Asbóth szálásán, Batthyány, Kossuth, Mészáros és Per-

czel Mór hiányzottak. Másnap az angolok Smyrnába utaztak.

A Batthyány által megsértett Szüleimán ezredes minden figyelmét Kossuthra s családjára fordítja, s azokat mindenféle ajándékokkal, lovakkal, nyergekkel, szóval minden-
nel bőven ellátja, melyet midőn nekem mondana az ezredes, mosolyogtam, s viszonoztam: „aratsz is ám majd köszönetét.“

Nem sokára Szüleimánt Batthyányékkal kibékéltettem s Batthyány né által levélben felszólíttatván, számára havonkint 500 piasztert eszközöltem ki, a mennyit Kossuthné és Perczelné régóta húztak.

Kossuth túlzott igénylései, s szakadatlan követelései az ezredest végre felbosszantották; a számár, ostoba, gazember epithetonokat, a macska szerepét játszó Lorodi (alias Eischel) által, a ki hajdan a gyémántos Madarász elvbarátja s hivatalnoka volt, megtudván, annyira megharagudott, hogy a kilovagló Kossuthot tíz lovas katonával kísértette, s látogatására többé nem ment.

Ezen Kossuth felingerlődvén, Asbóth vezénylete alatt mintegy tizenöt egyént küld

a Szüleimán szállására, a kormányzó személyén ejtett megsértésért fenyegetőzni. A fényes küldöttség némely tagja a boros pohárból kelleténél többecske bátorságot mérítvén, azt mondja Szüleimán jelenlévő tolmácsának:

„Mondja meg ön az ezredesnek, velünk ne komázzék, mert mi ha fegyverre kelünk az egész kaszárnyát kiverjük.“

A matamor szavait a tolmács megmagyarázza, melyre Szüleimán:

„Én önökkel mindeddig gyöngédséggel bántam, de fájdalom, önök főnökjükkal együtt, ki önöket hasztalan izgatja, ily bánásra érdemtelenek; íme ezennel kijelentem, hogy ha önök magukat illedelmesen nem viselendik, én kinek-kinek szobája ajtajára őrt állíttatok, s azt főnökjük ajtaján kezdetem el.“

E szavak csodálatos hatással bírtak, a felbujtogatott hősök egyszerre megszelídültek, s maga Kossuth is meghunyászkodott.

A kaszárnyában egy zászlóalj gyalogság s egy osztály lovasság tanyázott. A lovas ezredes, és a gyalogság parancsnoka az ór-

nagy benn laktak. Szüleimánnak szállása kün lévén, csak nappal mulatott benn.

A Rutájában lévő magyarok és lengyelek hazájukból s övéiktül gyakori tudósításokat vettek. Csak én voltam egyedül oly szerencsétlen, — bár minden utat megkísértettem, s végre még a konstanczinápolyi osztrák főconsulhoz is (kivel hajdan barátságban voltam) folyamodtam, — hogy minden törekvésem daczára egy betűt sem kaptam. Kínos betegségemben minden enyhítőt s szórakoztatót csupán az olvasás nyújtott. Batthyány nőtestvérét egy francia úr tartja. Ez őket jeles angol és francia könyvtárral látta el. A grófné a könyvek névsorát hozám küld vén, az általam kijelelteket. legényei által kezemhez szolgáltatatta.

A forradalom alatti nyugtalan élet, annak bevégeztével összeköttetésben álló különféle felette érzékeny vesztéseim, testemnek mind anyagi, mind pedig erkölcsi erejét csaknem 0-ra depotentírozták. Korhadt egyéniségemnek isteni szikrája is elvesztette rugékonyságát. Bollingbrooknak, Humenek, Hobbesnak, Voltairenak, s több másnak

ekkoron még nagyrabecsült elmefuttatásai, az atheismus, materialismus szóval a scepticismus örvényében sodorván, lényem a nagy tenger hullámitól csapkodtatott, kormányát s árboczfáit vesztett horgony nélküli hajóhoz hasonlított: s enyészetem fenyegető végóráját az elszántságnak valami fattyu-közönbösségével vártam.

De lássuk szenvedésim diagnosisát:

Sumlára értemmel a dodecaria és scrotum közti hely dagadni kezdett, a daganat nőttön-nőtt, kinjaim leirhatatlanok valának, míg végre a 22-ik nap fájdalmaim megszűn-
vén, s mozoghatásra készséget érezvén, észre veszszük, hogy a daganat kipattant. A forradalom előtt falusi borbélytáborot üzött, jelenleg pedig tábori-főorvosságot bitorolt Schneider nevű kínzómat hívatom, ki azt mondja: „semmit egyebet nem kell tenni, mint a sebet langy vízzel kimosni. A tudatlan tanácsát szerencsétlenségemre követtem, s a seb egy pár hét múlva beheggedt. Az egész hömorrhoidal affectionak tartatott.

Behegedés után nem sokára a seb viszont dagadni kezdett, s mire Kutajára értem, egy

pár nap múlva nagy fájdalmak között ismét épen az előbbeni helyen felpattant. A török szolgálatban lévő katonaorvos Baruero, ki quondam Piemontban hasonlólag haj- vagy szakál-művész lehetett, a kórházból segédet küldte, ki a sebbe naponta tépést tett; a suppuratio 4 hétig tartott, s végre behegedt.

Ez alatt doctor Spatzekkel, Kossuth orvosával megismerkedem, ez nekem carbonas kali-t (talán borkő-sónak hívják magyarul) ajánl, melyet magam készítettem, s huzamossan -éltem is vele, de nem nagy sikerrel, mert sebem megint dagadni kezdett; az érlelést Spatzek ugyan elősegítette s kínomat a korábbi kifakadás által némileg enyhítette, de segitni nem tudván, orvosimnak utat adtam. Ivóvizemet, meleg fürdőmet magnetizálni kezdettem, s íme az, kinek élete felett 14 hónap alatt a pálcza többször eltörtet, s kinek meg nem maradhatása kimondatott, s ki az egész idő alatt mint egy múmia beburkolva, csak görbedezve volt képes járni, 14 napi tulajdon kezelés következtében, mindenek bámulására kilovagol!

Az egykori Saulust — Szt.-Pált — a damas-

kusi út térítette meg, s engem pedig a magnetismus csodálatos ereje teve hívővé. S e pillanat óta isten segedelmével Rutájában, Máltában, Baregesben, Párisban, másutt, s még jelenleg is lényeges jót tettem, és tesztek.

Igen, — jót tettem — s isten kegyelméből ez után is teendek, de nem haszonlesésből, s nem silány magán érdekből, sem fitogtatásból, hanem valóságos belmeggyőződésből s rendeltetésem iránti tiszta hódolatból. Az ember lelke, mely az istenségnek része, megfoghatatlan mélységgel bír. S nyomoraink csupán annak megnevezéséből erednek. Maga Kant is, Metaph: nem vallja-e be hogy az emberi lélek, melyből akaratunk ered, oly hatálylyal bír, hogy idővel a test engedelmes rabbá leend?! Akaratunk kifejlődése eleinte ugyan nehezen megy, de huzamos gyakorlattal oda vihetjük, hogy fájdalomink elnémuljanak. Kant e szavait mind addig, míg kísérleteim sikere azoknak alapossága felől meg nem győzött, ábrándnak tartottam. S pedig Kant itt semmi újat nem mondott.

Isteni megváltónk Sz. Márk. 16. r. 17—18. v. nem így szólott-e: „És ezen jelek fogják a hívőket követni: nevemben ördögöket fognak kiűzni (azaz görcsöket s nyavalyatöréseket meggyógyítani) s ők úgy nyelvekkel beszélendének (mely megtörténik az objectivitások általános absorbioja után, midőn subjectivitásunk fölédred).

Ők a kígyókat megfogják, (én a kígyót útjában minden hozzáérés nélkül meglasztom, fára vagy bokorra hág s elalszik)-----
 ők csak kezeiket fogják a betegekre tenni, s azok meggyógyulnak.“

Íme édes bátyám, én se boszorkánysággal, sem feszített képzelődéssel nem vesződöm, mégis az itt elősoroltakat képes vagyok megtenni.

S nincs oly éles fájdalom, melyet csupa kézreátétel által ne enyhíthetnék, s ha a baj nem az idegekben rejlik, egyszerre el is mulasztom. A cronicus betegségeknel az természetesen egészen másképen áll, csak huzamos kezelést igényelnek, s a fáradozást nem mindenkor koronázzák sikerrel, de enyhét mindenesetre okoznak.

Szavaimon ne csudálkozzanak, mert ily apostoli orvosokat számosokat tudnék felhozni, (az apostoli orvos név alatt én a nem pénzért hanem a felebaráti szeretetből segéllőket értem). Ilyen jelesen Th. Pyne a surbitonhilli angol lelkész, ilyen G. Sandbv s mások többen, kik csupán kezeléssel bámulatos gyógyításokat visznek végbe, a nélkül, hogy betegjeiknek mesmerizált viznél egyebet adnának.

Hatásunk nem csak az organicus testekre' terjed, de az ásványok, növények országa, sőt még a fejünk felett ragyogó égitestek is nekünk segédkezet nyújtanak.

En itt épen nem a horoscopokkal foglalkozó csillagászokat értem, kikről már Tacitus így szólott: „Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur.“ Nem is caballával, vagy más megfoghatlan jegyekkel ábrándozókról szólok, gyermekjátékok ezek (mint azt máí' 1606—1648. Paracelsus s Van Hellmont megmondották) melyek, az akaratnak csak központosítására szolgáltak, — — — ha-

nem értem itt a higgadt keblű emberbarátot, kinek minden boldogsága a másokkali jóttételben alapszik. S ki tudja, hogy hiten alapult jóakaratiának s önzéstelenségének semmi elébe nem állhat, s mint a mi világunk rendszerének központja, erős lelkének isteni származásánál fogva, mindent a mi hatáskörébe esik áldástokozólag felhasználhat, s keblében az isten országát elővarázsolhatja. E tárgyról máskor bővebben. — Ezúttal csak annyit mondok: a magnetizmus által magunk s mások fájdalmait eloszlatjuk, gyümölcsfáinkat, kerti és mezei veteményeinket, mind a kártékony férgektől megóvjuk, mind pedig termőbbekké teszszük, házi- s vadállatainkat megszelidítjük, s betegségeiken csupán kezelés és mesmerizált víz által, minden magukat baromorvosoknak kürtölő kínzó hóhéroknál hamarább s sikerebben elosztatjuk. Melyet minden családtyának és anyának tudnia keresztyéni kötelesség. Igen, keresztyéni kötelesség, mert a mellett, hogy azáltal családjuk tagjain segíllenek, egy jóltévő felsőbb hatalom létezése, s földi pályánkra befolyása felől a ho-

mileutikának kimentésinél inkább meggyőzőnek, s a béavatottakat a biblia kétes és megfoghatatlan helyeinek megélhetésére alkalmassá teszik. —

Íme én, jó órában legyen mondva, isten segedelmével, gyógyíthatatlannak tartott kínos nyavalyámat előltem, összerombolt testemet erős akaratomtól mindenben függővé tettem, s hánykódó keblemnek békés csendet szereztem, meggyőződván a felől, hogy jelen pályánk egy vég nélküli jövendőnek csupán kezdete. — —

Untató kitérésemért bocsánatot kérek. Javulásom után nem sokára Mészároossal s másokkal kiszabadultam, Koszta Marczi is a szabadulok között volt. A későbbi események által érdekessé váltról pár szót: Koszta Biharmegye fia, születése helye N.-Várad környéke, a belényei Koszták közöl, a Verestoronynál kimenteknél százados volt. Rutájában idejét tanulással töltötte s a francia-nyelv birtokába jutott. Mathematicai és hadi tárgyakkal foglalkozott. Szilárd jellemű, becsületes, 25—26 éves ifjú. *)

* Az óta külföldön elhunyt. *Közlő.*

Máltai elválásunkkor magyarbundámat, vadásztarisnyámat, theás-kannámat, attiláinat sat. neki ajándékoztam.

Kiszabadulásunk előtt pár nappal két osztrák biztos jöve Kutajába s Szüleimán előtt nőmtől 3 levelet átadva, a különböző időkben Írott, felbontott, ide s amoda utaztatott levelek megértették velem szenvedett káraitam körülményesen. Terhes 18 hó múlva ezek valának az első sorok hazámból, s jó Bertámtól.

Elindulásunk előtt Kossuth hozzám három egyént küldött, kik engemet kerülő szókkal a vele való kibékülésre, és a tőle való elbúcsúzásra vennének. Melyre én: „Én reá nem haragszom, de becsülni többé nem tudom, s minthogy se bizonyítványára, se előléptetésére, se pedig segedelmére szükségem nincsen, s e mellett könnyen álló könnyhullatásit is ismerem, az elbúcsuzást szükségesnek épen nem látom.“ S én lévén csak egyedül, ki tőle el nem búcsúzott, a megsértett hiúság ellenem mit forralt: lássuk azt más levélben. Isten önökkel mindnyájokkal.

Az elmenők között tehát csupán én voltam egyedül azon vakmerő merész, ki Kossuthtól el nem búcsúzott. Szilárd tettein, kivált azok szemében, kik a Kossuth tüdőjéből kieresztett légnél többet vagy kevesebbet bészívni nem merészlettek, hallatlan bűnnek tetszett. Kossuthot régi baráti és ismerősei már Viddinben kerülni kezdték. Azok pedig kik Sumlában hozzásimultak (az egy Házmánt kivéve; Asbóth is csak a debreczeni catabasis alkalmával szegődött hozzája) lehendék nép valának. Grehenek, Weigel, Kapner, Kapler, Wagner, Eischel: Kossuthot azelőtt nem is látták. Ihász, és Bíró mindketten egykori osztrák hadnagyok valának, ag első 25 évi szolgálatját toborzásnál töltvén el, tudatlannak maradt; a második szép ismerettel bírt. Házmán és e két utóbbi Kutajában nálam gyakran ebédelt, mindaddig míg a hozzámjövetel e szavakkal: „A ki nem tart velem, az ellenem van; a ki pedig ellenemet meglátogatja, s nála

még eszik is, az honárulás bűnébe esik“ — meg nem gátoltatott. Furcsa logica úgy-e bizony? Hja! Kossuth tennen személyével a hazát már régen ugyanazonosította volt. De miért is ne? Hát XIV-ik Lajos nem szokta-e mondogatni: „Francziaország én vagyok.“

A kibékülés ajánlatának komoly visszautolása, a Kossuth érzékeny hiúságán vérző sebet ejtett; fájdalmát enyhítendő, keble machiavellismusának tartalékütegét is a csatába hozta, s engemet elmenő párthíveinél-honárulónak bélyegzett. Párisba és Londonba is ugyanazt írta, hozzá tévén hogy én Kutaját osztrák útilevéllel hagytam oda.

A konok, gyanúsító rágalomnak indoka mi volt? Az, hogy előbbeni állásomnál fogva csupán én valék képes a honszeretet palástjába burkolt szívtelen Tartuffeöt a maga meztelenségében ismerni, s a demasquirozástól remegőt vak dühe annyira vitte, hogy útitársimat reávette (?) miszerint azok engemet az útban egy vagy más úton végeznének ki. A pokoli tanácsot nem is gyanítva, útnak indulunk. Lovasságból álló kísére-

tünknek lovas-ezredes Ahmed bey parancsolt.

Rutájától mintegy órányira egy majorháznál megállunk, Szüleimán bey a búcsúlakomáról előre gondoskodván, lovainkról leszálltunkkor vízben hűtött palaczkokat s nyárson sütött bárányokat találtunk. Kosuth és emberei a kiszabadultakat eddig elkísérték; a társaság evett-ivott, én pedig a két török ezredessel beszélgetve heverészttem; a trombita harsogott, s mi lóra ülven, egy rész Bruszának tartott, más rész pedig Szüleimánnal Rutájába visszafordult.

Én Ahmed bejjel lovagoltam; az első állomásra érvén, Koszta Marczi hozzám jön s kérdi, nem monda-e Józsi nekem valamit? Nemmel feleltem. Mire Marczi: „Az alatt míg Ön az ezredessel elől lovagolt, Timári, Józsihoz ment s neki így szólott: „Mondd honáruló gazdádnak, hogy kiadunk rajta, ha más nem is, de én tulajdon kezemmel ölöm meg a gazembert!“ Józsit szólítom, s kérdem tőle, a dolgot velem miért nem közölte? Melyre ő: „nem akartam az urat fölboszantani; Timári badar hetvenkedésére,

íme Koszta kapitány úr hallotta, azt feleltem: „Ha Timári urnák valami igazítani valója van gazdámmal, azt vele és ne velem közölje, gazdám nem fog Timári urnak adós maradni.“ Erre én egyet nevettem, később Ahmed bey hozzám jött theázni, de a történetekről említést sem tettem. Lássuk ki az a Timári?

Timári neveletlen Versetz környékebeli rácz, ki 48 végén Jankóvics nevét Timárirra változtatván, alszolgabíró leve; — Harczival, Eischellel Kossuthoz simult. Kiszabadulásunkkor ez öt századosnak nevezte ki, s személye iránti rendületlen hűségéről sallangos bizonyítványt adott.

Másnap az úton látván hogy Timári kötfékkal igazgatott hitvány kaboláján, félkengyelét elvesztve, igen megfontolva halad magára, jó kis iramló lovamat megsarkantyuzom s mellé lovaglok, mondván: „Timári ur! Én ha jól emlékszem önnel életemben kétszer beszéltem, s tudtomra meg nem sértettem soha; mi adott okot Önnek arra, hogy engemet legényem előtt mások hallátára lepiszkoljon s még életemet is fenye-

gesse?“ Melyre ő: „Nekem ugyan Ön nem vétett, de a kormányzó úrnak ellensége, s ennél fogva a hazának is.“ Én: „Hát a kormányzó urat mióta ismeri Ön, s mióta lettek a ráczok oly hőkeblű honfiakká? Tudja meg Ön, hogy én már akkor midőn Ön még magyarul sem tudott, honomnak szolgáltam, s még lehet szolgálndok, ha Önnek ezentúl valami baja van velem, jöjjön hozzám, és ne cselédemnek hetvenkedjék, s ime ezennel megtiltom Önnek rólam rosztat vagy jót mondani, mindaddig, míg szabad helyre jutván, Önt vagy kardlappal, vagy pedig megvető oldalbarúgással rendreútasíthatom“.

Szeme, szája elállott, s a szerencséjére hallgatót odahagytam. .Másfél évig tartó betegségem, s bepóláltan görbedező járásom minden piszkot rám bátorított, gondolván, hogy az kegy-uroknak örömet okozand. Egészségem s erőm visszatérével minden megváltozott ám. Nem oda Buda! Hol a német nyelv a térről ki volt szorítva, vajh, be tehetetlenek valának szegény magyarjaink. Mihelyt török avagy angol hajóra jutottunk, kénytelenek valának culpa mea

jok megvallása mellett hozzám folyamodni. Köztünk, rajtam s Mészároson kívül senki más — angol szót nem is ismert.

Bruszát kikerülve, megérkeztünk szerencsésen Gemlekre. A török hadigőzös, mely bennünket a Dardanellákig viend, még meg nem érkezett volt. Időtöltésből magyarjaink a velők jött lengyelekkel még egy utolsó demonstratiót kísértettek meg. A gőzös másnap megérkezett. Én, Koszta, s egy néhányan elsők szállottunk rá.

Magyarjaink a Portától útiköltséget követeltek, a lengyelek útileveleket s jövődjük biztosítását is; a magyarok nemsokára észretértek, s hajóra mentek, a lengyelek szerencsénkre Gemleken maradtak. Azalatt míg gőzösünk a Stambulban előre felrakott, százat meghaladó honvédekkel a Mármora-tenger hullámain hasítaná, s a tisztség és legénység között a viszontlátás örömei nyilvánulnának, a Porta által küldött útiköltségül szolgálendő pénzünk kiosztásáról volt a szó.

Honvédtisztjeink, jelesen pedig a dézsi eseményekért közkárhoztatást érdemlett Ka-

tona Miklós, ki mint parasit-növény Mészáros nedvéből éldegélt, a mennyiség ellen kikelt, mondván: „hogy a Porta nyomorult adományát a tengerbe dobandja“. Kiosztás-kor azonban ő volt az első, ki a húsz pengőt zsebébe dugta. Én pedig, ki azt mondtam, hogy a Portának bármily csekély adományát is köszönettel veendem, a pénzt örmes-teren kezdve a legénység között osztottam ki, egy fél akó jó brusszai borral, melyet Ahmed bey számomra küldött volt a hajóra.

Hasonló körülmények között a legcsekélyebb adomány is hatást gyakorol; szegény adományom concurrentia nélküli lévén, a hajón lévő hontalanokat irántam jól dispónálta, s a személyem ellen szőtt ármányt nemcsak megtudtam, de meg is hiúsítottam.

Ily körülmények között a Dardanellákhoz értünk. Hajónk megállván, nemsokára az angol és francia consul az oromra jöttek, én az előbbivel értekezvén, kértem, hogy adna nekem egy Frankhonba szóló útlevelet. De ő azt tilalom miatt nem tehet vén, egy máltai előkelő hivatalnoknak, ki neki apósa vala, érdekemben levelet írt, azt nekem át is adta.

A sauthamptoni társaság 500 lóerejű gőzöse minket Angliába viendő, négyszerezett dobogással habot kelepelve kopogtat, megérkezik s mi átköltözünk.

Mindnyájunknak a második és harmadik hely jeleltetett ki. Indulásunk után nemsokára a kapitányhoz mentem, vele az első hely iránt értekezendő, ki a hajó számadóját előszólitván, ügyemet átadta; ettől értém, hogy a szultán az előbbkelők számára Sauthamptonig 10 cabint (kis szobát) bérlett per 200 pengő forint, a többiért pedig fizetett fejenkint 100 pfrtot. Cabinem árát bele tudván, az első hely díját mely 400 pfrtot tett, — lefizettem s azzal az első helyre mentem.

Szép tágas szobácskámát alig foglaltam el, s íme a kapitány hozzám jön e szavakkal: „kérem önt mondaná meg generális Mészárosnak, hogy én neki adok az első helyen egy szobácskát Máltáig fizetés nélkül; ottan pedig minthogy India-fahrereinket (Indiából jövőket) fölveendem, megint a második helyre fog menni. Az angol hajón nem is reménylett szívesség következtében Mészáros a gép

közelében mutatott szobáját elfoglalja. Az angol kereskedőhajók kapitányai, jó fizetésűken kívül, a jövedelemből procentumot kapnak, s ennél fogva a nagyon számító britt kétlakúakat a generositás bűnével terhelni nem lehet.

A második és harmadik hely lakói nagyon tömötten lévén, estve beálltával megkértek, hogy a kapitánytól nyernék engedelmet arra, miszerint egynéhány ezredes- és őrnagynak engedtetnék meg az első hely ormáni eltöltése az éjnek. Mit a kapitány azon hozzátétellel, hogy reggel jókor mielőtt a hajót megmosnák, sátorfájukat felszedvén, visszatakarodjanak, meg is engedett.

Másnap délután a Smyrnai öbölbe érvén hajónk köszénnel és élelmi-szerekkel látott el.

Négy órai ittmulatásunk ideje alatt a Bonifacio-kávéház előtt többen partra szállottunk, ki egyet, ki mást vásárlandók. Egy láda szivarral egy pár könyvet vettem, s azzal a hajóra siettem. Társaink egy része rummal s borral magát ellátván s hasonlólag visszatérvén, horgonyt emeltünk s tovább állottunk.

Estve a joniai partok magyar dalainkat hangoztatták vissza, s minden rendén ment, míg egynéhány garázda veszekedni kezdett, tettelegességre azonban a dolog nem került.

Másnap reggel a kapitány felszól it, adnám a menekülteknek tudtokra, miszerint a nagyban ivást és rakonczátlanságot a hajón épen nem tűrendi, a rendbontót elcsukatja, s víz és kenyér mellett viendi Angliába. Az egész útra nézve az italnak a hajóbani behozatalát eltiltja. A szigorú figyelmeztetés használt s minden rendetlenségnek eleje vétetett.

Az angol hajókon az ember a vitelbért, melybe a koszt ára mindig bele szokott értetni, leteszi s egyéb gondja nincs.

A frank hajókon pedig a vitelbér olcsóbb, de a koszt sokba kerül.

Az angol hajók első helyén az élelemrend ez: reggel ha felkél az ember megborotválkozik, s megmosdik, kávé vagy thea tejesen, (a hajón téhen lévén, tej és friss írósvaj — minthogy a tehén napjában 24—30 itcze tejet is ad — nem hiányzik), fél tizre fölösleges villásreggeli borral, 12 és 1 óra

között egy kevés halikra, vagy egyéb, egy két pohár madeirával. Négy, öt óra között az ebéd, porter-sörrel és oportói borral, hetenkint háromszor pezsgóval vegyítve. Az ebédhez kiki újonan mosdik és öltözködik, estvéli 7 órakor theázás, vajjal, sonkával stb. Kilencz órakor nyugalom kedvéért egy pár pohár bor és sajt. Ezenkívül az ebédlő terem egyik asztalán a nap lefolyta alatt scherivel (oportóival) töltött palaczkok s vizes karafok állanak, melyekből kiki tetszése szerint ihatik. Egy velünk asztalnál ülő Smyrnából jövő gazdag manchesteri gyámok ebéd felett három palaczk disznó erős scherrit egyedül kiürített; némely eszik iszik négyért is, más pedig se ételt se italt meg nem kóstol. Kinek a sósviz eleme, az othonos; a tengerhez nem szokottnak pedig ha marczafánkkal kínálnák sem kellene. Ebben rejlik a költség egyensúlya.

Én diétából, Mészáros pedig szokatlan-ságból, csak csipegettünk. Harmadnap déltájban Málta fővénykőszirtjei kezdettek fehérteni. A számadó megtudván hogy Máltában leszállok, sauthamptoni utamat, a Mál-

táig első helyen tett utamban betudván, pénzemet visszaadta; becsületességét egy szép tajték-pipával jutalmaztam meg. Borostyánköves törökpipámat pedig emlékül Mészárosnak ajándékoztam. Szeretett jó Józsimnak fejjérnéműmet, ruháim egy részét s két orosz imperiált adtam. Mindössze 54 körmöczi arannyal bocsátottam el magamtól. Szegénytől, mint később Mészárostól Párisban hallottam — honvédeink valamelyike a pénzt a hajón Sauthamptonig ellopta; pedig biztosság okáért még tüzővel is elláttam volt. Délután 4 és 5 óra között a Málta keleti oldalán lévő öbölben a veszteglő-intézetel szemben horgonyt vetettünk. Egy veszteglő-intézeti egyén hajónkra jövén, elkülönzött állapotban tartott 24 óráig. Melyeknek elteltével a hajón lévő jóembereimtől elbúcsúztam s a Dunsford's hotelbe beköltöztem.

A 80 angol mértföld hosszú és 18 széles szigetet minden felől tengerbe nyúló szirtek környezik, melyek a kiszállást lehetlenné teszik. Lavaletta felől pedig ellenségnek közeledni a nagy üregű hármás ágyútelepek miatt épen lehetetlen. Az angolok is csupán

kiéheztetéssel vették be a francziáktól. A máltai, vagy Szt.-János rend utolsó nagymestere gróf Hompesch osztrák születés lévén, a campo formiói béke titkos clausulájának engedelmeskedni tartozott s lövés nélkül adta fel Napóleonnak, ki az osztrák kormánynyal elhitette volt, hogy Máltát az orosz akarja kezére keríteni, hogy az által Görögországnak a Földközi-tengeren ura lehessen.

Egyébiránt Málta mindig azé leend, ki a Földközi tengeren túlsúlylyal birand, mert 120 ezeret meghaladó lakossága csupán gyümölcsöt termő szirtjein a külföld gabonáját s vágómarháját soká nem nélkülözheti.

S innen van, hogy eddigelé annyi urnák fejet hajtott. A phöniciiaiak, görögök, rómaiak, arabok, olaszok, spanyolok s jelenleg az angolok Máltát bírták és bírják. Ötödik Károly császár engedte volt — mint Nápoly-nak is ura — Máltát át nagymester Béllé Isié Adámnak oly feltétel alatt, hogy a konyosokat életre-halálra csapkodják. Mint a sok gazdából hozzávetni könnyen lehet, a máltaiak nyelve zagyvaléknál nem egyéb;

se *A*-ja, se *B*-je; valamit minden nyelvből megtartott. Az idegenekkel rendszeren olaszul beszélnek. Az egymásközi nyelvben pedig az arabs, spanyol szavak túlnyomósággal birnak.

A híres Barca-családnak mint idevalónak sírboltját mutatják, s még azt is állítják, hogy Hannibált Bruszából ide hozták volna.

Málta a Földközi tengernek csaknem közepén fekszik. Szicília végpontjától Capo possero-tól 60 ang. mértföldre, Afrikától pedig 180 vagy 220 mfnyire fekszik. Ege tisztaságával, a Nápoly ét felülmúlja; hét heti ott múlatásom alatt másfél perczig tartott esőt és felleget csupán egyszer láttam. Nyárban a trópusi hévvel hulló eső nagy eseppei egykét perczig alig tartanak. Az esőzés ideje september és october, melyet itt fagy nélküli, hideg szelei miatt télnek neveznek. Kertjei mindamellet, hogy a földet beléjük Sziciliából hajókon hozzák, számosak. Emberderék vastagságú narancsfáinak gyümölcse Európában a legízletesebb. A fügének is sok neme terem. A kertek között a Szt.-Antoniai kertje a kormányzónak, ritka

szépségűnek mondható. Az 500 lépés hosszú kertnek sétaútjai négyszög faragott kövekkel vannak kirakva, a kert földjének irrigációjára szolgáló csatornák hasonlólag faragottkövek. A kert citrom-, narancsfákkal rakva — s exoticus plántákkal tele. Még pálmagyümölcs is terem.

A máltai házak faragott kőből terással ellátvák, mindenik háztető sétatér, és virágos kert.

A könyvtár megtekintést érdemel, nejkülönben a fegyvertár is. Szentegyházai között a Szt.-Jánosé elsőséggel bir. Az élet általánosan véve nem drága. Vágómarhát Tunisból és Tripolisból hoznak. Lavalettában a fő utczák oly tiszták mint fris tojás-haj. A törökországi rondaság után, istenem, mily jóltévőleg hatott reám az angol rend és tisztaság.

A máltai tudatlanságból túlbuzgó; papjainak.s papi növendékeinek száma ötezerre megy. Az angolt mint eretneket s mint szabadalmainak eltipróját szíve mélyéből gyűlöli. Az angol anyaországában szabad, de azon kívül zsarnok; önzéssel saturált kor-

mányától alattvalói — Britanniát és Scotiát kivéve — iszonyodnak. Az angol vele született kevélységénél fogva az idegen nemzeteket lenézi, s külső alattvalóival megvetőleg bánik, innen van hogy 30 év alatt Máltában angol és máltai között csupán két egybekelés történt. Az angol a máltáival nem társalkodik s ez is kerüli amazt.

Az angol hatóságot útilevél iránt megszólítván, azt felelte: a kiszolgáltatás meglévén tiltva, Londonból kell a feleletet bevárni s azért folyamodtam a francia consulhoz.

A francia consul Saint Andrée, kinek Belgrádon consulképen lakott testvérével barátságban éltem, irántam minden készséggel volt. Frankhonba mehetésem szabadalmáért a belügyministerhez folyamodott, s ámbár reversalist adtam az iránt, hogy a francia kormány terhére nem leszek, a minister León Faucher, mégis mind újabb-újabb fölvilágosítást követelt.

Hét hét múltával a sok csűrést-csavarást megunván, egy orvostól bizonyítványt vettem az iránt, hogy a fürdőket éltem kocz-

káztatása nélkül nem nélkülözhetem. E bizonyítvány nyala s Saint Andrének egy levelével Marseillbe menendő, egy angol gőzösre szállottam. A nagy szélvész miatt 60 órai utunkat, négy nap és négy éjjel alig valánk képesek megtenni. Marseillebe érvén a consul levelével július 11-ikén délutáni egy órakor a préfethez, főispánhoz mentem. Ki is a ministert telegraph útján értesítvén, 780 kilométer (150 n. mértföld) távolságról még azon estve a feleletet megkapta, melynek következtében másnap jul. 12-kén 1851-ben reggeli 8 órakor úti leveletem a pyreneusi fürdőbe, mint emigránsnak oly megjegyzéssel, hogy a belminister parancsára adatott ki, kezembeadták. Dolgomat nyelbe ütven, Marseilleben mulattam még 5 napot.

Oravicza october á-én 1853.

Kedves barátom!

Múlt hó 21-én kelt becses levelét, természetem miatti aggodalminak s egészségtelenség okozta panaszának elmellőzésével örömmel

vettem. Az itteni termés nem rossz, a kukoricza és szőlő megérték. Az első ugyan a nagy szárazság miatt nem mindenütt bőven szemző. Napjaink szépek, de éjeink hidegek. Az epeláz itt is dühöng, kivált a vaspálya munkásai között.

A koronának sem elsikkasztási bűnében, sem pedig megtalálási üdvös tényében részes nem voltam s vagyok. Viddinben midőn nálunk a korona miatt motoztak, Kossuth nekem becsületszavát adta, hogy a koronát nem látta, s azt bizonyosan Szemere hagyandotta a debreczen-szegedi eatabazis alkalmával az aradi várban. Némely lapban említett, papirból csinált, üveg darabokkal kirakott koronávali gyerekeskedése Kossuthnak Viddinben, légből kapott alaptalan mendemondánál nem egyéb. Tagadhatatlan tény azonban az, hogy a koronát Kossuth ásta el Asbóth Sándorral, ki ez alkalommal órakulcsát elvesztvén, melyet később cs. kir. őrnagy Kárger megtalált, — a turnu-szeverini veszteglő-intézetben óráját kulcsommal húzta fel. Később Viddinben azért kellett a Kossuth meghagyásából neki egy zacskó pénzt

500 frt pp. átadnom. Kossuthnak akkori bőkezősége valóban megfoghatatlan volt előttem. Jelen combinatióim azonban Kossuth tetteit alaposan felvilágosítják, s ennél fogva erős meggyőződésem, hogy a honszeretet szent ügyét hiú terveinek elérésére csak palástul bitorló, szívtelenül önző csel-szövőt a végzés feltartóztatlan büntető karja annak idejében összezúzandja s azzal telhetetlen dicskórsága ámitó fondorkodásinak szánakodást érdemlő áldozatai is megszünendénekÁmen!

A Törökországi Napló foltozgatója Egressi, mint azt borítékjából sejdíthettem, egy hat felvonásos levéllel tisztelt meg, a melyet én következetességből felbontatlan Pestre egy úrnak felküldöttem oly kéréssel, hogy azt rendőrség útján adassa vissza neki oly meghagyással, miszerint engemet viszketegség-szülte nyugtalanításaival többé ne háborgatna, különben kénytelen leendek a törvény teljes szigorát igényelni vakmerő rágalmazóm megbüntetésére. Ez történt septemb. 2-án s azóta békében vagyok.

Ön édes bátyám engemet a mesmeris-

mussali megismertetésére szólít föl, ám legyen! Jóllehet kívánságának eleget tenni, levélben nem a legkönnyebb feladatok egyike. Szorítsuk tehát Marseille leírását háttérbe, bármint békétlenkedjenek azok, kiket Szt.-Agoston *hominum confusio*-jának nevezett.

Egy tanult angol, Bayly, azt mondja: *The truth ... sat.* — — — „Az igazság az igaznak, a tudomány a tanultnak, soha sem veszedelmes; de az esztelennek és csalfának az igazság szintűgy mint a tévedés egyaránt ártalmasok.“

Mi a magnetismus, és mi sikere van a magnetizálásnak?

Több, évi angol, frank, olasz és német munkákban bűvárkodásaim után, Mesmernek a múlt század vége felé tett megjegyzéseit legczélszerűbbeknek tartom: „Valamint lehetséges, így szól, azon mozgást, melyet mi a mágnesben észreveszünk, bizonyos kezelés útján a vasban is előidézni, épen úgy lehetséges az emberi testben is a legfinomabb anyagot (a polaritás útján) feléleszteni s mozgásba hozni, melynek tünetényei a mágneséhez hasonlítanak. Azon alaplény, mely a test-

ben munkálódik, láthatatlan tűz, melyet rendszer érzékeink érezni nem képesek. Ezen tüzet egy egyénben elő lehet idézni, s meg lehet gyújtani, hogyha kezelésinket vagy pedig a természeti magnetismus hatálydús eszközeit bizonyos fokozatig összesítjük, s az által ezen tüzet felélesztjük. Ezen alaplény teljességgel nem substantia, avagy anyag, hanem mozgás mint a hang a légben, hasonló a világossághoz, mely az aetherben modificálva van. Mindazáltal ezen ár (Fluth fluctuatio) nem hasonlít a közönséges tűzéhez, vagy a világosságéhoz, vagy az electricitáshoz, vagy a mágneséhez, hanem oly rendhez tartozik, mely finomságával s mozgékonyásával mindent felülmúl, gyaníthatólag, azzal a substantiával, mely idegeinket átfutja — atyafias“.

Ezen magneticus tűznek, ezen mozgási rugónak előidézése s illő kezelése neveztetik magnetizmusnak. Az ember soha se kezeljen kísérlettelből, avagy mások kíváncsiságának kielégítéséért.

Általános kezelés sok tapasztalást igényel, s minthogy az erő felette nagy, a tu-

datlansággal párosult hatalom hasonló a gyermek kezében levő pisztolyhoz. Helybeli fájdalmakat, gyuladásokat, fő-, fog-, sat. fájdalmakat még az újoncz is káros következés nélkül enyhíthet avagy elmulaszthat, az egész organismust aláásó betegségek pedig mesteri ápolást igényelnek. A Hercules csizmái gyermek lábára nem illenek. S e mellett minden külön test, egy kis világ (microcosmos), és sajátságos kezelést igényel a terhesb nyavalyákban.

A főkezelés kézzel történik; kezünk különböző állásának sajátzerű hatásai vannak, valamint ujjainknak befolyási is, kivált az ujjoskola szerint, különbözők. A kéz sajátzerűit tudni főképp azért, hogy azzal körülmények szerint positive avagy negative (tevéleg azaz gerjesztőig avagy tagadólag, nyugtatólag, enyhítőleg) hassunk: múlhatatlanul szükséges.

Tenyerünk belsőjét használjuk akkor, midőn azzal nagy vonalban, (a grand courant) hozzáérés nélkül magnetizálunk; ez a legszelídebb, legegyszerűbb neme a felélesztésnek, s felfrisítésnek, mely által a fájdalmat enyhíthetjük s elmulaszthatjuk.

A kéz hátával enyhítőleg hatunk, midőn görcsöt vagy más fájdalmat le akarunk előbbi helyéből húzni. Kezünk szélei hatása hasonlóan különböző, a kéz belső része positiv, izgató, a külső pedig negativ, enyhítő vagy eltávolító, mint mikor azzal valamit le akarunk törölni, akkép használjuk azt, ha fájdalmat akarunk oszlatni vagy elmulasztani, természetesen hozzáérés nélkül, két vagy három hüvelyknyi távolságra a szenvedő résztől. Gyuladásoknál jelesen a kezelésnek ezen nemét kell használni. Az ujjak a kéznek megosztott sugarai (radiusai); hatásuk az oly részekre, melyek felett végig huzzuk, igen nagy. Midőn bizonyos (egyed) helyekre hatni akarunk, azokat kell használnunk. S ha azokat a szenvedő részekben hozzáéréssel végig huzzuk, azokra oly erősen hatunk, mintha electrizálnók. Az ideg- és inrendszert felizgatnunk ennél fogva nem mindenbeteg állja ki, csak is ott kell vele élni, hol az izgató és felélesztő bánásmód igényeltetik.

Ujjainknak külön-külön más-más hatásuk van. A hüvelyk a félkéz erejével bír s megfelel a tapintásnak. A mutatóujj,

a látásnak. A középujj, a hallásnak. A gyűrűs ujj, a szaglásnak. A kis ujj, az ízlésnek.

A positiv, vagy élesztő hatások között első helyet foglal el a szem; a merőben rászegzett szem villámaint huzamosan sem állat sem ember ki nem állhatja.

A tekintet még némely állatnál is bővülő erővel bír, p. o. a csörgőkígyó, kivált párosulása idején, az apróbb állatokat és madarakat annyira fascinálja, hogy azok a kígyó szemeinek hatása alatt reszketni kezdenek s a bűbájosnak egyenesen szájába vittetnek, vonzatnak (*attractio*).

Az ember akarata minden erő legfőbbike, de hogy bizonyos hatása legyen, extaticusnak, azaz képzelődésünk által potentirozottnak kell lennie (*nec ducitur ad actum, nisi exeitetur accensa imaginatione ferventi desiderio*). Ez egy lelki erő, melynek helye a *sensorium commune* (lásd az első táblán 1., 1.).

Az ember megmérhetlen mélységű lélekkel, és természetfeletti akarati erővel bír, s nyomorult csupán azért, mert tennen ha-

talmát nem ismeri. Mit előbb nem is ismerhetünk, hanem csak akkor, midőn a magnetizmusnak hiten alapult magasztos stadiumival megbarátkoztunk. Ezt nevezték a régiek fejér mágiának.

Az általános kezelés a következő stádiumokat idézi elé:

1-ör. Az álmot, mely rendesen csendes, megfrisítő és rövid szokott lenni s rendszerint egy óránál tovább nem szokott tartani.

2- or. Az éber álmot, midőn az alvónak érzékiségei a külső objectumokra nézve elzárkóznak, hogy tennen belsőjére, azaz subjectivására térjenek. Czélszerű kezeléssel luciditást, belső felvilágosítást, idézünk elé. A beteg tulajdon testét belsőleg legkisebb rétegeiben is látja. Nyavalyájának helyét, alakját megmagyarázza s gyógyszerét a kezelés nemével együtt megrendeli, úgy magának mint másnak, kivel érintkezésbe hozatik. A bensőleg felélesztett léleknek nincs többé se korlát, se távolság, a több száz mérföldre távol lévő betegtől egy pár sor, vagy egy kis hajtincs elegendő, hogy azt éber-alvómmal érintkezésbe (rapportba) hozzam, ki azon-

3- nál a távol beteg testét megvizsgálja s gyógyszerét megrendeli. Éber-alvóm mikor vagy magától felébred, vagy pedig általam felköltetik, a történekről semmit sem tud.

4- or. A tisztán látást; ezt már nem a kezelés, hanem a belalkotás fejt ki az éber álomból vagy somnambulismusból. A tisztánlátás stádiumában a lelkimunkásság inkább ki van fejlődve, a betegség megismerésén s gyógyszerének megrendelésén kívül, elrejtett tárgyaknak feltalálásában, orzók feltalálásában, sikeres utasításokat adnak. A lélek mind a múltban mind a jövőben biztosabban szokott látni; de csalhatatlan bizonyossággal még nem bír.

5- er. Stádium az extasis vagy elragadtatás ez vagy természetes azaz önkénytes, vagy pedig a tisztánlátásból fejlődik ki. Az önkénytessel bírtak a próféták, apostolok s oly egyének, kik a lélekvilág megfoghatatlan tömkelegéiben merengenek. Az ilyenek előtt se titok, se távolság, se múlt, se jövő nem létezik. Az ilyenek a külső világ objectivására nézve csaknem elhaltak, csupán subjectivásaik éberségében élnek s

6- abban mint tükörben mindent látnak; — Svedenburg is ilyen volt. Az extaticus, legyen önkénytes avagy nem, az mindegy az olyannak ajkát hazugság soha sem fertőzti, keblében irigység vagy más emberi gyarlóság nem lakhatik. A betegség útján kifejlett extaticus, felébredésekor a látottakról többé meg nem feledkezik. Legyen végre az elragadtatott bármely nemzetbeli s bármily vallású, a következő igazságból egy hajszálnyit nem változtatnak:

1- ör. Egy szívvel lélekkel vallomást tesznek, egy örök teremtőnek bölcsesége, mindenhatósága, szeretete és igazsága felől.

2- or. Általános vallomást tesznek, az ember halhatatlansága felől, egy jövődő élet-ről, földi éltünkben elkövetett jó vagy rossz tetteinknek aránylagos méltánylásáról.

3- or. Általánosan tanúsítják, hogy van isteni gondviselés, az emberi nem vezetésére.

4- er. Tanúsítják miszerint a szeretet és ima múlhatatlanul szükséges arra, hogy az istennel egybeköttetésben maradjon.

5- ör. A rokon lelkeknek együtt, egy társaságában létét, és a viszontlátást.

Az istenségnek ezen tiszta eszméi, melyek a mysticismus, materialismus, intolerantia, és atheismus mirigyétől egészben mentek, nemde megnyugtatók? Elégedjünk meg ezzel, s az isten országának birtokába jutottunk.

A nagy verulanumi Bacon, emlékezetem ha nem csal, Nóvum Organonjában így szól: „kevés tudomány hitetlenné, sok pedig hívővé tesz“.

A Példabeszéd 9. r., 10. r. nem épen azt mondja-e ekkép: „az istennek félelme, a bölcseségnek kezdete, és a szentnek megismerése okosság“.

Az általános kezelés hord erejét csak azért érintettem, hogy nehézségeit megfoghatóbbakká tegyem. Ha a kezelő tudatlan, félnék, heves, szívtelenül újság után kapkodó, önző, a beteg megeresztett képzelődésének idejében korlátot nem von, örültséget, örökös bajt, sőt még halált is okozhat. íme a pisztoly parabolája.

A részletes avagy kisebb kezelésnél pedig veszedelem nem létezik, hogy ha szándékoson ártani nem akarunk.

Egyébiránt a siker mindkettőnél ezen alapszik: „akarj és higgy“!

A helybeli fájdalmak eloszlatására az én módom ez: teremőmben vetett tántoríthatatlan hittel, segéllési szilárd akaratommal a beteghez közel állok s midőn a szenvedés helyét bizonyosan nem tudom, ezt kipuhatólandó, jobb kezem tenyerét gyöngén behajtott ujjaimmal a fájdalmas részeken feljűrő! lefelé, nagyon lassan, a beteg testétől két vagy három hüvelyknyi távolságban, végig húzom: midőn húzásommal lejutottam, kezem fejét jó erősen megrázom, mintha arról tésztát vagy reá ragadt agyagot akarnék lerázni. Ezen lerázás által kétszeres czélt érek el. Először ujjaim a betegségből, hogy ha valamit magukba vontak volna, azt lerázom. Másodszor a rázás által egy aura vitális vagy a fluidum magneticum tenyerem közepébe és körömházaimba azaz körömök körül és ujjaim begyébe gyűl. A rázás után ujjaimat befogván, kezemből öklöt alakítok, s úgy emelem fel a fájdalmas részen jóval feljűl, s ezt azért teszem, hogy kezemet nyitva hagy ván s azt a szokott módon

visszavivén, a beteg részeket ujonan nemcsak impregnálnám s azáltal a fájdalmat növeszteném, de még a kóranyagot is könnyen visszavihetném, s a mennyit használnék épen annyit ártanék. Erre a kezeléseknél kiváltképen ügyelni kell!

Tenyeremnek lassú lehúzásakor minden figyelmem oda van központosítva, s csakhamar észreveszem, hogy bizonyos helyen elébb apró, azután erősebb szűrő ütéscskék érintik ujjaim begyét vagy tenyerem közepét, s ime a fájdalom helyét kipuhatoltam. Ez nem csekélység, mert a beteg sokszor fájdalma helyét, a test részek sympathiája s polaritásai miatt biztosan kijelelni nem képes.

A fájdalom helyét ha már egyszer kipuhatoltam, akkor a munkához látok, s fentebb eléadott módon kezelek, de úgy, hogy a kezelést mindenkor a fájdalom feletti első idegcsomónál (Nervenknoten) kezdem, s nemsokára észreveszem, hogy a fájdalom előbbi helyét elhagyván a végtagok felé siet, s onnan ökémét kiküszöbölöm.

Főkép ügyelni kell arra, hogy a fájdalmat a nemesebb részekről elvonjam s oly

helyekre húzzam át, hol nem annyira veszedelmes p. o. a melly- és főgörcsöket a karba vagy lábba; s kevés hetvenkedést engedvén ökeméknek ott, vagy egészen megszüntetem ha frisek, vagy pedig enyhitem ha üdültek; minthogy a görcsöknek ezen nemei általános és huzamos kezelést igényelnek, melyhez ujoncz nem ért.

Szív- és tüdő-görcsöket egyszerre megszüntetni a nélkül, hogy magát egy kévéssé kifújja, nem kell. A görcsöknek enyhítésére s megszüntetésére jó ha a betegnek kezeibe holt faszenet adok rongyba vagy papirba takarva. Vagy pedig a görcs helyét erős meleg párámmal megfúvom. A meleg és hideg pára közötti különbségre vigyázni kell.

Az idegcsomókra előlegesen megjegyzendő: főcsomó van 9 pár. 1. A két halántékon. 2. A két fül inegett. 3. Vállvilláink felett (Schlüsselbein). 4. A két himlőoltási helyen. 5. Karjaink üregében (Achselhöhle). 6. Mellcsontunk végében (Magengrube, Sonnengeflecht, Herzgrube) (ezen hely az agy után a fő szerepet viszi). 7. Szeméremtestünk tövében kétfelől (Leistengegend) a

sérvéskötők helyén. 8. térdeinken. 9. lábunk talpán. Ennyit előlegesen, a többi csomók rajzát jövő alkalommal.

Húzásaimat ha a fön kezdem, gyakran megtörténik, hogy a beteg elszunnyad; háborgatni nem kell, a szobának csendesnek s nem sok világossággal bírónak kell lenni. Vonásaim száma 7, 14, 21, csendes-lassúak legyenek. Ha pedig azt akarom, hogy a fájdalom egy helyre gyűljön, akkor ujjaimat egymástól egy kissé eltávolítva végek felé meggörbítem annyira, hogy begyei között egy asztalról felvett ezüst húszas megférjen, s kezemet ily állásban a fájdalmas rész felett két ujjnyi távolságban karikába kerekén jártatom, ujjaimat megrázom, a kezelést ily módon folytatom, s végre a fájdalmat kezem szélével letörlöm. Ezt tehetem mindenik vagy pedig külön ujjaimmal, a szenvedés igénylése szerint.

Ha főfájást akarok eloszlatni, (lásd a II. szám alatti táblát) két kezemet az egy székre leültetett beteg fejének első része fölébe tartom (érintés nélkül), egy vagy másfél percz múlva kezeimet feje felett, a nagy vérca-

torna felett 2. 2. a nyakcsigolyáig (nuclea) húzom, ujjaimat itten gyöngén a nyakra nyomom s kezeimet elválasztom, azzal gyöngédeden a fülek háta mögé az 5. 5. pontokra érek, kezeimet a nyakon kétfelől a 6. 6. sz. alatti ereken végig húzom s ujjaimat megrázom, másodszor megint az előfon kezdem, s kezeimet a fülek felett viszem hátra a nyakcsigolyába, itten a 6. 6. kéz felé hozok s lerázom; ezen kezelést 10 —15 perczig folytatom, melyre a főfájdalomnak török-szakad, egyhűlni vagy múlni kell. Itten positiv, szemgyuladásnál pedig, szóval minden gyuladásnál negatív kell hatni. Szemfájásnál előlről hátra kell húzni vagy a tenyérszélrt vagy pedig a megfelelő ujjat a mutatót s a szemet meleg párával meg kell fűjni. Fülfájdalommal az egyik fülbe a hüvelyét, a másikba pedig a kisujjat dugom, kevés idő múlva kiveszem, lehúzom, rázom, és segélek. Betegem a kezelés alatt ha elalszik, nyugodni hagyom, de ha álma nyugtalan és fárasztó lenne, avagy több óráig tartana, azon esetben felébresztem így: két kezét megfogom, felém húzom gyöngén, szemeit hideg párámmal megfúvom. Az

alvót addig, míg föl nem ébred, senkinek rajtam kívül megérinteni nem szabad, mert a megérintés görcsöket s egyebet okozhat.

A kisebb betegségnek meggyógyítására az elaltatás épen nem „*conditio sine qua non*,” az ember csupán a *vis medicatrix*-ot ébreszse fel s a természet a magáét megteszi, az egész mesmerismus kezelése nem egyéb, mint a *cosmos* mind *organicus* mind pedig *anorganikus* testeiben lappangó aura vitálisnak (mert még a kőnek és éreznek is meg van saját szerü élete) felélesztése s felhasználása; ezen aura vitálist báró Reichenbach ód-nak vagy odil-nak nevezte, melyek szerinte is mind a *Sideris* mind pedig a *Telluris* testek telvék, s az ember mindent elérő s korlátozó erős akaratja az egészet üdvös vagy káros czélokra képes felhasználni; p. o. a fennakadt vagy megindulni nem akaró havitisztulást semmi által oly hamar meg nem lehet indítani, mintha a beteget a holddal hozom rapportba, s ez utóbbi befolyásával az elsőt mesmerizálom vagy magnetizálom; *probatum est*.

A házi állatok kezelése mindenek felett

könnyű. A beteg állat szeme közé nézek egy pár perczig, azután jobb kezemet kinyitva? hozzáéréssel avagy anélkül, fején kezdve, hátgerinczén végig, farkán lehúdom, azután kezemet négy lábán lefelé végigviszem 7, 14, 21-szer s egy kevés mesmerizált vízzel ujjhegyeimmel megprecskelem, s italul ugyanoly vizet adok. Egyszeri-kétszeri kezelés után a legszilajabb állat is nemcsak hogy kezes lesz, de már távolról rám nyerít s közeledésemkor kezemet megnyalja. Legyen, taknyot kivéve, bármi belbetegsége, ezen egyszerű mód biztosabban segít, mint a magukat barom orvosoknak parodizált szivtelen hóhéroknak minden mesterkedése. Ha pedig a seb külső, a megkelésnél oszlatólag elejét veszem, a kinyilt sebet pedig ha mesmerizált vízzel mosom, annak minden tüzét elveszem, s hamar meggyógyítom. Általánosan véve minden állati vagy emberi sebre a mesmerizált víz üdvös hatást gyakorol, probatum est.

Virágokat, plántákat (növényeket), fákat szép virágot és gyümölcsöt termőkké tenni, hasonlólag könnyű. A virágok és növények tetején kezdve gyökereikig előregörbesztett

újjakkal (mint azt az ezüsthúszasnál megírtam) 7, 14, 21 húzást teszek, s gyökerüknél a földet mesmerizált vízzel megöntöm. A fáknál valamicskével több a dolog. Ezt először átkarolom, azután egy magnetizált vas vesszővel, vagy sétabottal az ágak tetejéről a törzsökig egy-egy húzást teszek körös-körül, természetesen én a földön lévén s az ágakhoz nem közeledvén, huzásimat csak irányzom, s miután ily módon a fát hétszer vagy 14-szer megkerültem, tövére mesmerizált vizet öntök. Az ily fákkal ha a beteg egy szörsinor által érintkezésbe (rapport) hozatik, ki-mondhatlan könnyebbülést érez. S ha tudunk hozzá, a fa a betegséget magába szívja.

A betegség átköltöztetését az állatokkal igen könnyű végbevinni, p. o. a köszvényt az eb magába húzza, ugyannyira, hogy el is döglük tőle. A köszvényeseket tetőtől talpakig általános húzásokkal kell kezdetben kezelni, a fájdalmas részeken a meggörbített ujjakat kereken kell megjártatni, s a fájdalmat a testből kicsalni. A fájdalmas részeket mesmerizált vízbe mártott ruhadarabokkal kell betakarni, sat. sat. Fájdalmat enyhítő

jó szer az aether aceticus (sivenaphtaaceti) és naphta carbon depurat. mindkettőből egyenlő mennyiséget egy üvegben nagy ügyelettel jól felkeli rázni, s belőle a fájdalmas helyet tollal vagy kis festő-ecsettel be kell kenni. Egyébaránt a köszvény Solaris betegség, mely meghonosulás előtt minden tavasszal a napnak a kosba léptével szokott beköszöntgetni, ilyenkor rajta segíteni még lehet, de a meghonosultat bajos ám a laktól kizaklatni. A hömorrhoids (aranyér) pd. bináris betegség, s erre nőknél és férfiaknál egyaránt a hold phasisai bírnak befolyással. A hólyagbeli kavics és fővény a köszvénynek és aranyérnek testvére.

De jöjjünk már valahára a mesmeri kezelésnek főpánczéljára a vízre, ez valóban fő szerepet játszik.

A víz magnetizálásának több módja van; czélszerűbbnek ekképen találtam:

A poharat vagy palaczkot vízzel tele, bal tenyeremre állítom, jobb tenyeremet hozzáérés nélkül felibe tartom; egy-két percz után ujjaimat (a jobb kezemét) az edény oldalán, hozzáérés nélkül lehúzó, ujjaimat

befogom, s kezemet felviszem, s az elébbeni módon hétszer lehúzó. Ekkor ujjaimat kezem fejével a már többször érintett módon a víz színén, hozzáérés nélkül karikában jártatom, s az ujjaim hegyébe gyűlt fluidumot a vízbe precскеlem (mind hozzáérés nélkül) így teszek hétszer. Végre meleg párámmal hétszer jó erősen a vízre lehellek s megvan. Az egész idő alatt jóakaratomat isten segítségével kifejtem, elmémet központosítom, s szemeimet a vízre szegzem, mert ennek magának nagy befolyása van. Az ily víznél az a különbség van, hogy assimilatio nélkül a fájdalmas részre hat, megfoghatatlan sebességgel; az ily víz megromlás nélkül sokáig megtartható s más izt vált, mit nemcsak a mesmerizáltak, de mások is észrevehetnek. A kinek nincs, széket okoz, a kinek sok van, elejét veszi. 1620-ban az ily vizet aqua vitális cardiaca microcosmicának hívták. Az ily víz csodálatos erejét naponta bámulom; most is estve-reggel ezt iszom, s hála az egek urának, egészségem jó.

Állatok számára, vagy öntözni, magnetizálni így kell: az edényben lévő víz színén

jártatom tenyeremet kevésbé meghajtott ujjaimmal, a vizet egy párszor megérintem, kezem beléütöm s kerekén megkeverem s egynéhányszor ráfúvok. A fürdőkádban lévő vizet is így kezelem.

Istenem! A tárgy felette bő, azt sem tudom miről Írjak? mert a legkisebb rész is magasztossággal bír. Ha valaki kérdéseket tenne... De kérdést hogy teend az, ki a tárgyal ismeretlen?! Legyen tehát ezúttal elég. Ha kedvelést és hitelt nyerek, melyet a közelebbi bérmentetlen levele Önnek, édes bátyám értésemre adand, bővebb leendek.

Úgy bizony, majd el is feledém: Batthyány Kazimér Párisban egy Mont-Thabor nevű kis utcácskában lakik, a negyedik emeleten; a nővére egy ottani úrnak neje. Párisban mulatásom ideje alatt Batthyány hozzám eljárogatott, én is hozzá; ő ahhozképest most is úriason él, legényt, szobaleányt és szakácsnőt tart. Gondolom Fülöp herceg is segítendi annak idejében, most ugyan a gazdag bátya haragszik az öcsuramra.

Isten oltalmába ajánljuk.

Levelemet befejezván, eszembe jutott, hogy a kenyérsütéshez megkívántaié részeket, u. m. lisztet, vizet, sót, sat. előadtam ugyan, de a fő dolgot a kovászt elfeledtem, s hogy tehát a zsidók kovásztalan eledelénél valamicskével jobb tápszerrel szolgálhasunk, múlhatatlanul feladatunknak tartottuk a mesmerismusnak törvényes ágyból kelt származását tanúsító keresztelő-levelének bemutatását is. A leghitelesebb okiratok tartalma szerint a csak névre nézve ujjal bíró mesmerismus vagy magnetismus épen nem tegnapi csibe. Memphisben, Buzirisban, Canobusban, Alexandriában és az aegyptomi Thebemben Isisnek, Serapisnak gyógy- és jövendőelő templomai valának. Mindenekfelett legpompásabb volt Herodot szerint a Beluse, Babylonban. Ezen templomoknál, fürdők, alvó-szobák sat. voltak; a titokba beavatott papok a betegeket kezelés által vagy hamar vagy pedig későbbre meggyógyították.

A canobusi temploma Serapisnak tele volt raggatva oly táblákkal, melyekre a betegség gyógyszerei fel valának a jóltevő istenség tiszteletére jegyezve.

A görögöknél az Aesculap temploma Epidaurusban elsőszéggel bírt, s Pausanias szerint az ó-világ nagy részére hatást gyakorolt.

Fürdés, alvás, s vízital a főkéllékek közé tartozott. Egészségeseknek az ily templomok belsejébe semmi ürügy alatt bemenni nem szabadott. A templom előtermében ujját szájára tevő kép már előre a hallgatást ajánlotta.

Hogy a papok kezelése a mostanihoz hasonlított, arról némely megtalált mysticus képek és szobrok kezeskednek; sőt még a tulajdon kézzeli tennen kezelésnek is számos nyomai látszanak. A bramánok, a Pythiák, és Sibyllák vagy italt, vagy pedig gőzöket használtak érzékeik potentirozására. „Terraе vis Pythiam Delphis incitaba t Sibyllam“ — Cicero így szól. A trophoniusi barlang még a kérdezőkre is oly hatással volt, hogy azok midőn a barlangból kijöttek, színeveszett-, elaléltakká lőnek. Innen mondották a levert kinézésűekről: „In antro Trophonii vaticinatus est“.

A Sibyllák hasonlóképen barlanggőz- és hystericus görcsöknek valának alávetve

Ezért mondja Virgilius: „Bacchatur vates, magnum si pectore possit excussisse Deum“.

A rómaiaknál még a nép közöl is számosán ismerték a magnetizálást, mint a Martiak III. epigr. 82-dik verséből kitetszik: „Percurrit agili corpus arte tractatrix, manumque doctam spargit omnibus membris.“ Plautus pedig (in Amphitruo) így szól: „Quid si ego illam tractim tangam ut dormiat.“ Solon fragment. 59—62 verseiben így szól: Polláki etc. etc. „Kis fájdalmak gyakran nagy szenvedéseket szültek, s bármily enyhítő szerek hiában szolgáltatottak, mindazonáltal a kit a terhes nyavalya keservesen kinzott, kézzel meg érintetvén egyszerre frisen kél fel“.

Az emberi nemzet legidősb okiratai a Yédák a léleknek magnetismusban tanúsított jeleneivel telvék, s az egész megfoghatatlan mysticisínusnak tartatott mindaddig, míg az újabb idő tapasztalásai azokra az igazság bélyegét rányomták.

Ezen elszórt, részint nem ismert, legalább nem rendszeresített kezelési módokat, az

újabb időkkel a szerencsés non putareinek, az enyészettől vagy a leleplezhetetlen Sais függönyétől megmentették.

Mesmer Antal, orvostudor Bécsben, a múlt században egy beteg karjáni érvágáskor látta, hogy a vér a szerint erősebben vagy lassabban foly, a mi szerint ő távolabb vagy közelebb áll a beteghez, s innen arra a gondolatra jött, hogy az ember kezében egy a mágneséhez hasonló vonzerő van, feltevéen hogy a mágnesnek bizonyos befolyásának kelliek lennie, s ehez hasonló kifolyással minden organicus testnek birnia kell, mely kifolyás bizonyos polaritást feltételez, s ezt különbség okáért állati magnetismusnak nevezte.

A testek sajátságos kigőzölgése okozza az anti- vagy sympathiat (rokon- és ellenszenvet). Ezen kigőzölgések vagy olyanok melyeket érzékeink észrevesznek, vagy pedig olyanok, melyek külső érzékeink előtt eltitkolvák s csupán effectumainak lehetünk tanúi.

Maga az emberi test is két részre van osztva, az agyvelőn kezdve talpunkig ellen-

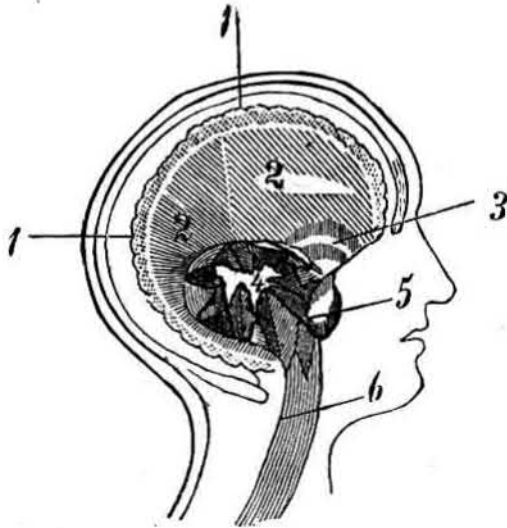
kező két hatással bírunk; jobboldalunk minden tagjai inkább negatív, azaz nyugtató hatást gyakorolnak, holott bal részeink positive, azaz élesztő hatással bírnak, tehát a bal rész a jobbnak ellenkezője.

Innen van az, hogy megnyugtató kezelés alkalmával nem bal- hanem jobbkézzel s jobboldalunk közelítésével kell enyhet nyújtani.

A napnak, holdnak, fixcsillagoknak és planétáknak hatásai is, mit eddig mesének tartottak, hasonlólag különbözők. A nap és fixcsillagok negatív, a hold és planéták positiv hatással bírnak.

Leveletem ezúttal csakugyan befejezem. Isten Önökkel.

I-só Tábla.

1. 1. A nagy- és kis-agy velőt körülvevő apró hólyagocskák sensorium commune psyche-animus, vagyis a belső léleknek külső kifejlődése, vagy is a lélek teste, vagy testi (állati) lélek. Ezen lélekkel bírnak az állatok is.

2. 2. Sugár alakú, apró fehér szálacskák, melyek a nagy-agyvelőtől a hátgerincz velőjéig lenyúlnak, és felfelé e sensoriumig hatnak: fibrae efferentes et afferentes. Ezen szálacskák két osztályba sorozvák; — egyik rész vezeti a testhez az akaratnak vagy léleknek parancsit, a másik rész pedig vezeti

3. a test érzékeit a sensorium communehoz, az érzékiség általános rendszeréhez, a lélekhez.

4. Az agy két ganglionja.

5. A kis agyvelő, mely levél idomú alkotásáért arbor vitae, életfájának nevezetik, ebbe a hátgerincz velőjéből íbrák — szálak — járnak.

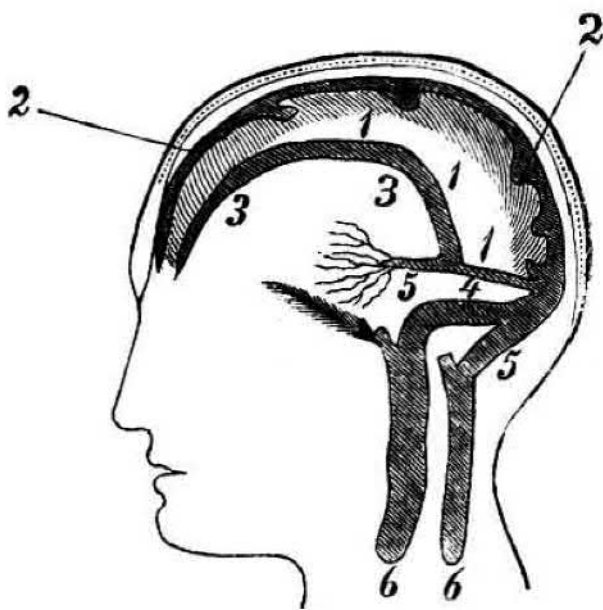
6. Pons varolii.

7. A meghosszabbított velő.

NB. A benső lélek vagy az isteni rész neve pneuma németül Se ele; ezzel csak az ember bír. A psyche — németül Geist — ez az állatokkal is közös.

Mikor a halál a lélek és test közötti összeköttetést feloldozza, akkor a halhatatlan embernek külsője a psyche, s e veszi át a tudva levő perceptiókat és sensatiókat, azért mivel a természetes test elválasztása által, a psyche vagy is a külső lélek lett a belsőnek (a pneumának) testévé. Ez a mit Szt.-Pál I. Korinth 15.44. v. lelki testnek nevez 46. v. A lelki test nem az első, hanem a természeti test, s azután jön a lelki test. Szt.-Pál ezen állításával, a legmélyebb philosophiára nyomta apostoli pecsétjét. —

II-ik Tábla.

1. 1. 1. Az agy hártya lefüggő rétege, mely a nagy agyat két hemisphaerára osztja.

2. 2. A felső hosszabb vér csatornája kemény agybőrnek.

3. 3. Az alsó vércsatorna.

4. A negyedik vagy egyenes vércsatorna, mely a halánték alatti csonton ágazik el.

5. 5. A két oldalon i vér csatorna.

6. 6. A belső nyak- mell- erek (Dros-seladern).

Még a hajón értesítettvén az iránt, hogy a marseillei vendéglők, sokat ígérő külsejük ellenére, kitűnő tisztasággal nem bírnak, az egyiptomi csapásokat kikerülendő, s ennen egyéniségemnek, az üres mérlegben magát billegető poczegérkint, bizonyos súlyt adandó, az első szállodába, a Hotel de l'Orient-be szállottam. A vendéglő udvara szemétdomb helyett virágos kertet képezett. Ablakaimból jobbra a praefecti (főispáni) lakot, balra pedig egy sétatér lombos fáit, szökőkutjait, s egy őrházat szemlélhettem. Tágas szobámat szőnyeg borította. Kárpitos, másfél mètre (egy mètre 3 láb) szélességű ágyamba rugonyos szalmazsáki helyettesen két nagy mátrácز terület el; a felső egymás mellé tett párnák alatt pedig lábnyi általmérőjű hosszú henger nyúlt el, ágyam egyik oldalától a másikig. A mátrácزok, s az alsó vánkos helyettese a henger, juh-gyapjával telvék, mint Törökországban. A piquet-, vagy finom flanel-takarónak végei

és szélei, lábnál kezdve testközépig a matrácok mellett gyöngédeden leszoritvák, mely czélszerűség által mind az éjenkinti kitakarózásnak s meghülésnek eleje vétetik, mind az alvó ide álnodai hengergőzései s fordulatai legkevésbé sem korlátoztatnak; végre pedig az ágyban lévő nem kénytelen mint katona az őrház pritsén, csupán kinyújtózva feküdni. Egy szó mint száz, a mi keskeny ágyunk úgy hasonlít a francziáéhoz mint a Meszestető a Davalághirihöz, ez is hegy, az is hegy.

Bágyadtságomat az apologizált ágyon egy pár órai pihenés által elűzván, arczom erdejének levágása, mosdás, öltözködés után, hallottam vígan kongni alulról egy harangot, a fürge pinczér nemsokára meg is fejté a hangot.

Még a prikolicsnak is (szakállas farkas) becsületére való étvágygyal, a báj dús külsejű vendég-asztalhoz ültem. Fellázdatt éhgyomraink rakonczátlanságának megzablására főzőkanál uram konyhatelepének tartalék-ütegét is a csatába rendelte, s a kis pokol üregeit á la mayonnaissel, fri-

candeau-val, sol a la normandais-sal, sat. sat. úgy eltöltötte, hogy a vizsonti felkelésre, legalább huzamos időre, még a legkisebb jel is eltiportatott. Az apiciusi ebéd egy itczés palaczk veres borral, nem többre hanem csupán három frankra számittatott. (1 fr. 12 kr. pp.)

A Dunsfords hotelben Máltában bezzeg más birójárása volt. Hét hét alatt, vendégasztal nem lévén, szobámban kénytelenítettvén enni, előre kialkudott ebédem állott egy nap beefsteakból, másnap rost-be ef böi. Az első oly nagy volt, mint egy napernyő, a második pedig hat egerbegyi kaszás éhgyomrának is daczolhatott volna. Ezen hústömöghez egy nap zöldfuszujkát, másnap borsót adtak; a munduros burgonya pedig egyszer sem maradt el. A zöld paszuly és borsó csupán sós vízben voltak megfőzve, s lé nélkül szárazon tétettek az asztalra. Ezért fizettem kenyér és ital nélkül naponkint három schillinget (1 fr. 30 kr. p. p.)

Az eredeti angol konyha valósággal kanásznak vagy juhásznak való; frank étkek

csupán nagy asztalok alkalmával jönnek napfényre, különben elől-hátul rostboeuf s beefstaek, jobbról-balról (patatocs) burgonya s olykor-olykor egy-egy szilvaízzel töltött hitvány plumpuding. Az isten adta angolja, a jó kerti veteményt és zöldséget csupa vízben főzi meg s levét leszűrve úgy teszi előnkbe. Csak úgy van az, és ha neki van puffadt erszénye, nekünk is van ám jó töltöttkáposztánk.

Ebéd alatt meghallván hogy az úgynevezett Virágkastélyban, (egy mulatókért neve) tűzijáték és tánczvigalom leend, nemsokára kikocsiztam, s midőn a kertben ideamoda ballagnék, s egyedüliségemben a sok nép között merengének, a Máltából engemet ide hozott hajóskapitányra bökkenek. Találkozásunknak kölcsönösen örvendettünk, a virágkastélybani mutatósunk idejére egymásnak Piladesei lettünk. Az angol postagözösek itteni ügynöke nemsokára hozzánk csatlakozott, s mint régi lakója Marseillenek, leve mindkettőnk Palinurusa. A kert kéjhölgyektől hemzsegett, ezen bemeszelt sírboltok, hálójaikat ez vagy amaz idegennek

megfogására erőltetett Hiedelemmel beburkolván, kárhozatos terveik elérésére mindent elkövettek. Nemsokára bealkonyodván, a tűzijáték elkezdődött, ennek végével a tánczvigalom beállott. Ily valamit soha sem láttam.

December másodika a frank könnyelműségnek orrára némileg pipát még nem vetvén, a quadrillban a tánczos lába minden pillanatban hölgye orra körül hadarászott. A lorettek (így nevezik a kéjhölgyeket) szoknyája hol a páva kiterjesztett farkához, hol az összeeresztett legyezőhez hasonlított, vagy pedig viselője által legyezőnek használtott; fordulások alkalmával néha-néha egyegy vásott a gyufáknak egész tömegét szórta el a nyílt oldalú tánczteremben, s ilyenkor voltak felfosztolkodások mint vízözönkor. A botrányig illetlen táncznak neve cancan. December 2-ka óta nyilvános helyeken tilalmas. Az is megtörtént, hogy a tánczoló hölgynek fersingje hátulsó korczai kiszakadoztak, de a rendetlenség akadálylyá épen nem lett, ruhája alját félkezére gyúrta s tánczolt széltibe.

Éjfél előtti 11 órakor a kertet a kapitánynyal oda hagytuk, én mentem a hotelbe, ő pedig a Mervinre.

Másnap reggeli 9 órakor Barégésbe szóló útilevem két frank fizetés mellett kezembe adatott.

S jóllehet abban a magyar menekült (refugié hongroise) kitűnő nagy betűkkel belé volt írva, mindazonáltal örvendtem, mert törvényes hatóság útilevelével bírtam. Az útilevelben meg volt az is jegyezve, hogy az a belügyminister parancsára szolgáltatott ki. Mint többé már nem üldözött vad, szabadabban lélekeztem s a börze és kikötő megtekintésére mentem. A biztos és tágas kikötőt, mely lópatkóhoz hasonlít s 900 hajót is befogadhat egyszerre, magas szíriek környezik, s a torkolatnál a vízben létező kőszálak miatti nem veszélytelen bejárást kétfelők Szt.-János, és Szt.-Miklós nevű erősségek védik. A kikötőnek legkisebb kifolyása sem lévén, a benne lévő tenger vize, a város kloákai kifolyása s mindennemű rondaságnak felvétele miatt, undorodásig fekete, szennyes; ennélfogva me-

leg évszakokban kigőzölgésével a közelben lévő házak légét befertőztetvén, az ottlakást egészségtelenné teszi. In ultima analysi, mindezen dancsságnak és pizsoknak az oka mi? A francia kormánynak még undorítóbb szennyes önzése. Mert attól fél, hogy a tiszta öböl vizéből kipárolgatás által a szegénység sót nyerend, s azáltal sómonopoliuma tetemes kárt szenvedend. Hogy pedig a képzelt kár meg ne történhessék, tehát ezreknek egészsége és élete könnyelműleg kockáztatik. A tenger partjai oly szigorral őriztetnek, hogy Marseilleben ha az ember fejére áll, mégsem képes tenger vizéből egy meleg fürdőt kapni. De azért a rőfös betűk sok helyen ily czímmel: „Meleg tengervíz fürdők“ nem szűnnek meg a könnyen-hívők zsebeiből a pénzt kicsalni. Mert a meleg tengervíz-fürdő nem egyéb mint büszhödt kútvíz, melyben egynéhány marék só felolvasztatott. Probatum est.

A börze egy nagy négyszögű épület, melynek közepén ha megállunk, az első emelet alsó párkányára szegzett hosszú fekete táblákon ily felírásokat „spanyol, an-

gol, holland, muszka, török, persa, sat. sat. pénznek beváltása“ olvasunk, s ha akarjuk, ha nem, csak be kell biz azt vallanunk, hogy itt nagyobb közlekedésnek s világkereskedésnek kell lenni mint talán magában Debreczenben is! Ha pedig a különbnél különbözőbb nyelvek zsbajait figyelemmel kísérvük, világtörténetbeni járatlanságunk daczára is a Bél (assyr vagy cháld nyelven nap) tornyának építésére kell emlékeznünk. Ad vocem chaldaei, rövideden megjegyzem: chalimas tesz mérget, dato tudom, ismerem s ebből lett chaldös vagy méregismerő. De hagyjuk az aosh-magim vagy tüzes vízzel bajlódókat, — — — kik adeptjeik beavatásakor Lucius Apuleus szerint így imádkoztak:

„Te superi colunt; observant inferi; tu rotas orbem; regis mundum; caleas Tartarum; tibi respondent sidera; gaudent lumina; redeunt tempora, serviunt elementa“ etc. etc. etc.

Marseille két részre oszlik, ó és új városra; az ó ronda, szűk utcákkal, az új széles utcákkal és szép épületekkel bír. Séta-

terei, melyek hajdan erősítési árkok- s töltésekül szolgáltak, számosak. Piaczai (vagyis köztéri) között a Castellane, Király és St.-Ferreol szebbek.

Székesegyháza hajdan az Endymion kedvesének s az Acteon gyilkosának temploma volt. Számos tudományos s jótékony épületei vannak. Könyvtára tömördek kéz-irattal bír. Az idegen éghajlati növények meghonosítására szolgáló növénykertje megemlést érdemel. A város utczáin lévő számtalan, frisítő itallal kínálkozó boltjaiban, a limonádé akószámra van, a matróz, a teherhordó, az utczaseprő, a házaló beáll, s egy sou-ra (bankó-garasra) nagyot iszik. A boltbeli szolgák és szolgálók külsőjükre csinosak. Egyszer én is, csakugyan inkább kandiságból, neki duráltam magamat s beállván egy tiszta pohárban csaknem egy meszelyni levelet kaptam. Szomjas lévén, jót kortyintottam, de csakhamar ezen axiomról kelle elmélkednem: „olcsó húsnak híg a leve“ mert a rothadt, penészes citrom savanyú nedve torkomat ugyancsak gürözdölte, s alkalmasint oly képpel mint

az eczetbe nyalintott macskáé szokott lenni, tettem le öt centimes pénzemet (sou-mat) a márvány-asztalra. Mint Horác a foghagymát, úgy én is az akószámra készült marseillei limonádét megátkoztam, s azzal odábbállottam.

Ajkaim redői azonban nemsokára kisimultak, halló műszereimet ezer meg ezer különbözőféle hang érintvén, nem mint Shakespeare embere, szagló műszere után, hanem fülem után menvén, a lég tollas lakóinak özönére bukkantam. Audoubon ugyan nem vagyok, de midőn a kolibritől a kondorig, az egész lánczolatot, a papagájok hetvenkét nemével, testi szemeimmal, egy helyütt láttam, s a világ drágaköveit háttérbe szorító tollcsillámlást, s a színeknek utánozhatatlan mesteri összeillesztését s egymásbafolyását bámultam, ihletéssel eltelt keblemnek feszültségén csupán magasztos sóhajjal könnyebbithettem! Hát ha még bölcs Salamon lettem volna, kiről azt állították, hogy a madárnyelvet is értette.

Benső épületességre czélzó kitérésemért bocsánat. Marseilleben látott tollas hűgáink

seregével a Meszes minden erdeit bőven be lehetne colonizálni.

Az isten kegyelme maradjon mindnyájukkal.

Oravicza, novemb. 11. 1853.

(Utazás folytatása.)

A marseillei madárvásárról menjünk környékére. Számos nyári lak diszlik szőlő- és olajfás kertjeiben, s a tehetősebbek hetenkint egy pár napot szoktak eltölteni villájokban. A városnak Frankhon déli természetményeivel roppant kereskedése . van. Odessából, Oláhországból, Siciliából, Algírból a sok gabnát ide szokták Franciaország déli megyéi számára hozni s lerakni. Szép időben a raktár-bérnek kikerülésére a tengerparton nagy halmokban hever az élet.

A marseillei nép általánosan véve Franciaországban az a mi Magyarországon

a debreczeni, azaz goromba, s paraszt gög-gel bir.

Július hó 16-án 1851-ben délutáni 3 óra-kor a Montpelliérebe menő gőzkocsik egyi-kében helyet foglaltam. Útitársaim egyike egy tengeri, másika pedig egy gyalog-sergi tiszt valának, az első Déli Amerikát, a másod-ik Algirt bekószálta, s sebeik miatt men-tek a pyreneusi fürdőkhöz. A kocsiban csak hárman lévén, s egymást nem ismervén, a dohányzás kedvéért egymásra farkas szemek-et hánytunk. Végre én felkelek, s a fejem feletti nyomtatott figyelmeztetést elolvasom, s a dohányzónak 50 frankkali megbüntetését előszóval elmondom, melyre a tengerész így szól: „nekem nem kellene mondanom, de a büntetésnek épen azért ne higyj, mert nagy; egyébiránt szoktál-e dohányozni?“ s azzal szi var tar tójával megkínál.

Nemsokára mindhárman hátunkat egy egy szögletnek vetvén, (omnis enim nebuló angulum quaerit) kényelmesen füstölgettünk. Igen, mert e dohányzás vala reám nézve a bokros füstöknek hattyúdala.

Nincsen ország naprendszerünk alatt,

hol gyalázatosabb dohány létezne mint Franciaországban. Méregdrága szivarai ízetlenbűzetlen megszáraztott káposztalapuhoz hasonlítanak, pipa-tápjja pedig oly disznó erős, hogy az ember képe egy pár pipa után főtt rákhoz hasonlít. Csupán egynemű vágott dohányjának neve Caporal, de nem-hogy becsületes káplárnak megjárna, hanem még a cigány gefreiternek is igen rász. Nyelvemnek nemcsak bőrét több ízben lehúzta, de még húsát is felette. A francziák egyenes nyakú pipácskája szabó-gyűszűnél nem nagyobb; két vagy három ily pipa-paródiával a franczia ember egész napon be éri. De nem úgy ám mi, kiket a néhai Szuhai még Mikes Benedek korában így énekelt: „Jaj neked, nagy pipájú s kevés dohányú, édes magyar nemzetem!“ —

Naponta tornyadozó keserúségeimet nyakamról lerázandó, a füstölgetéssel örökre felhagytam, s pipáimat elajándékoztam. A boritallal is hasonlólag felhagytam. Huszonnégy órában eszem egyszer, reggelimet ide nem értve, gyomrom pedig oly jó, hogy á buzogányt is megemésztené.

Marseille kertjeitől megváltván, utunk kopár, köves vidéket hasított; egy tőlünk nem nagyon távol eső tengeröbölben gyönyörű tüneményt láttunk: úgy tetszett mintha a víz tetején egy rubin- és smaragdból alkotott várat láttunk volna libegni, a tengerész állítása szerint, e tájon minden időben láthatni a szép délibábot, francia nyelven: „nirages“.

Kopár vidékünk kedvezőbb alakot váltott. A legelső francia falu figyelmemet nagyon igénybe vette. A. kis ablakú, hegyes tetejű cseréppel fedett kőházak nincsenek rendben mint szász vagy magyar falvainkban, csakhogy kinézésök jobb, de elszórtságukra nézve mezőségi falvainkhoz nagyon szítnak. Két hold földet egymás mellett ugyanazon maggal bevetettnek látni ritkaság, már az egy holdnyin különféle gabnanemek mutatkoznak. Több holdból álló úri birtokot egy tagban itten hiában keresünk. Egész déli Franciaországban csupán egy helyen láttam olyas valamit, Toulousenála marchal Soultét, s ez is alig állott 25—30 holdnál többől. A francia gazdag földbirtokosok

Normandiában és a Vendéében vannak. — A híres provençei faolaj hazáját Aix-et jobbra hagyván Arlesbe értünk. A gőzkocsiállomás vendéglőjének asztalán mindennemű bornemek, sonkák s híres arlesi kolbászok magukat kedveltető tisztsággal valának rendezve. Egy ily francia büffét-nek látványa valóságos gyönyör.

Arlesből mentünk Nismesnek; e negyven ezer lakossal bíró város csaknem fele protestáns, számos gyára van, s piaczn egy pompás szökőkút. Innen báj dús vidéken, a francia aszúszőlő hazáján Lunel- és Frontignan-on keresztül Montpellierbe jutottam. E gyönyörű vidéket szép szőlőhegyek környezik jobbfelől, balra pedig a kies tér olaj-, mondola- s más gyümölcsfákkal diszlik. Frankhonnak ez legszebb vidéke.

Itten a Hotel Névé-be szállottam. Ablakaim alatt egy szép sétatér terült el lombos fáival s szökőkútjaival (egész Frankhonnban nincs oly kicsiny városocska, melynek sétaterene lenne). A nagyobb városok közepében csaknem egész erdei léteznek a százados terepély fáknak.

A Hotel Névét egész utamban a legtisztább- és olcsóbbnak találtam, tulajdonosnéja egy capitalis angol asszony marasztására itten három napig mulattam. Az asszony férje szobámba jön, s mondja hogy itten egy más magyar birtokos is van (az én utilevelemben ezen rubrica alatt: profession, ez áll: Propriétár (birtokos) s nemsokára egy bukaresti ismerősömmel Argyropulóval találkozom. Az oláhországi s havasalföldi boérok külföldön magukat magyaroknak nevezgetik. Párisban Bibescot a középrend magyar herczegnek tartja. Az efféle ügyetlenségnek oka nem egyéb, mint az, hogy a francziánál a világon rosszabb geographus nincsen, az oláh pedig szégyenli nemzetiségét külföldön bevallani. MontpellierbőlBeziers-, Carcassone-on át Toulouseba jutottam. A város szép, egészséges, nyílt fekvésű, melynek közepében egy nagy ovális tért hat gyönyörű kinézésű vendéglő környezett ugyanannyi pompás kávéházzal, a téren szép fák állottak* ezeket kőpadok környezték, a padokat pedig kereken álló bérkocsik. Második emeletben lévő ablakomból nem győztem e

csinos és nagyszerű ovális piaczon eleget bámulni s elhatároztam magamban az egy pár napi itt mulatást. —

Az úr kegyelme önökkel!

Oravicza, novemb. 31-én 1853.
délutáni 3 órákor.

Folyó hó 22-kén kelt, skeptissel telt igen becses levele, nekem nagy örömet okozott; mind a Barabás példájára, mind pedig más ellenvetéseire készülve el valék.

Jókedvem bebizonyítására legyen elég annyi, hogy tegnap vett levelére ma már válaszolok, s csekély soraim holnap reggeli 6 órákor már Erdély felé fognak ügetni. Mielőtt a tárgy velejére mennénk, lássuk csak, mit mond Szt. Pál Corinth. 1-ső levél 1-sőrész 19. és 20. verseiben? „A bölcsek bölcseségét összezúzom, és megsemmisítem az okosnak tudományát. Hol a bölcs? hol az Írástudó? hol vannak a világi okoskodók?

Nemde nem változtatta-e isten a világi bölcseséget bolondsággá?“

Tömerdek példávali bebizonyítása annak, hogy az apostolnak említett szavai épen nem paradoxonok, nekem igen is könnyű lenne. Más egyebet elhallgatván, csupán egy csekélységet hozok elő, melynek én és Tamásnál is Tamásabb Bertám valánk tanúi. 1852-ik év novemb.hó 7-én estvére bárégesi ismerősöm Scudamore úrhoz valánk meghiva, barátságos körünkben valának még: herczegnő Butturlin és Montbason marquisnő; mindkét nő kitűnő műveltséggel bírt.

Szóból szó kerekedett, s beszédközben Scudamore pyrhonismusának még tartalék-ütegét is a csatába vitte s győzedelmét tökéletesnek tartotta. Azonban nője unszolására *megegyezik abban, hogy velem a delejes álombáni látásairól* oly ismeretes Alexishez elmenjen. Másnap d. e. 10 órakor Scudamore és ladyje, Berta és én a Marcillet lakába megyünk; kevés idő vártatva Alexis megérkezik. A velem levők Alexist soha sem látták azelőtt, s én sem szólottám semmit. Marcillet, Alexis rendes elaltatója, felszólí-

tásomra a szobából kimegy, én jobbkezemet az Alexis balkarjára teszem, két percz múlva Alexis megrázkódik, s azt mondja nekem: elég! (assez!) kezem róla leveszem, s jobbába a Scudamore jobbát beléteszem,—rapportba (viszonyba) hozom őket. A még mindig scepticus angol szánakodó mosolylyal Alexishez így szól: „akarsz-e velem utazni?“ Igen, de merre? Délfelé! Nem bánom. Scud. Hol vagyok most? Alex. Egy városban melyen egy víz foly keresztül s egy kastélylyal bir. Scud. Kié a kastély? Alex. Királyé. (A Scudamore ajkairól a gunymosoly elenyészik, szemei kerekedni kezdenek, s bámuló figyelme nőttön nő). Scud. A városhoz közel vannak-e hegyek? Al. Nincsenek nagy hegyek, de a távolban látszanak a Pyrénéusok, s a várost Pau-nak hívják. Scud. Menj velem a nagyutezába egy házba. Alex. mentem. Scud. Benn mit látsz? Alex. Két pár embert, egy pár öreget és egy pár ifjat. Scud. Az ifjú nőszemély milyen? Alex. Magas, szőke, a hasában van valami baja — igen, terhes. Scud. Elég, s azzal fejét csóválva féremegy, de megint előjő s azt kérdi:

Testemnek van-e valami hibája? Alex. Van, mert ez előtt 25 évvel vadászaton egy faág jobb szemedbe csapott, s jóllehet szemeden külsőleg semmit sem lehet észre venni, de azért azon semmit sem látsz. (Az eseményről Scud. megfélekedett volt, a következményt a nő nem tudta e perczig.) Még más bajod is van, mert két év előtt jobb lábad szára kettétörött, de szerencsésen begyógyult. Scudamore félrevonult, dörmogván ángolul: ez az ördög maga! — Az után lady Scudamorra hoztam érintkezésbe. Lady. April 19-én hol voltam? Alex. Egy társasággal az előbb említett városból egy nagy barlang megnézésére mentetek. Lady. Utunkban mi történt? Alex. A lovak elkaptak, de a veszedelmet egy ifjú, ki nektek később nagy bűt okoz, elhárította. Lady. Hát nekem a kedvem milyen volt? Alex. Oly szomorú voltál, mintha valakit eltemettél volna. Lady. A barlangban én mit csináltam? Alex. Mint látom kalapodat, ruhádat le kezdted tenni: levetkezel, mert az eső megáztatott. Lady. A levetkezésben ki segített? Alex. Azon szőke személy, a kit a városban láttunk

volt. Ez leányod, s férjhez ment az említett ifjúhoz; de nem úgy eskették meg mint rendszeren szokás a keresztyéneknél. Leányotok hibázott ellenetek. Én. Hibáját szülői megbocsátották-é? Alex. Az egyik már meg, a másik is nem sokára meg fog bocsátni a hibásnak lebetegedése után. (E szavakra a lady sirásra fakadott, mit Bertám is követett — Scudamore pedig az ablakhoz fordulva könnyűit törülgette.) Az alvót delejes álmából felébresztettem. Scudamore a 10 frankot letette a beszélített Marceilletnek, s azzal elmentünk. Útközben az angol pár a hallottakat szörül szóra igaznak vallotta, s a bámuló, eddig kétkedő angol magát csatavesztettnek nyilvánította, Bertámmal együtt. A Scudamore leányának rövid története ez: Atyja nagyon gazdag lévén, egyetlen örökösét, Laurát valami lordnak szánta volt, de a leány Pauban egy Drake nevű irlandi ifjával megismerkedik, ez a leányt meg is kéri, tagadó választ nyer, s Laurát a gazdag örököst elszökteti s vele Bayonban az angol cónsul által összekötteti magát. Parlamentaria acta következtében valóságos an-

gol consuloknak szabad a hozzájuk folyamodókat egybeesketni. A non putarem meg esvén, Scudamore örökös haragot esküdött leányának, az anyai szív pedig megengedett. Folyó év márcziusban azonban az atya is megengedett, s unokája keresztelésére a meghívást elfogadta. Az elősoroltakat sem én sem pedig Alexis nem tudhattuk. Ez utóbbi soha arra felé sem járt. Tehát a delejesség némely betegség gyógyításánál valamicskével többecske is, úgy-e bizony? Q. E. D. — Az effélét Tamás uraméknak látni kell, mert az olvasás nem elég.

Az Emma megfogásunk fölötti visioit, mint oly dolgot melynek bebizonyítása jelen pályánkon lehetetlen, ámennek nem tartom ugyan, de azért az alaptalanság bélyegét vakmerő elhittséggel reásütni épen nem bátorodom. Nem, mert a roppant egyetemben rejlő erőnek azon csekély ismerete is, melylyel bírok, annyira vitt, hogy természetfeletinek felette keveset, csodának semmit, csudálatosnak pedig nagyon sokat kénytelenítetttem még tartani, mindaddig, míg ismereteim öregbedvén a csodálatos száma is leapadand.

Az egyiknek az imádsággali, kézrátételi sat. sat. gyógyítás csoda. A másik a physiologiai, a természeti rendes úttól eltérő jeletet, vagy pedig egy egyénnek kitűnő tulajdonát, mely által az valami rendkívülit beszél, avagy tesz, csodának nevezi. Jelen korunkban csodának tartatik az, hogy a delejes álomba merültek behunyt (mesterségesen békötött) szemmel látnak, olvasnak, írnak, kártyáznak s a mások kezében lévő kártyákat egyenként megnevezik sat. sat. Az hogy a dél. álomban lévő beszél s álmában titkokat fedez fel, egy felsőbb lény befolyásának tulajdoníttatik, hasonlólag az is, hogy az ember csupa akaratja által a távolba hat, természetfelettinek tartatik vagy pedig tagadtatik az ahoz nem értők által. Holott mindezen tünemények, melyek a múlt korban s még jelenleg is sokaknak csudáknak tetszenek, nem egyebek mint a természeti törvényeknek természetes következményei.

A Corinth 1-ső levél 12. rész 4-től 11. verséig a nagy apostol így szól „Különböző adományok vannak, de a lélek egy“ stb. Azért tehát az asztallali kísérletek úgy An-

gliában mint Franciaországban s egyebütt is nem egészen megvetendők, s vigyáznunk kell, hogy azon kísérleteknek se igen sokat, se pedig igen keveset ne tulajdonítsunk, ítélettételeinkben felette óvatosoknak kell lennünk mert az avatottabbak méltán ezt mondhatják: Procul esto profani! Héj sok van a természetben a minek okát nem vagyunk képesek kifürkészni, de azért a tényeket tagadnunk nem lehet.

Az efféléről többet majd élő szóval, az ember úgy is szemének többet hisz, mint fülének.

Huzamoson kimaradott levelemnek hála istennek, oka semmi baj nem volt, — mert a restséget — mikor csak olvasok, s gondolkodok, és egy betűt sem írok — nyavalyának nem mondhatom, — azonban szégyenemre meg kell vallanom hogy olykor-olykor író-tollam s jobbkezem három első ujja között huzamos időre halálos ellenszenv szokta felütni átkozott fejét.

Telünk kemény, havunk elég s csak amúgy hallom csikorgani az ablakom alatt járók talpai alatt.

A szeretetnek és kegyelemnek istene
önökkel mindnyájokkal!

Oravicza, novemb. 2-án 1858.

Múlt hó 24-én hozzám intézett felette becses levelét legtisztább örömmel vettem. Igen, mert feledhetetlen soraiból mind csekély személyem iránti őszinte vonzalmukat, mind pedig igénytelen közléseimmeli meglepedésöket gyönyörrel értettem. Ezer hála érte az egyetem nagy urának hogy az örökös lekötelezettséggel tartozó tanítvány, jó nevelőjének, bátyjának és barátjának, némileg bár, örömet okozhatott! s hogy isten értelmem tisztaságát ez élet örvényeiben! elmerüléstől különös kegyelme által megóván, a gyakori tűzpróbát kiállott keblet ily hasonlíthatatlan gyönyör élvezésére képessé tette. Mert a tisztátalan edényben, még az ég harmatja is megbűszhödik. S ime ezennel legkisebb merészség nélkül biztosan állíthatom, hogy sokat küzdött ke-

lemből az irigység, belnyugalmunknak ezen átkozott ellensége, az önzés, mely a hiúságnak szülője, örökre száműzöttek. — Megváltónknak Szt.-Máté VI-ik r. 33-ik versében mondott szavai igazsága felől lelkem mélyéből meg vagyok győződve, — s bel meglepéssel mondhatom: *Inveniam portum, spes et fortuna valet, nihil mihi vobiscum, ludite nunc alios!* Magyarul: Bármily alakban jelentse jöttét a vándor szerencse, sem nem rász az sem nem jó, mind csak hiábavaló. Az isteni gondviselésbe vetett tántoríthatatlan hit csupán a szilárd alap, melyen az isten országa nyugszik. — Házi körömben meg vagyok elégedve. — Kárunkat a pénzügyminisztérium még ez óráig sem térítette meg. April oltá kétszer sürgettem az előlegezést vagy az általános megtérítést, a feleletet minden pillanatban várom, — még ugyan várom. A kőszén még nem jövedelmez, mert sem a vasút nem kész, sem pedig az idegen tőkék behozatala nem karikacsapás; nem, mert kivált az angolok betolakodását bizonyos helyen nem jó szemmel nézik.

Sebaj, a vasút a jövő évben megnyílik, s a kormány mely a vaspályára már eddigelő is több milliót elköltött s jelenleg is költ, a pálya bevezésekor, minthogy azt (bányái kevés száma miatt, jelesen pedig az okból, hogy már is száz — száznegyven ölnyi mélységben dolgoztat nagy költséggel) elegendő kőszénnel, nyolcz kimerített bányájából ha fejére álland is, el nem láthatja: kénytelen leend huszonnégy bányánkba ha akar, ha nem, beléharapni. Érczbányáink hasonlólag pihennek — a többtől az itteni bányakormány jó olcsón megvette — de mi nem akarván magunkat rászédetni, gazdag részeinket oda nem adtuk oly potom áron; nálunk nélkül pedig sem nem arondírozhat, sem pedig birtokbeli túlsúlyunk miatt kénye szerint nem mozoghat, ennél fogva elébb-hát-rább illőbb árral kell fellépnie.

Jelenleg köztünk a legnyomasztóbb pénzhiány uralkodik, annyira, hogy még a több száz ezerrel bíró pupillans cassában sincsen tíz forint kiadnivaló. Kiasott kőszénünk százezer mázsánál több hever a bányáknál, a nagy szekérbér miatt a Dunához szállí-

tani nem lehet. Minden szekeret lefoglalt a bányakormány, minthogy a resiczai vaspálya-alapok (vails) öntetnek, és a dunai gőzhajótársasággal szigorú kötlevelei vannak, melyeknek megtartása jelenleg roppant áldozatába kerül, p. o. eddig a kőszénnek mázsáját a Dunáig tíz ezüst krért vitték, mostan pedig 28-an alul senki sem motszan. Hatszázezer mázsánál a különbség meglehetősen mennyiségre rúg, úgy-e bizony? Szerencsénkre társaságunknak idejében jó orra volt, s a sáfrány-illatot megérezvén, eddigi kötelezéseivel felhagyott.

Nemrégiben érkezett ide egy miniszteriális, Schmidt nevű titkár, kinek feladata volt végire járni annak, hogy mi okból vannak az idevaló bányakormányoknak oly tetemes hiányai? Holott ezelőtt az itteni ércbányák bőven jövedelmeztek s a kőszénbányák kevesebb költséggel műveltettek. A vizsgálódás következtetésében kisért, hogy az itteni kormány ráncorból, szolgálati készség ürügye alatt, a magánzók ércbányaművelése elibe mindennemű akadályokat gördítvén,

azt előlte, s a megszeppent szegényebb egyének kezéből potom áron a részeket kicsikarta. A kőszénbányák drága művelését illetőleg pedig napfényre jött, hogy a mélység — sok drága hivatalnok s többenmű administrationalis hibák miatt, egy mázsa kőszénnek napfényrejuttatása 5, olvasd öt pengő forintba kerül, melyet ő aztán nagy haszonnal (mint Berták a csíkot) e szerint ad el: a nagynak vagy kőnek mázsáját 20, az aprónak vagy pornak mázsáját 15 pengő kron, szállítási költségen kívül. A mi bányáinkban pedig a műveltetési költség 4 és 2 krba kerül mázsánként. Az eladási ár nálunk is hasonló.

Titkár Schmidt azt is nyilvánította, hogy a kamrai bányák a miénkek nélkül még fenn sem állhatnak, vagy is bányáinkat nem nélkülözhetik, s a mienkekre okvetetlen szert kell tenniök. E szerint a legkedvezőbb jövődőnek nézünk szeme közé, laposgutta-ütött erszénnyel a jelenben.

Isten áldása önökkel mindnyájokkal!

Mivel télküszöbén állunk, elmélkedjünk egy kevéssé a csúz- és náthalázzról: Mindakettő ugyanazon egy nemhez tartozik; közös ok a bőrkigőzölgésnek fennakadása, azzal a különbséggel, hogy a csúznál az ideg- és ínkiterjedések a náthánál pedig a lélegző utak nyálkahártyái szenvednek. — A lázsymptomában a hideg a meleget váltja fel s ezen cserebere gyakran több napig tart, s a náthának hűséges társai a takár, tüsszenés s többnyire a köhögés is — ez utóbbi olykor-olykor később szokott beköszöntem. A csúznál (rheuma) a tagoknak fájdalmas összehúzásai jelentkeznek, helybeli szenvedésekkel, gyakori daganattal párulva, nem mozdíthatást s fattyúnedvességet szülvén. A csúz gyakran a belrészekre is bekandikál s okoz tüdő- és agyvelő-, bőrgyuladást sat. sat. A fájdalom sátorosczi-gányként sátorfáját egy helyen felszedi s másutt üti fel. Az ütés a csúzban kemény és sebes, a náthánál kevésbbé; — a szomj

nem oly epesztő mint a forrolázban, a náthánál a szomj gyakran egészen hiányzik; mindkettőt a bőr szárazsága s ki nem gőzölgés jellemzi.

A gyógyítás áll a kigőzölgés helyreállításában, a takár és vizellet elősegítésében.

Mérsékleti meleg szoba, s meleg öltözet fő kellék.

Nincsen talán kór (betegség) melyben a mesmerismus oly hamar és oly nyomosán jóltevéleg hasson, mint a kínos csúzban, s mi több, mákony, belény, salétrom és hánytató borkő nélkül, csupán tetőtől talpigi húzásokkal s m. vízzel. A vonások eleinte érintésnélküliek, később érintések. A derék- és csipő-fájdalmat (a tagokban levő kínos, fúró érzelmeket) többnyire már az első kezelésben enyhítik sőt még el is oszlatják végképen. ,

A fájdalom mentül kínosabb, a láz mentül égetőbb annál inkább kell a távolbóli hatásra ügyelni, s ha a fájdalom localis, kezünket több perczig irányában kell tartanunk s azután tenyérhátal negative

mintegy letörölnünk s lassú vonallal érintkezés nélkül a fájdalmat a végtagokra utasítunk, s onnét végkép kiküszöbölünk. Az ily kezelés közben kezeinket m. vízzel meg kell nedvesítnünk s a betegnek óránként egy-egy pohár meleg vizet adunk. — A helybeli fájdalmat az ember meleg párájával megfűvja, vagy magnetizált vízbe mártott ruhadarabokkal béborongatja: a kezelés közötti időben pedig magnetizált gyapjával avagy pamukkal vagy pedig flaneldarabocskával befedi.

Ha a csúz régi, egyszerre ritkán lehet ö kémét elebrudolni. A chronisch vagy idült csúznál az electrica macbinávali egyszer-kétszeri felizgatás nem árt, s a közvetlen kezelés és gyöngé dörzsölés szükségesek, a dörzsöléseknél az összevisszát kerülni kell s csak egy módon, vagy jobbról balra, vagy erről amarra kell karikába dörzsölni, vagy pedig előbbeni levelem tartalma szerint letörölni, — s ezen crisist magnetismus utján könnyebb elérni mint bárminő más úton, avagy más móddal.

Mikor a csúz a fejet vagy a mellhártyát

lepte meg, oly esetben a fájdalmak csaknem kiállhatatlanok; eret vágni épen nem kell, hanem kezdetben távolból egy pár általános húzást kell tenni, azután tedd mindkét kezdet a fejre, oly móddal, hogy tenyered egyike a homlokon nyugodjék gyöngédeden, másika pedig a fej hátulján feküdjék; ezen állásban kell hagyni egy pár perczig. Ha pedig a fájdalom kiváltképen az előfejben van, tedd tenyeredet a homlokra, úgy hogy ujjaid a halántékon és füleiden pihenjenek, vagy pedig tégy húzásokat a halántékokról a nyakcsigolyára; vagy pedig tedd kezeidet gyöngédeden a szemek végeire s pofacsontokra, ujjaiddal a füleket beborítván. Kezelésid hatályát igen növeszted, ha a homlokot és nyakszirtet meleg páráddal megfövid, melyet mindenkor távolbani általános húzásoknak kell követni.

Makacs főfájásnál magnétizált meleg láb-víz nagyon helyén van, mint szintén a chronicus localis fájdalmaknál p. o. csípő- vagy hát-bajoknál hideg m. vízzeli borongatás, persze ruhadarabokkal.

Az igen nagy, mély fájdalmaknál, tartsd

sugárkép kinyitott ujjakkal mindkét kezedet egy pár zollnyi távolságban két vagy három percig a szenvedő mell elibe, azután vond kezeidet gyöngédeden a vállak felé, azokat kevés ideig a vállakon igen-igen csinján megnyugtatóan, végre húzd le kezedet a szenvedőnek karjain s ujjain végig, a fájdalmat kiküszöbölve. Miután ezt háromszor vagy ötször megtetted, mindkét kezedet a fájdalom tanyája felibe tartod, s azt a test két oldalán s lábakon végighúzd, s a bajt elűzöd.

A mellre tégy egy darabocská magnetizált vattát, vagy egy kevés magnetizált gyapjút, s ha a fájdalom mégis nyalakodnék, rendelj egy mosdótálban (mely ólom vagy réz ne legyen) m. meleg vízből kézfiirdőt.

A náthát kezeld fejtől talpalattigi hosszú húzásokkal, kezeidet felváltva a fejre tedd, takár alkalmával egyik kezéd ujjait *tartsd* az orr tövére — ez a két szemöldök között van — a másik kezéd tenyerét fektesd a fej hátulsó részire; azután tedd mindkét tenyeredet az orra tövére s a többi ujjaidat a fül fölött a fej hátulsó részire, két hüvely-

kedet húzd az orr két oldalán végig az arcz felett a vállakra s onnan a karok felett az ujjak hegyén végig.

Nyakfájdalomnál tedd az egyik tenyeredet gyengén a nyak- a másikat pedig a nyakszirtre (nuclea), vidd ki a fájdalmat a karokon és lábakoni végighúzással a testből. A náthánál a hozzáérés inkább feltételeztetik, mint más forró betegségeknél, s ha a nátha nincsen nagy lázzal páruva, az electrizálás a kúrát tetemesen elősegéli. M. viz izzadást és sok vizelletet okoz. Köhögés alkalmával m. gyapjút vagy pedig vékony guttapercha-papirt kell a mellre tenni.

Afogfájás többnyire csúzzal jár, de sokszor complicált romlott nedvekkal s a nyálkás szervek gyuladásával, gastria, tisztátalansággal, foghússorvval, fogrothadással (caries) és arczorbánczcal. S ez az oka annak, hogy a specificumok oly ritkán segínek. Egyébiránt a m. kezelés minden más módot háttérbe szőrit.

Ha a fogfájás csúzos s meghülésből eredett, igen gyakran elmúlik, ha ujjaimat hüvelyknyi távolságban két három perczig a

fájdalmas hely felébe tartom, s azután a nyakon és kezeken kiviszem; — ha ő keme nyakaskodik, akkor meleg tenyeremet gyöngén a fájdalomra teszem, s azt lefelé húzom a meleg párával: megfúvás felette hathatós segéd. Fogd meg a szenvedőnek azon kezét, mely fájdalmas oldalán van — másik kezedet pedig tedd gyöngédeden a fejére, húzd azt le a fájdalom helyéig, állapodj meg egy kevéssé s hajtsd ki a bajt az ujjak végén. Ezen kezelés ha a fájdalmat egyszerre el nem mulasztaná is, azt bizonyosan enyhítendi.

Ha catarbalis vagy gastricus nedvekkkel, vagy pedig cariessel vegyülnek a fogfájdalmak, azon esetben a localis kezelést általánossal kell összekötni, m. vizet kell inni és szájában tartani, s az alsó részekre nyomósán kell hatni.

Arcz-orbáncz alkalmával azt lehúzólag kell kezelni lassacskán, mintha azt tenyerünkkel az érintésig közel le akarnék törölni, (de hozzáérni épen nem kell) ujjainkkal a helyre hatunk (mint felül mondtam). A meleg vagy hideg megfúvás a bőr tüzes-

ségit eloltják s a forróság s daganat enyész-
tével a fogfájdalomnak is vége.

A fogfájásnak gyógymódját láttuk —
lássuk már azt is, mivel lehet ezen átkozott
kinnak elejét venni:

Mikor az ember megmosdik, meg-
torlaskor nem kell — mint szokás,
először az arcot megszikkasztani, ha-
nem előbb a kezeket azután az arcot,
ilyesmiben a hogy- s mintet? puhatolni
nem kell, tudványunknak a sikerrel meg
kell elégednie; — nekem két nagyon odvas
fogam van, tisztán és szag nélkül tarthatás
kedvéért naponkint ki kell piszkálnom s ta-
karítanom; hála istennek! legkevésbé sem
fájnak. Locke egy helyen így szól: „A
szentírás nem adatott az embereknek
azért, hogy abból philosophiát tanul-
janak“; ezen szavakat én a magnetismus
némely jelenetére is tökéletesen alkalmaz-
hatóknak tartom.

Magnetizált apróbb segédszerek-
ről. Ezen segédszerek közé tartoznak: né-
mely gyógyfüvek és virágok, ezeket zacskó-
cáskába tevén s megmagnetizálván, kell a

fájdalmas részeken hordozni manu medica, Fhoebique potentibus herbis. (Virgil.) Ekkép használhatók még a gyapjú, gyapott vászon, — ezek által igen sokat lehet elérni. A magnetizált harisnyák a semmiféle utón meg nem melegíthető lábakat megmelegítik. Nem ugyan egyszerre, de 4—5 nap alatt bizonyosan.

Ha pedig gyomrodon magnetizált kendőcskét hordozol, a magnetizálás közti időben azt melegen tartja. Idegingerültségeknek s görcsök kitöréseinek eleit veszi, a kitörötteket pedig enyhíti.

Ha pedig éjszakán át fejedet egy magnetizált kötélekkel bekötöd (ez lehet kendő vagy vászon-szelet) fejed egyoldalú fájdalmát (migraine) sokszor elenyészted.

Felette nagy orbánczcal és tüzességgel páruult fájdalmak alkalmával magnetizált tiszta vászon-darabocskák csodálatosan segíllenek.

Mily könnyű ily esetekben a segedelem! Egy zsebkendőt avagy egy kelmedarabot mindenütt könnyű kapni (ügyelni kell, hogy az selyem ne legyen, avagy festett, mert a

festéknek miralis része, ha az nem volt kimosva, a gyöngé idegűekre kellemetlen hatást gyakorol) az efféle vászon- vagy kelme darabocskát az ember kezeiben jól összedörzsöli, s meleg párájával (hit és felebarátondon! segéllés vágyával támogatva) jól — jól megfűvja s a betegnek hátrahagyja s egy ily darabocska az unalmas álomtalan éjeket nagyon meg szokta rövidíteni.

A fülfájásról. Ez a testnek minden fájdalma közt a legélénkebb. A náthás gyuladást könnyű elmulasztani, de a csupán fülgyuladást (mely hála istennek felette ritka eset) nem oly könnyű. Mindazáltal a magnetismus itt is a legbiztosabb segéd. A náthás fülgyuladásnál tartsd tenyeredet, eleinte bizonyos távolságban a fülek eleibe, azután ihless reájok gyöngédeden s hagyd rajtok egy pár perczig: azután tégy 7—14 húzást a füleken, nyakon, karokon és hátán le, fúdd meg gyöngédeden meleg páráddal a füleket, s mi legkülönösebb, ha a beteg tenyerébe fúvsz, jobban mondva lehellesz, meleg páráddal, ez a fülekre felette nagy hatást gyakorol. Még a süketségben

is ez gyakran jobban hali, ha tenyerébe beszélsz.

A csupa fülgyuladáskor bizonyos távolságban a fültől a nyakra pióczákat kell tenni, azután lefelé húzásokat kezelni; magnetizált vízzel borongatni s magnetizált kézfürdőket használni. De épen nem közvetlen pozitív befolyást gyakorolni.

Még egyszer megemlítem, miszerint a m. víz, szem- és fül-fájdalmaknál csodát tesz s a betegek tőle valami különös érzékenységet vesznek észre.

A bel és kül betegségekre, de különösen a külsőkre, a m. víz csodálatos hatást gyakorol.

Tegnapelőtt 76 éves öreg napám egy indigestio következésében elájult; Bertám szobámba szalad s engemet segédül hí; napámat felucsitom, s egy pohár magnetizált vizet adok; két kanálnyit alig ivott, két perez múlva ápolóitól azt kérdi: mi volt a vízben? mintha legjobb tokaji aszubort ittam volna, úgy átmelegítette hideg gyomromat, nemsokára elaludt s másnap gyomra terhétől s bajától megmenekült.;

1829-ben kellemetlen házi körülményeim miatt Erdélytől megválván, s akkor még az oroszokat nem ismervén, minden igyekezetem a volt, hogy orosz szolgálatba lépven, kontyos szomszédaink ellen küzdhessek. Célomat lendítendő Ó-Orsovára mentem s az ottani parancsnoktól, őrnagy báró Jovichtól a határszélnek megtekintésére szabadságot nyervén egy veszteglőintézeti szolga kíséretében az Al ion-hegyre s onnan a voditzi malomhoz mentünk, az ocserovai török táborral szemben.

A császári tisztiórhelytől balra az erdő közti ösvényen jól előhaladván, kíséremtől hallom, hogy a bokáig érő patakon túl levő hegytetőn egy orosz táborocska létezik.

Leültünk pihenni, s falatozni. Ó-Orsován vásárolt két palaczk jó rózsolis lévén kísérem tarisznyájában, nógatásomra a sógor mindakettőt kiürítette. Az ital erejét a nagy hőség potenczírozván, kísérem nemsokára mély álomba merült. Erre én a sátorfát felszedem, a határszél kijelölő patakocskán átugrom s az erdőbe az orosz tábor felé tartok. De egy pár puska lövésnyire alig

haladtam, midőn egynéhány török szolgál-
latban levő oláh pandúr körülvett, s fejemet,
mint kémnek el akarta vágni, érette az uj-
orsovai pasától egy pár aranyat nyerendő.

Szerencsémre oláhu tudván, zsebemből
az udvari-kanczellár lópatkó nagyságú pe-
csétjével ellátott útilevelemet kiveszem, s
nekik megmutatván parancsoló hangon azt
mondom „épen jó hogy reátok akadtam, vi-
gyetek haladék nélkül a pasához mert fon-
tos közlenivalóim vannak.“

Mi a Duna jobb partjára átevezvén Ömer
pasa elébe mentünk. Nemrég Bécsből jövén
le, csinos fekete ruhám külsőmet meglehető-
sen emelte, s a pasára kedvező benyomást
okoztam.

Az összecsődült nép miután eloszlott,
egy németül szóló egyén jön hozzám. Fején
egy zsiros, színét vesztett vörös sapkácska,
hátán egy legdurvább vitorlavászonból varrt
bő ujjú ing, egy kis összeszakadozott veres
mellénnyel; térdigérő bugyogója hasonlóan
durva fejtörő vászon volt. Napégette mezítelen
lábát egy pár foltos durva papucs fedezte.
Ezen egyénnek legnagyobb szegénységet ta-

núsító külsője engem szánakozásra gerjesztett, annyival is inkább, hogy tőle megtudtam, hogy csupán élelemért egy Hüszein nevű rendőrnél szolgál mint pipatöltő és kávéfőző.

Azonban látván hogy a törökök engem kitüntetnek, neki is hamar segélyt Ígértem. Felszólításomra a pasa nemsokára három újságot és egy jó Steinféle atlást rendeltete meg. Az újságokat én oláhul egy Móllá Halil nevű írnoznak magyarázgatván, az a kivonatot törökre fordította s elolvasás végett Ömer pasának adta, ki azután bátyjának, a viddini három lófarkas pasának Ibrahimnak küldötte. — Nemsokára Ibrahim Ömernak azt írja: „Öcsém! nagyon szeretném, ha magát az újságmagyarázót küldenéd nekem a lapokkal, mert a török és európai (frenk) neveit a tartományoknak s egyebeknek, nem tudjuk itt megegyeztetni.“

Ömer pasa bátyjának e kívánságán, — minthogy engemet mint fiát szeretett, s tőlem megválni nem akart, nem kevésbé ütdött meg. Irántami szívességét tapasztalván én sem akartam jóltevőmtől egy könnyen

megválni, s Viddinbe küldés végett ajánlottam a németül tudó szegény kávéfőzőt. Kit midőn a pasa előhívatott s meglátott: maga elől kiküldött s a bátyjáhozi küldhetésre alkalmatlannak declarált. De én a pasa ellenvetéseit az által, hogy neki így szóltam „Uram! az csak tőled függ, hogy ezen egyént a pizokból és szegénységből kiemeld, parancsolj csak számára változót és tisztességes ruhát s meg fogod látni, hogy egészen másképp fog kinézni s a Viddinbe küldhetésre alkalmas leend.“ Mi megtörténvén, a mi kávéfőzőpipatöltőnk örömtől elragadtatva hozzám siet s jóságomat megköszömvén s szobámban magát körültekintvén, ily szavakra fakad örömittasan. „Jetzt sehe ich aus, wie eine Nonne“, most úgy nézek ki, mint egy apácza! másnap Ömer (így hívták egyénünket), Viddinbe ment, s megérkeztével a pasa csibukcsiji (pipatöltői) közé felvétellett.

Én az újságokat ezentúl is mint azelőtt Móllá Halilnak magyarázgattam s a magyarázattal a lapokat is Viddinbe küldöttem. Ez így folyt mintegy öt hónapig.

A viddini pasa Ibrahim bosniai pasának

neveztetett ki. Bosnia fellázadt állapotban lévén, azt az új pasának meg kellett hódítani.

Ibrahim az akkori szokás szerint serget kezdett gyűjteni s nagy pompával útnak indult, minket is magával vivén.

Csigamódra elvégre Scopiáig elvergödünk; több havi itteni henyélés után Pristinébe mentünk, hol hasonlólag a legnagyobb tétlenségben kilencz egész hónapot töltötünk el.

Bosniai pasának azonban Ibrahimnál életrevalóbb neveztetett ki, s az egykori hatalmas Ibrahim alig tudá a szerezni helytartóságot magának kieszközölni. Pristinében az igaz hogy nem sokat tettünk, de nyugalomunk nem volt, mert a körülbelül levő arnautok az Ibrahim féltékenységét és kincs-tárát hasznokra fordítván, minket szüntelen alármiroztak, úgy annyira, hogy lovaink éjjel-nappal nyergeivé s magunk mindig fegyverben, még le sem vetkezhettünk.

Én nemsokára Konstantinapolyba menvén, az akkori időben mindenható császári kedvencznek Müssir Ahmed pasának segéd-tisztje s barátja levék. Ezer nyolczszáz har-

minczkettőnek a vége felé Ömer nékem egy levelet ír, melyben kér, hogy eszközölném ki, hogy őt Ibrahim bocsátná el; a pipatöltéssel már dosztig van, szeretne ő is Konstantinápoly ba jönni.

Az Ahmed pasa parancsára Ibrahimnak Ömert útiköltséggel el kellett látni s útnak indítani. Ki is a fővárosba érvén, egyenesen hozzám tartott, s mindaddig, míg neki helyet szereztem, vendégem volt.

Az öreg Szerázkér Hösref pasa kérésemre magához vette, s leve nála peskirdzsi basi árkádási (az asztalkendőkre fő felügyelőnek segédje).

Ezer nyolczszáz harminczháromban, midőn a tizenöt ezer muszka Hünkiár Iszkelénél táborozott, Konstantinápolynál mint segéd Mehmed Ali ellen, az orosz sereg mellett egy pár ezer török katona is tanyázott.

A török sereg parancsnoka egy Avni bey nevű ezredes volt, kivel igen barátságos viszonyban állottam.

Egykor, hivatalos látogatásom alkalmával nekem panaszolá, hogy a muszkák-

kal beszélni nem tud, melyre én azt mondom „menj Hösref pasához, kérd el tőle Ömer agát, ez mint horvát születés, a muszákkal magát könnyen megértetheti.“

Másnap Ömer a táborban egy sátort kapott lakásul. A hünkiár-iszkelei tractatus után az oroszok elvonultak s kérelmemre az öreg Hösref, Örnert fáradságaiért megjutalmazandó, egy gyalog serezedbe őrnagynak nevezte ki.

Kineveztetése után csakhamar Ömer aga hozzám jött, barátságomat megköszönendő.

Szt. Pétervárról visszatérvén, ömért csupán egyszer láttam, minthogy ide-amoda küldöztettem.

Ömer aga a kurdokat, a druzokat, az albanusokat és bosnyákokat meghódította; Olteniczánál és Csetátyénél az oroszoknak jól befütyölt s lőn szerdár (teljhatalmú alterego in militaribus).

Az Ömer atyja egy Lattás nevű cassirozott Verpflegsbeamter volt a likai végőrezredben, ő maga pedig épen azon ezredben cadet-káplár s mint ilyen, egy Knezics

nevű mérnökszázados irodájába rendelve. Knezics a Zárából Horvátországba vivő nevezetes velebiti utat készítette; egy kissé bőv sáfárkodás következtében a mi cadet-káplárunk, mondjuk őrmesterünk, a határon átment Bosniába s itten nehézségekről nehézségekre bökkenvén, egy az Al-Dunára menő hajóra mint evező szegődvén, ily terhes állásban Új-Orsováig vergődött, s ottan a hajótól végképen búcsút vett.

A Lattás-család eredetére nézve spanyol s mint Ömer mondá, Harmadik Ferdinánd idejében jött Ausztriába.

Íme a derék Ömernek a legnagyobb hűséggel és igazsággal párult életírása.

S igazán elmondhatjuk: nagy isten! mily megfőgghatatlanok a te utaid! az egykoron fillérrel sem bírónak jelenleg havi fizetése öt hat ezer pengő forintot jóval meghalad.

Hogy pedig azon drámának, melynek eljátszására a sors Ömert kijelelte, előjátékát vagy prológusát én készítettem, nagy örömmre szolgál.

Azonban azt is meg kell vallanom, hogy minden friss őjságlapot nem kis rebegéssel

veszek kezeim közé, félvén nehogy vak istenasszonyunk, kedvenczének, kevés időre bár, hátat fordítson.

Meddő közlésemért, ha untatni fog, bocsánatot kérek.

A kegyelem istene önökkel mindnyájokkal!

Oravicza, novemb. 16-án 1853.

Toulouse fekszik a Garonne jobbpartján, s a külvárosok némelyikével egy gyönyörű hid köti össze; a híd az európai hidak legszebbjeinek egyike, — e mellett a város déli részét egy jól tartott sétahelylyel ellátott gyönyörű canalis mossa, melyet kis gőzösök s számos más hajó borít. — A városháza és színház nagyon szépek. Számos gyárai vannak, az iparműkiállításban én is vettem tizenhat frankon egy remek bicskot. A lakosság száma 65 ezeret meghalad; nyájas, barátságos s nem oly haszonhajhászó mint a marseillei. Marechal Soult, ki az 1814-ki békekötés után april hóban az egyesült an-

gol-spanyol sereggel legutolsó megvívott, itt lakott. Kisebbségben is választhatott volna. A csatatér megjártam, Soultot láttam — s sátorfámat felszedvén, egy nagy mennykő három részre osztott kocsin, legelőn az úgynevezett coupéban két nő között helyet foglaltam. Sem az anya sem pedig férjhez ment leánya nem akarták a jobb- vagy baloldalt általengedni. Mit volt tennem — a coupé szélső helyei már tíz nappal előbb le valának foglalva — kénytelenítettem a rossz játéknak jó képet csinálni s utamat folytatni. Egy ily kocsin a conducteur a coupé felett ül s ha lejtőnek megy a szekér vagy pedig a lovak kelleténél sebesebben vágatnak, jobbfelől egy vasat forgat s az által mindakét hátsó kerék egyszerre úgy bezáródik, hogy legkisebbet sem fordul — s a felborulásnak s elragadtatásnak eleje vétetik. A 16 utast magában záró s felül temérdek podgyászszal megrakodott kocsi nagysága egy hatlói pinchével versenyezhet; s mégis öt erős, többnyire szürke ló, jó úton villamsebességgel szalad vele. Épen nem kényelmesen töltött

éjjelem után, ékségem (cuneus) daczára mindkét szomszédnőmmel megismerkedtem, s sorsommal kibékültem, s minthogy sem nem dohányzottam, sem pedig nem tubákoztam, mindkét nőtől dicséretet arattam. Tárbesen keresztül Luz-ba érvén, utitársnőim a saint-sauveuri fürdőbe menendők, midőn kiszállának, irántoki figyelmemet kézszorításokkal köszönték meg. Egymásnak istenhozadót mondván, Luz-tól Baréges-ig egy egész német mértföldet az az 7 kilométert felfelé, nagy mogoli kényelemmel utaztam.

Ideérvén a Hotel de France-ba szállottam; szobát ugyan nem kaphattam, de másfél óra alatt a fürdők és sétatér szomszédságában 120 franknyi havi fizetés mellett egy meglehetősen csinoságu szobát kibérelvén, beléköltöttem s magamat annak rendje és módja szerint kipihentem.

Másnap a kormány résziről ide rendelt polgári orvoshoz Pagét-hez mentem, betegségem diagnosisát vele közölvén; — idővartatva hozzám így szól „kénytelen vagyok Önnek őszintén megmondani, miszerint az itteni víz a pyreneusi fürdők között a lege-

rősebb és legizgatóbb lévén, az Ön betegségével homlokegyenest áll — s minthogy önnek veszedelmes vértolulásokat (congestiókat) okozhat, tehát nem ajánlhatom“.

Melyre én: „Legyen orvos úr nyugodt e részben: a víznek testem irányábani heterogenitásán segélünk, s azt mesmerismus által homogénné változtatván, minden káros befolyásától ineffoszszuk“ Ő: „Abban az esetben ellenvetésemmel felhagyok. Hát Ön a reggeli vagy délutáni órákat szereti?“ Én: „A feljövő napon a szabadban szeretek gyönyörködni!“ Ő: „A 3-ik szám alatti fürdő reggeli 6 órától hét óráig az Öné leend. Hat fürdőt egymásután fog venni. A hetedik nap szünet.“ S ezzel egymástól elváltunk. Megérkeztemkor a barégesi fürdőben 3000 egyénnél több volt, ezeknek nagyobb része algíri csatákban sebesült vitézekből állott, kik többnyire a kőfallal és földéllal körülvett piscinában fürdöttek, kisebb-nagyobb csapatokban. A fürdés a nagy szám miatt éjjelnappal tartott, — s engemet a reggeli hat óráért igen szerencsésnek tartottak.

Fürdőm rendben lévén, reggelim és ebé-

demről gondoskodtam. Reggelim, mely a székely délebéd helyét is kipótolta, állott két híg tojás, egy kevés friss írósvaj, egy meszely tej, és másfél meszely theából. A vaját, tejet és tojást egy hegyi lakónő hozta naponként, a theát pedig a magaméből vettem. Ebédem a table d'hote vagy közasztalnál volt 2½ frank fizetés mellett, fél palaczk veres borral. Délután 5 órakeri ebédünk jó és elég olcsó volt.

Már az első ebédnél megismerkedtem egy igen becsületes kinézésű egyénnel, ki nem más, mint a cáhorsi lovas gendarmériának Péлаго nevű ezredese volt. Harmadnap egy angol család csatlakozott hozzánk, kik a felső végét az asztalnak e szerint foglalták el: — az asztal végét jobbról éppen tőszomszédomban miss Laura Scudamore, az asztalfenéken Lady Scudamore és miss Trotter, leányával szemben a baloldalon Mr. Scudamore of Herfordshire, mellette pedig velem szemben Péлаго. A helyeknek ily lelkiisméretes leírásával csak azért untatom, mivel fürdőkben, kivált az asztali mindennapi társaság öt-hat hétig a valóság-

gos comfortok közé tartozik. Ebéd után együtt jártunk sétálni, vagy pisztolylyal czélba löni s esténként egy-egy parthie whistet hasonlólag együtt játszódtunk, egyszer sem tovább mint fél 10-ig, mert mind én mind Péлаго pitymalláskor fel szoktunk kelni. Parthiem rendesen vagy Laura vagy pedig a zsandárezredes vala. s mindamellett hogy alant játszódtunk, még többnyire öt-hat franknyi nyereséggel mentem el.

Scudamore roppant gazdag, de fősvény volt. Tudománya mindamellert hogy kiskorúságában tutora a bedfordi herczeg volt, semmi kitűnőséggel nem bírt; fő figyelme a marhatenyésztés- és hízlalásra volt irányozva, de a vadászatnak, melyben ezelőtt több évvel lábát eltörte — sem volt el-lensége.

A lady ellenben, kinek atyja egy időben teheráni követ volt, kitűnő miveltséggel és erénnyel bírt. Leánya is nemcsak szépen rajzolt és lovagolt, de még az olasz, német, és francia nyelvet is jól tudta. Nápolyban, Rómában, Párisban, szóval Európa kiesb helyein több évig laktak. Laura egyedüli lévén a szé-

kely szó teljes értelmében fiúlány volt. — Szállásomat, fürdési órám, reggelimet, ebédemet s társalgási igényeimet rendbe hozván, s többszöri fürdéseim után meggyőződván a felől, hogy a víz mérges fogait is képes vagyok kiszedni, hátateljes kebellem, belnyugalom-okozta megelégedéssel, kezdettem a Végetlen nagyszerű remekműveiben, a pyreneusi heglánczolatokban gyönyörködni. Baréges maga a tenger tükrénél 3,000 lábbal magasabban fekszik; északról, délről kétezer ötszáz s háromezer lábbal magasabban álló hegyek környezik. A másfél száz lábnyi völgyecskét a nagy kötémegek közt kígyózó, több cataractát képező, kristályszínű haragot jelentő páratlan moraju Bastan vize hasítja. Az ötezer lábnyi magasban mutatkozó térségeken itt-amott egy-egy chalet (hegyi lak) mutatkozik, rozs-, árpaföldektől, vagy pedig sinaragdszínű élénk zöld kaszálóktól körülvéve. A szemet gyönyörködtető zöltség közepette itt-amott vízesések látszanak, melyeket sebességök miatt a távolban kivenni nem lehet, s az ember azt képzei, hogy egy hosz-

szán nyúló tükört lát, melybe nézni, kivált ha a nap oda süt, fegyvertelen szemmel nem is lehet.

Szállásomról jobbra, keletnek esőleg a 6000 láb magas Pic du Midi látszott. Nyugatra pedig a St. Sauveur feletti szakadozott, s örökös hóval fedett magas hegyek nyúltak el, melyeknek bájdus tekinteteken, kivált napfeljöttkor, ikertávcsövemmel nem győztem eleget gyönyörködni.

A Pyreneusok kiességei az Alpések, s más hegyeket jóval felülmúlják. S erre a természettől vannak jogosítva. Spanyolhon felől kopár, meredek, rombolt szirteket képeznek s az egész lánczolatnak három hitvány ásványosfürdőjénél többje nincsen; rendes vize is felette szűk. Frankhon felől nem úgy áll ám a dolog, itten amphitheatrumok emelkednek kies rónákra, egymást felváltólag mindaddig, hol az örökös jég-hegyek kemény homlokaikat julius és augusztusban szégyelletők miatt a felhők szoknyái alá dugják. — Az innenső oldalon vándor hantunknak emlői megszáámíthatlanok, s a jól irányzott öntözgetések fenn, alatt és min-

denütt ott, hol vegetáció még létezhet, hó hulltaig tartó folytonos zöldséget varázsolnak elő. Melyhez hasonló szép és élénk színt soha sem láttam.

A Pyreneusoknak meglátogatást igénylő helyei számosak. A kirándulások koronája a Roland kapuja (Breche du Roland). Nagyszerű excursiókat többek társaságában tenni nem szeretem. A magasztos iránti hódolatban s merengéseimben mások által félbeszakasztatni nem kedvellem. Az apróbb kirándulásoknál a társaságnak ellensége épen nem vagyok. Időt nyervén, napot határoztam s két bérbe vett lóval s egy legénynyel az öt órányi távol Gavarni-nak indultam. Utam magas bérezek, számos vizesés között vezetett mindaddig, míg a Chaoshoz értem. — Rettenetes látvány! egy kétezer lábnyi magas granit-hegyoldal $\frac{3}{4}$ óra hosszában összezúzva, ház meg ház nagyságú gránit-szirteket össze-vissza egymásra halmozva (mintha a Titánok csataterene lenne), romban hever előttünk. Tíz millió fontot meghaladó szirtek alig-alig látszatnak szögleteiken nyugodni; s a legbátrabb em-

ber kénytelen a mélységbeni lezuhanást percenkint rettegni.

A többféle alakban mutatkozó halál rémjeivel dacolni tudó ember, előrehaladási ösztönétől sarkantyúztatva, rémulten ugyan de mégis magasztos érzelmektől áthatottan folytatja útját innepélyes csenddel, mintha attól félne, hogy hangjának legkisebb nesze a léget megrázkódtatja s a romtömeget enyészet halmaivá változtatja. A páratlan feszültségnek nemsokára vége lesz, s a chaosból kibonyolodott kútár megáll, visszafordul, felsohajt s eszébe jutnak Szt. Dávid és Judith ezen szavai: „Előtted Uram! a hegyeknek reszketni kell, s a kőszirtek egybeolvadnak, mint a viasz!” (sz. Írási fordításaim ha hibásak, azért bocsánatot kérek — hű útitársam, szt. bibliám, angol oxfordi kiadás).

E rettenetes romokat mi okozta? Egy a múlt század végén történt földindulás, mely Lissabonnak egy részét elnyelte volt.

A Chaostól Gavarni csak félóránnyira esik, esti 6 órakor oda érven, a helység templomának, melynek ablakában 6 templarius koponyáját mutatják, nézésére siettem.

A templomból jövén, egy órányi távolban a Marborée jégtorlatain megtörődött lemenő nap sugariban gyönyörködtem. Szálásomra érvén ottan másnapi hajnalhasadtára két vezetőt rendeltem. Egy metszett ürüczombot megsüttettem, kenyeret és két palaczk jó bordeauxit parancsoltam, s azzal lefeküdtem.

Szürkületkor lovaslegényem felköltött, lóra ültem, % órai lovaglás után éltemnek legóriásibb nagyszerű látványa előtt állottam. Egy több százezreket befogadható térségnek közepéről jobbra-balra és szemben 3000 métert meghaladó, hóval-jéggel borított vár-idomu meredek kőszirteket szemléltem. A magasban létező szirtdarabok, hol tollas hadi siskákhoz, hol pedig lelkes állatokhoz hasonlítottak; s egynéhány lépéssel előbb, balra, földünk ismeretes cataractáinak egyik legmagasabbját bámultam. 1,400 métre magasságból a tourmalini örökös jég-borította tóból eredett vízesés a földtől mintegy hetven méternyire legfinomabb fátyolgözzé válik, s csak alant válnak ismét folyó anyaggá a légi atomok.

A vízesésen túl egy örökös hóhíd létezik, melynek belseje a fergetegekben magasból lesodrott zergék s más állatok csontvázaival, s jégcsapokból alkotott élőfákkal s mindennemű más alakokkal tele.

Lovaink gondviselését egy ottani egyénre bízván, jobb felől a hegynek neki fogtunk. 1,500 méternyi távolságban nehézségre ugyan temérdekre találtunk, de életkoczkáztatás még nem mutatkozott, s egyet pihentünk.

Vezetőim talpamra vasmacskákat, derekamra köteleket kötöttek s mászkálni kezdettünk, különös figyelemmel keresett lábam alapja olykor-olykor egy-két zollnyi kiéződött szikla-részecskéből állott, erre előbb reá kellett jól nyomni, mintegy megkérdezendő, hogy vajon a nehézség alatt nem lenne-e kedve kitörni? E veszélyteljes ut tartott jó $\frac{3}{4}$ órát, az alattam tátongó mélység 5—6 ezer lábnál kevesebb egyszer sem volt. S ha igaz az, mit a Nagyszebeni Királybíró szerzője mond: „Csak az ismeri a szédület hatalmát, ki merevélyek szélén állott“: valami olyast én is éreztem. Gyomrom émelegni s fejem szédülni kezdett, de szeren-

csémre akkor, midőn a mélység tátongó tor-
kából kivergődve, szerencsésen az előttünk
emelkedő jéghegy (Glaciers, Gletscher) tö-
vébe jutottunk. — A tisztán ragyogó nap
segédével egynéhány kézvonallal műsze-
rem egyensúlyát helyrehoztam. Toulousi
remek bicskámat kivettem, az ürüczomb-
ból egyet jót kanyarintottam, s egész nyuga-
lommal, mint mikor a zsibói vadászon a
róka rózsáját együtt néztük, eddegéltem.
Vezetőimet sem feledéin el ám, ivóedény
börböli vadász-poharamon kívül egyéb
semmi sem lévén társaságunkban, némi ag-
gályt okozott. De a spanyol csutora e ba-
jon is segített. E böredény olyan mint egy
körtve, nyakában egy dugasz van, melynek
közepén egy vastag árpaszalmányi nyílás
létezik; a hozzászokott vezető a csuto-
rát másfél arasz távolságban kinyitott szája
felibe tartja s abba beléfecskendez; — ők
azt mondják, hogy az itálnak ezen módja a
felhevült tüdőnek soha sem szokott ár-
tani; hiszem. Boromat én az olvadó jég
kristálynedvével vegyítettem s lassan-lassan
szürcsölgettem.

ízletes jó reggelink lankadt tagjainkat uj rugékonysággal ellátván, felfelé kezdettem ballagni. Kézi baltával ellátott vezetőim a jéghegybe lábnyomokat vágtak s én őket követtem még pedig glacimtrice nyomból-nyomba tévén haladó lábaimat. Másfélórai fontolvahaladás után végre a 9,000 lábnyi Roland-nyíláshoz jutottunk.

Itt már hó nem volt. A 70métre magasságú két csúcsos szirt már Spanyolországban van. Egész Arragon lábaim alatt terült el. Vezetőimet elhagyván egyik csúcs tövében térdre estem s az egyetem megfoghatlan urának hálát adtam azért, hogy én, ki a múlt nyáron Rutájában múmiaként begöngyölve kifáradás nélkül egyenes helyen 100 lépést tenni képes nem valék, jelenleg ennyi veszélylyel párult óriási fáradozásnak daczolhattam s forró imámat 9000 lábat meghaladó magasságról küldhettem kegyesen jól-tévő teremtőm szent széke elébe.

A rege azt tartja, hogy az Ariosto hőse egy kardcsapással okozta az említett nyílást, mely valóban egy óriási kapuhoz hasonlít. Finom ikertávcsőim rendeltetésüknek

miután derekasan megfeleltek, s mind a távolban mind pedig a közelben eső természeti remekműveken eléggé merengettem, térítőt fuvattam s a már említett hadicsellel vissza kezdettem vonulni. A hegy aljánál most kezdődött ám a haddelhadd. — Ha a felmászás bajos volt, bezzeg a leereszkedés még százszorta bajosabb volt. Leérkeztemkor kimerültén nyúltam el a földön, levertségemből azonban számos ló dobogása nemsokára felriasztott. A kirándultak társasága állhatott mintegy 20 egyénből, közöttük 10—12 nő volt. A vízesésig közeledtek, azt, melyre épen most a nap sütött s milliárd rubin s smaragd színeket játszott, bámulták s továbbbügettek. E vidék a pyreneusi fürdők látogatóinak valóságos Mekkája, s lord Butte, ki egykor a hegy aljáig jővén, e szavakra fakadóit: „Ha jelenleg ismét Kelet-India mélyében volnék, s e hely nagyszerűségét tudnám, semmi sem lenne képes engemet attól eltartóztatni, hogy ide ne jöjek s e páratlan vidéket ne bámuljam“: semmi hitelfeltit nem mondott.

A Roland-kapujához menők, vagy má-

szóknak száma épen nem légió; többen hozzá fognak, de két-három száz méternyi út után visszakívánkoznak. Mások, mint vezetőim mondták, formaliter sírásra s rívásra fakadnak.

Gavarnira érvén egy jó adag theát a magaméból megittam, lóra ültem s esti 10 órakor Baréges-be értem. Éjjelem a nagy fáradság miatt nyugtalan volt. Másnapon vett inagnetizált fürdőm testem bágyadtságán segített ugyan, de még is három-négy napig olyan voltam, mintha egy cséplőgép alól húztak volna elő. Orvosom pedig fürdés után s szünetnapon tett excursio-mat meghallván, kezeit összecsapta.

Én pedig leveletem, visszaemlékezésem által kifárasztva, ezennel végzem.

Az Atyának szerelme, a Fiúnak kegyelme s a Szt. léleknek mulasztja legyen önökkel. Amen!

A Pyreneusoknak is megvan a maga lse hlje, azzal a különbséggel, hogy az oda menők nem koronás fők, hanem a születési vagy pénzes aristocratia közé tartoznak.

A mulatási gyűlpontnak neve Bagnes de Bigorre a Campan kies völgyében, Barégestől három órányira. A kis fürdőhely vendégei közt a különbség felette nagy. Baréges mankók városához hasonlít, hol a fürdés múlhatatlan szükségessége kinek-kinek homlokára van nyomva. Bigorban pedig alig lehet beteges képet látni, s a nagyobb szám csupán idötöltés-hajhászásból válik meg városa tisztátalan légétől. Barégesben férfiakhoz illő őszinte társalgási viszony létezik; Bigorban a felsőbb rétegek közti hunyázkodó tettetés, a legsemmibb semminek nagy feneket kerítő rágalom és szószatyárság emlőin csüggő jellemtelenség uralkodik. Bigorre szóval a legkitűnőbb erénynek is sirboltja; Frank és Angolhon szerencsevadászival csordultig tele.

St. Sauveure ellenben a papoknak és clienseknek fürdője. Az oda gyűltek nagyobb része idejét fürdással, templombajárással és gyónással tölti.

St. Sauveure és Baréges között esik Lutz, hol az asszonyi nem előtt annyira ismeretes bár égés kelmét gyártják. Ezen selyemmel vegyített szúnyoghálónak is beillő kelmék szépek ugyan, de drágák is. Lady Scudamorral választottunk Bertám számára egyet, a legszebbet, s gyári áron 89 frankot kellett érte fizetnem. Királynék, hercegasszonyok e gyárakból láttatják el magukat barégesekkel.

Nemcsak a kelmék, de még azon ok is, hogy a gavárnii út csupán csak Lutzon viszen át, tömérdek látogatót húznak ide. A nagy vendéglőben kivált szép napon a minden nemzetből állók száma légió.

A nőnem és férfiak többnyire lóháton vagy öszvéren és számaron érnek ide. A lovagló nők lovagló costumejökben épen nem szemet sértő látványok. — A mostani francia császárnét mint hajadont bászk öltözetben itt láttam először; a szép Montijo kisasszony

finom, húzott arczával, szép szájával, egy kevésbé rőt hajával s bájoló szemeivel és a spanyol néemberrel született negédességével ámbár a jövődőt senki sem gyanította, mindenki figyelmét igénybe vette.

Louis öcsém (nálam 3 évvel kisebb) Ízlése előtt lobogómat leeresztem.

A pyrénéusi félsziget lakónőji számosán szokták a fürdőket meglátogatni s kitüntető bánásmódnak örvendenek.

A Montperdue, Maladetta sat. sat. nevű magas szirtek nevezetes tetők ugyan, de a Márboréval s a Rolland nyílásával se kinézésre se nagyszerűsége nem mérkőzhetnek, s ki ez utolsót látta, a többit könnyen nélkülözheti.

A Pyreneusok tövében lévő francia helységek többnyire a templariusoké voltak, vár- és templomromok számosán vannak most is.

Barégebeni mulatásom ideje alatt, július 31-én s augusztusnak is ugyanazon napján bőv havunk volt a tetőkön s kénytelenek valánk egy pár napig fűteni.

Egy ily fürdőben ha az ember egyszer

a kerékvágásba belejön, egész ottléte alatt abban marad. Egy nap olyan, mint a másik.

Hat hét után a miniszternek León Fauchernak írtam, hogy fürdőimet végzvéen szívességiből Párisba menendek gyógyítatásomat bevégzendő, s e végre szept. 14. útnak indultam. Tarbesből Pauba (olv. Pó) érkeztem. A Negyedik Henrik születésehelyét, a kastélyt meglátogattam; a romlásnak indultat Lajos Filep nagy költséggel helyreállította. Egy 2½ láb széles 3½ láb hosszú gyöngyház-csigahéjat mutogatnak, mely a jó királynak bölcsőül szolgált. Malachitból, porphyrból több nagy urnát láttam; egy pár gobelint, (ezen szőnyegek a legszebb festéshez hasonlítanak) s 14. Lajosnak egy kék selyemágyát, melyet Mme Maintenon varratott volt ki, titokban tartott férje számára. A kastély egy kies dombon fekszik s alatta egy folyóhasította csinos város terül el.

A pyreneusi heglánczolatok egész pompájokban látszanak: tömérdek szőlőhegyek körítik a kies tájt. A város egy részé-

ben a királynak egy ércszobra létezik, melyre bearn nyelven csak ennyi van írva: „Il nuesta Enrico“ (a mi Henrikünk). Egyszerű, de nagy horderejű, őszinte kifejezése egy nép szeretetének! Pau jó légű, egészséges, felette olcsó hely, tömérdek angol lakja, — iskohíjok, templomok van. Ez a nép az európai kiesb és élhetőbb városokat méhrajként ellepi s mindent megdrágít; birtokosa gazdálkodásból utazik, többnyire azért, hogy ne kelljen honában rangjához illő számú cselédet s nyitott házat tartania. Pauból Orthe St. Severen keresztül Mont de Marsanon túl jó darabig Bordeaux felé fekete homokpusztákon hajtattunk.

A föld olyan, mint a kilugolt sötét-ve-reses hamu, itt-amott egy-egy hitvány fenyőerdő van belévetve. Az egész táj homokpusztáinknál sokkal nyomasztóbb kinézéssel bír. Esős időben feneketlen sárvidékein egy széles kövezet visz, melyet a spanyol háború alkalmával rakatott az új csatázási rendszer alakítója. E kopár vidéket, departamentumostól Landes-nek nevezik.

Bordeaux felé közeledvén a kellemetlen tájt kies váltotta fel, a gyönyörű szőlők, házak s majorok, mindenfelől vagyonosságot és jó Ízlést árulnak el.

A város legjobb vendéglőinek egyikébe a Hotel de Francéba beszállván, legelső dolgom a Garonne feletti hidnak megtekintése vala. Ezen 1,400 métre hosszú Ilid az európai remekművek egyike, másfél láb hosszú, egy láb széles érez keménységű téglalívei granit-lábakon és alapokon nyugszanak. A karzat kétfelől hasonlóképp faragott gránit, s a kocs út felett lábnyira felemelkedett kettős azaz bal és jobb oldali gyalogösvény aszfálttal van bevonva, mint szintén a nedvesség átszivárgásának meggátlására az ívek is; csak hogy ez nem látszik, mint-hogy lábnyi réteg által fedeztetik. A hid oly tisztán tartatik, hogy az ember nem képes rajta egy szalmaszálnyi szemetet felfedezni.

A Garonne vize az Atlanti nagy tenger dagálya miatt minden 24 órában 18 lábat nő; e dagály holdtöltén legnagyobb szokott lenni; ebből kivehető, hogy egy állóhidnak építése nagy feladat vala. Napóleon 1808-ban

a hidépítést czélul tűzvén s mérnökeivel az-iránt tanácskozáván mindenfelől nem lehet-et nyert feleletül. A nem lehet szót nem ismervén végre egy (ha jól emlékszem) Gérand nevű mérnököt hivat, ez kevés vára-kozás után a nyugtalan császárnak így vá-laszol. „Sire! a hid építése lehetséges, csak-hogy roppantba fog kerülni“. Sebaj! kerül-jön a mibe kerül, csak épüljön fel hamar! volt a császári parancs. S lett Európában a legszebb híd, mely 18 millió frankba került.

Ezen remek híd, mely Bordeaux-t egy szép külvárossal köti egybe, Dodogni-híd-nak neveztetik.

Második utam egy torony síri-raktárá-nak megtekintése vala. A számos év óta elhalt egyének elrothadva épen nincsenek, még arczvonásaik is kivehetők. Egy párvia-dalban megölt generális, kinek képén a ha-rag és dühösség látható s egy terehordó, kinek erőlködés közben belei kiomlottak s belsőrészei az akkori állapotot híven tanú-sítják, nevezetesebbek.

Onnan visszatérvén, az újonan építendő dook-nak (hajókiürítő helynek) meg szem-

lélésére mentem s minthogy bűvárharanggal dolgoztak, a mocsárléhez hasonló zavaros víz fenekén ebéd idejéig tátongtam.

Jó ebédemmel megelégedetten, a színház felé ballagtam. Ide érvén egyszerre több rács-sikátort vettem észre, melyben az emberek kettecskén mint oskolás-gyermek temetés vagy más ünnepélyes alkalommal, igen-igen lassan haladtak a cassák felé, hol mindenütt egy rendőr állott, a pénz-kezelésre felügyelendő.

Mindaz, ki beléptijegyet előre nem vált, kénytelen a rácspróbát kiállani; tehát csekélységem is, oldalbordáimnak legkisebb panasza nélkül jegyet váltottam s az Orchester szomszédjában egy kényelmes, kitöltött karosszékre öt frankért jól beléilleszkedtem. Franciaországban alatt, se zártszékben, sem pedig egyebütt, a földszinti páholyokat kivéve, némbert látni nem lehet.

Ikertávcsoveimet látóműszereimre illesztvén, a színháznak különös építési rendjén s szépségén nem kevésbé bámultam. Jó szomszédom francziához illő készséggel nekem megmagyarázta, hogy a nézőket tűz

vagy más baj alkalmával semmi veszély nem érheti. Minden emelethez külön széles garádicsok visznek, melyeken 5 percz alatt a színházat tökéletesen ki lehet üríteni. Azonban a játéktért (Bühne) minden festményével együtt, egyszerre víz alá lehet ereszteni, a nézőhelytől egészen el lévén válva. Mindenik páholy két oszlopon látszik nyugodni s erkélyhez hasonlít.

Beszélgetés közben jel adatik, s az Orchester el kezdi a Próféta ouverturjét — s a legkisebb motszanásnak is vége lön. A csáklyázás, koronázás s vég-vendégség, szóval a díszítmények remekek valának, s az énekesek jobbak voltak mint a párisi nagy operában (minthogy Albonit meghallgatandó ugyané darabot ott is láttam, tehát Ítélték). A párisi Orchester Európában az első, mivel a tagok többnyire virtuózok s a conservatorium tagjai.

A színház egy nagy piac közepén álló egyedüli épület, balról a fő vendéglők felől kávéházai állnak, s ezek előtt narancs- és citromerdők, virág-gulák és vízesések vannak; a nap hőisége elöl vászon árnyék-

tartókkal beborított kies kertben lévő asztalkák felett a világ minden hírlapja kapható, itt mulatásom alatt én is e berekben szoktam reggelizni.

A tenger ide hajón 6 óra, vaspályán pedig a városnak Cette nevű tengerparti telepéig $1\frac{1}{2}$ óra. A Garonne Blaye helységénél már több német mértföldnyi széles; a közepében lévő szigeteken nagy mérőjű ágyukkal ellátott kemény erősségek vannak, a tengeri nagy hajók ezenfelül nem mennek, csupán a kisebbek horgonyoznak Bordeauxnál. Blaye-n túl a torkolatig a folyó roppant széles, bal partján vannak a híres bordeauxi boroknak termő helyei, mint Chateau Lafitte — St. Julienne et Chateau Margau.

A Chateau Lafitte magában Bordeauxban is — értem a valóságost, — felette drága; egy itczés palaczkot kísérléttételből 10 frankon fizettem, melylyel persze aPárisban, Bécsben s egyébütt 3 ezüst forinttal fizetett Lafitte nevet csak bitorló piros bor nem mérközhetik.

A jobb Bordeaux-borok termései már

előre eladvák; nagy része Angliába, hol Clarét név alatt árultatik, vándorol, Amerika és Pétersburg is jóformán osztozik benne. Párisban magában ritkaság, s mint-hogy mindenki szeretne bordeauxit inni, tehát a francia csinál fehér borból pseudo-Bordeauxot eleget.

A Bordeaux-bornak az a különössége van, hogy vértolulást (congestiot) nem okoz; de a mi jó visontai, egri és budai borainkkal erejére nézve nem mérközhetik, azokat azonban kedves ízével s magát-itatásával felülmúlja. Ha az ember egy megszely jó egrit vagy visontait megiszik, arcza tőle piros lesz, mint a főtt rák héjjá. Alsóbbrendű bordeauxt pedig egész itezés palaczkkal még a francia asszony is megiszik minden legkisebb következés nélkül. Annyit egyébiránt mondhatok, hogy magyar boraink jól s lelkiismeretesen kezelve, a föld minden borával versenyezhetnek, nemcsak, hanem azokat, a Madeirát és Xerest kivéve, felül is múlhatják. Az igaz somlainak (de nem a meszes szilágy-somlyainak) a világ fehér borai közt párja nincs.

Hát ha még elgondoljuk, hogy a külföld borszeszszel kénytelen szőlőlevét potentirozni s nálunk erre nemhogy szükség nincs, de azt még szelidíteni kénytelenítettünk — így méltán reményi hetünk jobban kezelt borainknak világpiacot.

Bordeaux jóllehet kereskedő város, de azért szelleme és jelleme aristocraticus; széles utczái szép equipage-okkal tele; házai, villái felette csinosak, s a nép udvariasságával a marseillieket több percenttel felülmúlja. Bordeaux minden forradalomnak ellensége, Marseille pedig hű felkarolója. Az első hely legitimista, a másik pedig maga sem tudja mi, minthogy a soc. democratia agyrémnél nem egyéb.

A szép Bordeauxból gőzhajón egy new-yorki Torosend nevű, igen miveit polgárnak társaságában, ki minden másod évben több havat szokott az európai jelesb városokban tölteni, Nantesnek mentünk. Gőzösünk a Loire-ba bekelepelvén podgyászunkat Torosenddel egy ott álló, ló nélküli úgy nevezett gyalog-kocsira adtuk, s midőn a szekér-tulajdonost arra kérnők, hogy podgyá-

szunkat a tőlünk nem messze lévő vendéglőbe vitetné, goromba hangon azt felelte, hogy „váránk mindaddig, míg minden utasnak podgyászát felrakodja.“ Erre mi podgyászunkat visszakértük, de sikertelen, s kénytelenek valánk egy óránál tovább várakozni, míg a tíz terehhordó által tolatott szekér megindult. Ezzel azonban az erőszaknak vége nem szakadt s gyötrelmünk még most kezdődött: az utazók nagyobb része szegényebb sorsúak közé tartozván s a külvárosok olcsóbb csapszékeibe szállván, egyik külvárosból a másikba kénytelenítettünk búcsút járni mindaddig, míg a sok holmi, mely a szekér fenekén levő podgyászunk fölibe volt rakva, lassankint leapadott, s végre harmadfél órai kínos hurczoltatás után a kikötő szomszédjában levő vendéglőbe értünk. A vitelbért midőn öt frankkal ki akarók elégíteni, a terehhordók (faquinok) egész serege reánk támadott, bennünket aristocratáknak nevezgetvén, össze-vissza gazolt s rajtunk egyenkint 15 frankot zsarolt. A nép szemtelenségén elbámulván s mindketten el leven a nagy meleg miatt

álélva, minden további hurczoltatást s kellemetlenséget ki akarván kerülni, a követelt mennyiséget összesen harmincz frankot letettük s szobáinkba vonultunk.

Az ily erőszakoskodás Nantesben, mint azt a párisi lapokban későbben olvastuk, hol egy angollal hasonlólag bántak s ki az egész bánásmódot az olvasó közönség elébe bocsátotta — nagyon is otthonias volt. Bejól esett, hogy az ily féketlen csürhének kapoczánt vetettek az orrára! Életemben soha sem boszankodtam annyira, mint akkor arra a néhány zsebvágóra.

A francia pórnak kihívó, sértegető, arrogáns bánásmódjáról még fogalma sem lehet becsületes magyar embernek. A december 2-ka előtt történt események a déli részekben, a ráczok és móczok kegyetlenségeinek igen keveset engednek. Pór a pór, mindenütt! Az infima plebs Rómában is Athenaeben is csak plebsnek maradt. A magyar pór nép, ezekhez hasonlítva, az utóbbi idők tűzpróbáját még a legvérmesebb óhaj-tást is jóval túlhaladólag kiállván s rendszeretét meglepőleg tanúsítván, a histo-

riában tüneménykép fog bámultatni. — Oly roppant zavarban más nemzetek pórnépe mily undorító kihágásokkal fertőztette volna be tennen faja jellemét!

Útitársammal a gyönyörű székesegyházat meglátogattuk s másnap a tisztátalan vendéglőkkel bíró, Debreczen cíviséhez hasonló goromba jellemű várostól megváltunk. Augers-en, Tours-on, Blois-on, Orleans-on Penthiviers-en és Etampes-on át Parisba értünk, hol mindketten a Richelieu utczában a Hôtél des Princes-be szállottunk.

Szobám bírásáig vergődhetvén, minthogy a vendégek száma 300-t meghaladott, egy kis kentefitelés után a Palais Royal megpillantására siettem. E kunyhócska, melyben ns. D** városának népesége meg se kotytyanna a legélénkebb képzeletet is felülmúlja. Az alsó ívezetek alatt köröskörül boltok vannak. A míg ezeket nézegettem, szépen beesteledett. Egy ablakban diónyi epreket, hüvelyk átmérőjű spárgát látván — felül olvasom: Véri. Ezen gastronomok által imádott név engem is bevonza. Étla-

pot (ez itt könyv) kérek, s szemem káprázani kezd, olvasván: egy kappan 12 frank sat. sat. Kérek egy meszely piros bort, egy adag barna muroklevest (potage á la St. Julienne), egy bifteket és egy adag borjúfejet csiperkegombával (tété de veau, á la tortue), melyen még rák is volt — s egy zsemlét. A szerény ebédecске az igaz jó volt; gyümölcsnek, désertnek vagy kávénak hire sem lévén fizettem 8 frankot s a pinczérnek 4 soust.

Isten Önökkel!

Több évi haszontalan fáradozás után, végre Párisban a császári nagy könyvtárban Böhm Jakabnak „De signatura rerum“ nevű munkáját nagy nehezen megtalálván, a mély elméjű philosophnak és theosophnak 1627-ben kijött remek műve keblemnek nagy éldeletet nyújtott. A felette ritka mű ezen megczáfolhatatlanul igaz szavakkal végződik:

„Tehát oh emberi értsd meg azt, a mi kötelességed, tekints tennen belsődbe, és járj annak végire, hogy vajon anyádnak (melyből kezdetben kiemeltté, vagy teremtetté) nyugodtságával birsz-e vagy nem? ha nem, úgy tudd meg, hogy te egy elpártolt és engedetlen gyermek vagy, s tennen magadat tetted ellenségévé magadnak, mint-hogy tennen vágyaidnak és akaratodnak hódolván, tennen magadat tulajdonná tetted s ennél fogva első anyádban nem lakhatván, tennen magadban lakozol.

Tennen akaratod egész tulajdonodat elnyelte, s mindaz a mi tégedet szomorít, boszant és ijeszt az tennen tulajdonod vagy egyéniséged; magad lettél magadnak ellenségévé s tennen romlásodra sietsz.

Ha halálodból életre akarsz felderülni, akkor szükséges, hogy tennen vágyaidat, melyek az idegen tárgyak kívánásában alapsznak, egészen elfojtod. Egyéniséged s tennen-vágyad legyen egy semmi, azaz, hogy magadnak semmit se ne akarj, se ne kívánj, hanem vágyaidismétaz örök nyugodtságba vagy isteni akaratba olvadjanak fel, hogy az ő ki-

vánsága és akaratja legyen egyszersmind a te akaratod és kívánságod is. Ezenkívül minden egyéb igyekezet, hin nyomor és halál!!!

A ki pedig vágyait az első anya akaratjával azonosítja, az olyat az első anya viszont gyermekének választja, s azt a örökkévalóság egyedüli akaratjával egy gye teszi. A ki pedig tulajdonságában (Selbstheit) megmarad, az, az örök halálban marad, mint valami örökös tennen-ellenségeskedésben. Ime egyedül ez nevezetik bűnnek, mert az isten elleni ellenségeskedés, midőn a teremtmény tennenmaga akarja magát kormányozni!

Az elementisch és sideriseh, elemi és magnesi ember csak eszköz legyen, hogy a lelki ember nyugodt akarattal működhessék, mert isten őt csupán e végre teremtette!!!“

Egy bostoni igen okos és felette becsületes Hadd vek nevű angol orvos Somnolism and Psycheism nevű munkájában a többek között egy Emma nevű 23 éves fehérchselédjéről tesz említést. A betegség miatt mesinerizált hölgy nemcsak hogy ritka luciditást fejtett ki, de később minden

kezelés nélkül, több hónappal előre figyelmeztetett extasisokba (elragadtatás) merülvén, bámulást gerjesztő leírásokat tesz. A nevezett személynek műveltsége semmi, még olvasni is most tanul. A közlés hosszacska, mindazonáltal gondolom az olvasást, kivált zordon téli időben, a kályha mellett, megérdemli.

Ezer nyolczszáz negyvennyolczban július hó egyik szombat-estvén mesmerizáltatván Emma, nékem így szólt: hogy hétfőre virradóra hozzá egy asszonyság jövend (ezen elhalt asszony Emmának gyermekkori jótevőnöje vala) és neki egy könyvet mutatand, melyet én önnek fogok átadni olvasás végett, továbbá így szólott: az asszonyság holnapután, egy fertály tízre dél előtt, viszont hozzám jövend, s akkor tőle többet fogok megtudni. Felébredtekor mint rendesen, a történekről mitsem tudott, s én sem mondtam semmit. Egy-két barátomat azonban megkértem, hogy szíveskednének hétfőn reggeli kilencz órára hozzám jönni. Az Emma szavaiból azon következtést húztam, hogy ha a mondottakból valami

leend, a könyvek alatt bizonyosan vallásos könyvek értődnek. Ezek ketteje a háznál volt, harmadika pedig egy kis zsebbiblia, nem volt itthon s azt Emma tudta nélkül titokban haza hozván, a regálon lévő sok könyv közé tettem. Éjjel Emma felkelt s alvójárói állapotban a sötétben könyvtáromhoz ment; onnan a kis bibliát kikeresvén hozzám jött. Az ajtó megnyílásakor felébredvén, tetteit szemmel kísértem, ő pedig előttem megállván, így szólott: elhoztam önnek a könyvet, hogy ön nekem abból az asszonyság kívánsága szerint valamit olvasson. A könyvet kinyitva, írással lefelé a fejére tette, ennyit a sötétben is láthattam, minthogy azonban a sötétben nem olvashattam, tehát gyertyát gyújtandó felkeltem, mely alkalommal a könyvet vigyázatlanságból keze közül kitaszítottam, ő azt felemelte s fejére tevén leveleit addig forgatta, míg ugyanazon helyet megtalálta, s olvasás végett nekem átadta. A választott szavak valának Josua 1-ső könyv 8. és 9. versei, melyek ekként végződnek: „N e szomorkodj és semmitől se félj; mert az Úr a te istened, mindenekben a mi-

két teendesz, véled vagyon,“ midőn ezt fennszóval elolvastam, Emma így szólott: „lásd az asszonyság is ezt olvasta fel előttem“, s midőn a 10-dik verset olvasnám, félbeszakasztott, mondván: „a dáma azt nem olvasta nekem“. Az elolvasott sorok hallásánál nagy örömet tanúsított, s nemsokára felébredt. Másnap reggel emlékezett arra, hogy ágyából felkelt, s hogy én a garádicson szobájába vezettem, de hogy miért kelt fel, azt nem tudta. Hétfőn reggel barátom fél kilenczre hozzám jövé, Emma a megnevezett időben elragadtatásba esett, s a történeteket előbeszélte; elragadtatásában olykor enni látszott.

Július 14-én, pénteknap, 1848-ban mesmerizált állapotban lévén azt mondja: hogy a dáma azt kívánja, miszerint ő nekem még egy más fejezetet is mutatna meg, és e végre az asszonyság maga eljövend. Ő pedig (Emma) a jövő szombaton esteli 10 órakor el fogmenni: az az, extaticává lesz. Szombaton reggeli 4 órakor a zsebbibliát félig elragadtatott állapotban hozzám hozá, egy helyet nekem kijelelt s én az Apóst. Cseleke-

detek 10-ik részében előadott látását Péternek elolvasám. Melyre ő így szólt: „helyesen, a dáma is ezt mutatta“ s ezután még többet fog neki mondani. Felébredésekor a történekről csak homályosan tudott valamit. Estvéli tíz óra beálltával elragadtatásba esett. Nemsokára egy nagy valamit látott az égből leereszkedni, mely mindenféle állatokkal meg vala rakva, még kígyók és oroszlánok is voltak rajta. Az állatoktól eleinte Emma félt ugyan, de a dáma biztatására nekibátorodott; egy körülálló egy madarat nyújtott neki megevés végett, mit ő meg is tett, s úgy látszott, hogy a madár a megevés által semmit sem szenvedett. Midőn tőle kérdeném, mint jutott ezen visióhoz? e felette különös feleletet adta: Ezen látványt azóta hogy az az ember látta (a Péter nevét nem tudta megnevezni), senki más nem látta rajta kívül, s minthogy az emberek hitetlenek, s a régi látványnak megtörténtét kétségbevonják, tehát ő most ugyanazon látványt csupán azért látta, hogy annak igazsága felől az emberek meggyőződjenek. E látvány előtt ő a dáma kezét

meg nem foghatta, de a látvány után meg-
s neki a dáma egy fehér köntöst (ruházatot)
adott, de ez nem oly szép, mint a dáma kön-
töse. Szeptember 28-án 1848-ban egy csütör-
töki nap Emma viszont extasisba esett, mint
azt két hónappal előbb megmondotta volt.
Ez mindeniknél kitűnőbb volt s tartott 4
egész óráig, holott az előbbieket $\frac{3}{4}$ óránál to-
vább egyszer sem tartottak.

Az extasis ideje alatt számos egyén
vala jelen. A jelenlévők kívánságára a
tapasztaltakat s mondottakat minden vál-
tozás nélkül leírtam. Délutáni 1 óra volt az
Emma által megnevezett idő. Egy negyed-
órával előbb, nagy belrendetlenség miatt
panaszkodott, s tekintete egyszerre különössé
lett. Pontban egy órakor, egy kevés eltávo-
zás után visszatérvén, Emmát egy széken
ülve találtam, merevedten (kataleptisch);
szemei egy helyre valának szegezve s nagyon
kinyitva. Hozzá szólottam, de eleinte nem
hallott. Láttam hogy szemei fel s befelé for-
dultak (mint mesmerizált állapotban szokás)
s szempillái bezáródtak. — Kért hogy
öt mostan ne vegyem el, az az elragad-

tatásában ne háborgatnám, mit én meg is ígértem s Emmát egy kényelmesebb helyre vittem, hol a hátát megvethette. Nemsokára tökéletes lethargiába esett, olykor-olykor az állát mozgatta, mintha valamit enne, más-kor mintha láthatatlan személyekkel beszélene, mintha kérdezősködnék, ismét mintha a nyert feleletet fontolgatva ismétlené. Ezen foglalatosságát végezvén, úgy tetszett, mintha jelenlétünkről tudomást venne, s nekünk leírta azt, a miket látott és hallott. Midőn tőle kérdenők, miként látsz minket? úgy-e mint mikor mesmerizált vagy? azt felelte: hogy nem, mert ti most úgy néztek ki, mint az árnyékok vagy felhők, azonban én tudom hogy ti vagytok. Hát miért nem láthatsz minket mint ezelőtt? Mivel ti természetes állapotban vagytok, és én magasságban. Láthatod-e most az én tudómet, vagy valamelyik házi bútort? Nem. Hát a téged körülévőket lelked tisztán látja-e? Igen, — annyira mennyire ember embert láthat, s látok mindent, a mi valósággal itt van és mindenhez hozzányúlhatok (s holmit mint ti testileg is érezhetek) de csak azóta, hogy

az állatokkal leereszkedett abroszt láttam, jutottam ennyire, azelőtt a tárgyakat csak láthattam, de nem érezhettem vagy tapogathattam.

Azt mondta továbbá: „hogy magát annyira jól érzi, hogy nem is vágyik többé visszatérni“, jóllehet tudja, hogy vissza kell jönnie s ez őt nagyon szomorítja.

A következők tulajdon szavai Emmának. „A mint a széken ülnék, úgy tetszett nekem, mintha valami felém szaladna, és én egy tömkelegbe jutottam, azonban az ajtó megnyílt és én magamat egy más helyen találtam, holott jól tudtam, hogy a szobában vagyok, szemeim ki valának nyitva s nem bírtam őket befogni, azután bezáródtak, de én velek úgy láttam mintha nyitva lennének. Több lény közelített hozzám, s nekem úgy tetszett, mintha hozzám tartoznám én is; ez akkor történt, mikor a másikat székre vittem, egy nagy garádicson felvezettek, s úgy tetszett, mintha a lényektől elhúztak volna. A lények között én magamat nagyon otthoniasnak éreztem; oly vi-

szonyban éreztem magamat hozzájuk, mint most ti hozzátok. A lények sokan valának, egy részét nem ismertem, más részét igen, egynehányan gyerekkoromban játszótársim valának, s több év óta halvák, de reámismertek, s látásomon örvendettek; engem egy kies kertbe vezettek, mely paradicsomhoz hasonlított. Az asszonyság legelső jött felém, s vele többen; a dáma egész idő alatt közelemben volt, midőn kezét megfogtam, megnézett, mosolygott és örvendeni látszott. Nekem úgy tetszett, mintha az idő mindig ugyanaz maradna ezen a helyen.

Midőn ezen lélekvilágba jutottam, mindjárt láttam, hogy jobbra felfelé egy ut vezet a jók középlakába, egy más ut pedig balra lefelé a roszak középlakába; még egy mélyebbre vivő más út is létezett, de ezt nem láthattam.

A jók középlakába vivő úton kétfelől fák valának s mindenféle gyönyörű virágok, sok helyen felírások léteztek különböző színű és alakú betűkkel, a mit én fájdalmamra el nem olvashattam, azt mondták, nekem, hogy azok tanítások és szabályok

lennének, s nekem olvasni kell megtanulnom, hogy azok értelmét megtudhassam.

A jók középtere nagyon nagyok látszott lenni, és felette sok lény létezett benne. Azok, kik itt tartózkodtak, nagyobbára mind egyszerű fehér ruhát viseltek, melyek bővek voltak, és testüket egészen elfedezték.

Egy dombtető felé néztem, melyre nekem azt mondták, hogy ott az angyalok laknak. Azon hely felé nem egyenes úton mentem, hanem egy más úton, mely valami keveset félreesapott; a velem szembe jövő angyalok egy közelebb s egyenesebb úton jártak mint az, melyen én mentem.

Miután jobbra s felfelé egy darabot mentem volna, egy csodálatraméltó felette gyönyörű forráshoz vagy tóhoz jutottam, melynek vize a tiszta ezüsthöz hasonlított. A hegytetőről egy szép patak csergedezett le ezen tóba. Én még soha sem láttam és sehol oly szép kristály-tisztaságú fénylő vizet. A forrás-tó körül, valamint a folyónak mindkét partján a legszebb fák és virágok nőttek, melyekhez hasonlót soha sem láttam. Azok

a levelek, melyek azon fákról lehullottak, arany és ezüstként csillámlottak, mikor a földön heverték. Ha egy fáról egy levél lehullott, azonnal egy új levél nőtt helyébe, s a fák soha lombatlanokká nem lettek, mint nálunk. Ha pedig az ember egy virágot leszakasztott, helyébe épen úgy más virág nőtt azonnal.

A hegyre (dombocskára) senki sem mehet, míg ezen tóban meg nem fürdik (felmenetel előtt nekem is meg kellett fürdeni és vizet inni), azután fel lehet menni a folyónak jobb vagy bal partján. Ezen tóban vala azon szép hal is, a melyből ennem kellett. A gyümölcsfák pedig, melyek gyümölcséből ettem, a folyó két partján léteztek. E gyümölcsöt itt kenyérként eszik, de az nem kenyér, hanem a legbecsesebb gyümölcs, a narancshoz hasonlít, s magva sok (talán fügét vagy gránátalmát értett). Miután megfürdöttem, a hegyecskére mentünk, s onnan visszatérve, a forrás mellé leültünk, gyümölcsöt ettünk, és sokfélét hallottam.

Úgy látszik, hogy az angyalok azt, a mit tőlök kérdezni akarunk, már előre tudják, s

mindent szívesen előadnak, a mit szeretnék megtudni. Amint az angyalokkal járkáltam, olyannak tartottam magamat, mint azon utas, a ki útját befejezván haza ért; de nem tudtam megmondani, mikép utaztam; barátim között találtam magamat igen meglepődötten.

A mint a forrásnál ülnék, azt kérdem: „az emberek hogy jönnek ide?“ azalatt azt értvén, hogy hagyják el a világot halálukkor, feleletül ezt nyertem: az emberek nincsenek mindenkor meghalva, midőn barátjaik azt hiszik, mert a test működései lassan-lassan szoktak elenyészni; némelykor két, három sőt több napba is belékerül, míg azon állapot áll be, melyet halálnak neveznek, mikor a lélek a testet végképen elhagyja és a lélekvilágba öntudatra ébred (az nem egyformán szokott megtörténni), némely net kevesebb, másnak több időre van szüksége. Ez alatt az idő alatt a személy álomba van merülve, s oly állapotban, mely a túl és innen között létezik. A haldoklót az angyalok előbb látják, mint ő az angyalokat. Ezek amazt körül szokták venni.

Az angyalok páronként, kettő-kettő, szoktak a földre szállani; azt azonban nem tudom, hogy két him, vagy két nőből állott-e a pár? arra egyébiránt tisztán emlékszem, hogy több párt láttam. A nemet könnyű megismerni, mert a néember-angyaloknak hosszú hajok van, mely nyakokon lecsüng, s vállaikon egy gallér-formát viselnek; amint láttam, mindkét nem hosszú bő fehér ruhát visel.

Mihelyt új lelkek lépnek a lélekvilágba, azok az angyaloktól azonnal megszólíttatnak, kik a jöttéknek megmondják, hogy hol vannak, s igyekeznek őket felfelé vezetni.

Ha pedig a jöttek bűnösök, azok itt is épen oly hitetlenek, mint a földön valának s a mellett megátalkodottak és daczolók.

Minden lelkek az említett közép sphérában ébrednek először öntudatra. Az angyalok ezen helyet nyugvásnak nevezik. Ezen sphára a földi világhoz nagyon hasonlít, a közép spharának legjobb helye annak közepe; házakat vagy más épületeket sehol sem láttam, hanem csak fákat és virágokat.

Meg akartam tudni, mi történik az oly emberekkel, kik magukat megölték? Erre

nekem így feleltek: hogy ha az öngyilkosok oly egyének voltak, kik magukat különben jól viselték s csupán elmeháborodás következtében lettek öngyilkosokká, az olyanokat huzamos időig a közép sphara alsóbb osztályaiban szokták tartani, hol nagy büntetéseket kénytelenek kiállani, végre az angyalok velők imádkoznak, s nekik lelki segílyt nyújtanak s ha valóban jókká váltak, utoljára azon helyből kiszabadulnak, és egy felsőbb fokozatra jutnak; egyébiránt mindenkor huzamosan kell szenvedniek és a büntetés helyén maradniok, s csak azután nyernek feloldoztatást.

Ha pedig az öngyilkosok rász emberek valának, úgy azok a büntetés helyéből ki nem szabadulnak és lejobb-lejobb sülyednek. Senki sem jöhet addig ki, míg meg nem változott az ily nemű rász egyének pedig többé meg nem változhatnak. Előbb mindig azt gondoltam, hogy a csecsemők vagy gyerekek ha meghalnak az égbe jutnak és mindig gyermekek maradnak; de itt hallottam, hogy az nem úgy van. Mikor a kis gyermekek meghalnak, a más világba mint

gyerek-lelkek mennek át, de nem maradnak gyerekek, hanem nőnek, a mi felfogásunk szerint mint egy húsz évesig, éltesebbeké nem lesznek. Az oly egyének pedig, kik földi pályájoktól öreg korban váltak meg, úgy néznek itt ki, mint a 40 évesek, vagy valami igen kevésbé idősebbek.

Mikor a sирontuli világba kis gyermekek mennek, azok néember-angyalok gondviselése alá adatnak, ezek reájok ügyelnek és őket nevelik. Ily alkalommal a néember-angyalok épen nem békétlenkednek, hanem foglalatosságait gyönyörrel teljesítik.

A hegyecske tetejéhez közel több ily iskolákat láttam. A kis gyerekek merőben meztelenek valának, kereken ültek, a középben a nevelő foglalt helyet. A gyerekeknek könyvök volt. Gyerekeket láttam itt, kik a mi számításunk szerint két hónaposok alig lehettek, futkározni is az angyalok tanítják. A gyermekek itt mindent hamarabb tanulnak mint minálunk. Ha nagyobbak, ha nőnek, akkor ruhát kapnak és tanítókhöz járnak iskolába. Ily férfi-nevelő iskolát még nem láttam, de a közelebbi alkalommal, ha

ismét ide jövendek, fogok látni. A kertben ugyan több ily oskolát láttam messziről, de bemennem nem volt szabad.

Egy nevelőnőtől egyszer azt hallottam volt, hogy a keresztelés nélkül elhalt gyerekek bujdosni kénytelenek, — séma mennyországba, sem pedig a pokolba be nem bocsátatnak. Itt azonban megtudtam hogy az nem igaz, mert kis gyerekek akár keresztlévék, akár nem, mennyországba mennek. Ha a földön kereszteleetlenek valának, itten a forrásnál megkereszteltetnek. Ezen keresztelés célirányos és üdvös, mert a gyermekekre a Krisztus nevét nyomja reá. Minden keresztelésnek Krisztus nevében kellene megtörténnie. Itt van egy fehér, kőnek tetsző öblös edény, melybe a forrásból víz omlik, ezen edényben szoktak a kis gyerekek megkereszteltetni.

A kert jobb oldalán láttam egy sírnak az ábrázolatát, de itt nem hívták sírnak, hanem kriptának (angolul: grave and sepulchre). Ennek fenekén tiszta víz csergedezett keresztül. A kripta előtt volt egy kő, mely elvétellett vagy eltűnt onnan, ez miként tör-

tént azt nem láthattam. A kripta fenekére néztem s láttam a vizet keresztülfolyni. Nekem azt mondták, hogy Krisztus előbb János által, később pedig e kriptában kereszteltetett meg. A Krisztus testét ugyan nem láttam, de hallottam, hogy itt feküdt és e vízzel kereszteltetett meg. Egyszermind azt is hallottam hogy a gyermekek megkeresztelése nálunk hasonlít a Krisztusnak János általi megkereszteltetéséhez. A gyerekeknek az itteni forrásnál megkereszteltetésük pedig hasonlít a Krisztusnak a kriptában megkereszteltetéséhez.

November 7-én volt Emmának egy hat óráig tartó hosszú elragadtatása, melyet ő hasonlólag előre megmondott volt. Kezdetben mindjárt Emma valami gyermeki énekhez hasonló valamit énekelt, melynek mikor okát kérdezném így felelt: csupán a kisgyermekekkel éneklek a fák alatt. Legelőször négy bárányt láttam, melyek párosán egy kocsi formában valának befogva, s előttem sebesen elnyargaltak jobbra, mielőtt a dáma és többen felkeresésemre jöttek volna. Mi a forráshoz mentünk s onnan a kertbe. Itt

egy nagy lakot láttam, mely egy kastélyhoz hasonlított, a kapuba mentem s leültem minthogy a nagy út miatt el valék fáradva, előbb ily fáradságot nem éreztem, az igaz ily messze nem is mentem egyszer sem. Míg az út miatt elfáradva itt ülnék, valaki hozzám jött, megérintett, mondván: nyugodj! s fáradságom azonnal elenyészett.

Erre én felkeltem s mindanégy kertet megjártam, melyek mindnyájan felette szépek. Az utak közül némelyik olyan, mintha fővénynyel volna behintve, némelyik pedig mintha ezüst garádicsokból állana, pedig sem fővény, sem pedig ezüst nem volt. A szép gyümölcs-esel megrakott fák között több repkedő galambot láttam. A gyümölcsből adtak nekem is hogy enném; ízök felette kellemetes volt, maggal és lével telvék. A kertekben sokáig sétálván, több iskolát láttam, hol a tanítók férfiak valának. A gyerekek itten már mindnyájan fel voltak öltözve, a leánykáknak ruhájok bővebb volt, mint a fiuké, az öltözet mindkét nemnél fehér volt, mindeniknek könyve volt, s abból látszott olvasni s tanulni, sokkal hamarább tanultak mint nálunk a földön.

A mint a kastély közelébe jutottam, láttam egy narancsszinű kocsi formát a tetőről befelé a térre sietni. Egy szép angyal ült a kocsiban egyedül, öltözete olyan volt, mint a többié. A kocsiban ülő és kiszálló angyal csak egynek látszott, jöllehet azután kettőt láttam, s úgy tetszett, mintha a nő-angyal a hím-angyalból állott volna elő. Midőn a kettőt észrevettem, hozzájuk közelebb állottam, mint mikor csak egyet láttam, de egészen közel ezen angyalokhoz egyszer sem mehettem. Tudni kívántam, hogy micsoda szekér az, a mit láttam, s mit jelent? Feleletül azt nyertem „az az Egy kocsija“. Már azt is tudni akartam, mit értenek ők ezen szó alatt: Egy? Azt mondták hogy azt akkint kell érteni, hogy ha a férfi- és néember-angyalnak ugyanazon egy akaratja és ugyanazon egy érzelme van, a Krisztus belölök egy lényt csinál, s azt. szokták Egynek nevezni. Az olyat egyesültnek nevezték, de házasodottaknak vagy nősülteknek soha sem hallottam neveztetni.

Az Egygyé létei így történik meg: az Egygyé leendő k ujját a lények vagy angyalok

összekötik, s őket fátyollal beborítják, s mindazok kik Egygye lesznek, azon narancsszín kocsiba kell hogy beleüljenek s kocsizzanak.

A kriptát (most Ceteinerynek, halottak szántóföldének nevezte) ismét láttam: olyan volt mint máskor, de még sem egészen olyan; fejrbe öltözött angyalok vették körül s János is jelen volt; ennek öltözete gazdagabb volt mint az angyaloké. János magas, haló vány s szelíd tekintettel bírt.

De én hallottam, hogy azon öltözet, melyben én az angyalokat láttam, nem az ő valóságos öltözeteket képezi, hanem csak azon ruházat, melyet ők magukra vesznek akkor, mikor a sírnál megjelennek. Az égben ki-ki rangjához képest van öltözve. Itt nem szokás a ruhát felöltetni s levetni mint nálunk, hanem úgylátszik hogy azok lényegesen az angyalok személyéhez tartoznak, s csak akkor változnak, midőn az angyalok látszólag eltűnnek.

János a kriptafedelét megérintvén, az azonnal megnyílt; úgy tetszett, mintha a

fedél márvány lett volna, pedig nem volt az. Láttam most is, hogy víz csergedezett a siron keresztül, a sír fenekére ruhák voltak nagy renddel összefogva, letéve. Különböző fénycsíkok ragyogtak rajtuk; s belőlök csillagok jöttek ki, melyek felemelkedvén, nem nagy távolságban egy fehér márvány-tárgyra látszottak ragadni, sugáros csillagok voltak, melyek brilliántként ragyogtak. Mindezen csillagok egy nagy csillagban látszottak egyszerre egyesülni, mire a márvány-valami felpattant, s a közép (central) csillagból más csillagok ugrottak ki, mindenfelé tartván, s az eget s minden helyet megvilágosítottak.

Mindez mit jelent? azt kérdeztem. Melyre nekem azt mondták: „Ne beszélj!“ Meghunyázkodtam, félvén hogy valamit hibáztam, de János megérintett, s hozzám így szólott: „Ne aggódj!“ s félelmem elmúlt azonnal.

Miután mindennek vége volt, nekem azt mondták: Ezen jelenés a Krisztus feltámadására vonatkozik, és jele

vagy jegye az angyalok előtt annak, hogy ő valósággal feltámadott. Ezen kifejezést: „angyal“, azért használtam, mivel ők is éltek vele, de nyilvános, hogy ők az alatt csupán a jó és boldogult lelkeket értik. Az angyal szó az ő nyelvökön hasonértelmű egy jó embernek tökéletessé lett lelkével.

Hosszú s talán untató közlésemnek Emmát illetőleg, vége — és a béke kegyelmes ura önökkel mindnyáj okkal!

U. I. E levél nem hamar követi-e a másikat?

Múlt hó 28-án kelt s földi éltünk ízletes savával fűszerezett felette becses levelét nagy belgyönyörrel olvastam, s ha istennek is úgy tetszik, merem hinni, hogy keblünk kölcsönös érzelmei sírköveinket is túl fogják élni; még azt is bátor vagyok remélem, hogy az egyetem nagy ura! engemet egykoron oly helyzetbe hozand melyben képes leendek feledhetlen nevelőm s

barátom iránti hálámat öcséim irányában páratlan gyönyör érzetével nyilváníthatni.

Szíves meghívásának, édes bátyám! ezer örömmel eleget tennék, de jelen körülményeim ellenkezőt zsarolnak.

De azért a mi halasztatik nem mulasztatik! s íme ezennel nyilvánítom, hogy nincsen nap, melyben lelkileg önök társágában nem lennék; mert daczára azon isteni parancsnak: „Szeressed felebarátodat mint tennen magadat“ haj be kevesen vannak, kik duzzadozó keblünk árjainak kárnélküli felfoghatására képesek! — — E nélkül pedig földi pályánk oasisszerű Saharánál nem egyéb, melynek kellemetlen sivatagát főleg napunk hanyatlásakor nyomasztólag kénytelenítettünk érezni.

Vegyük a dolgot akárhogy, vannak még is barátságos viszonyban álló kebleknek oly rétegei is, hová legtisztább érzelmű nőink sem bírnak behatni; nem, mert a tények megbírálására mulhatatlanul föltételezett ismeretekkel nem bírhatván, ítéletök nyilvánításában elfogultság nélküliek nem

lehetnek. ----- „A ki nem tud imádkozni, menjen a tengerre hajókázni“ ezen régi mondás áll is nem is. Nem, mert én nemcsak szélvészeket állottam ki, de még hajótörést is szenvedtem, de azért álbölcseledőkbul meritett ferde fogalmakkal elárasztott agyacsám, szivem józan sugallásit elfojtván, imádkozásra épen nem buzdított, pedig már akkor ismertem a Bibliát; — igen, de azt, mint többen, nem érthetvén, elég hiú valék alaptalannak nyilvánítani, s legtermészetesebb tényeit egy kificzamodott elme szánakodásraméltó bárgyú ábrándjainak bélyegezni. — v Tehát nem a tengernek, hanem a magnetismus nagyszerű jeleneteinek tartozom örök hálával azért, hogy mind lelki, mind pedig testi szemeimről a lepel, némileg bár, felbिलlent. A magasztos látványok tanítottak meg arra, hogy a nyilvánítások nagy könyve a Biblia, nemcsak az isten és ember közötti viszonyokat, nemcsak a hit és erkölcs örök törvényeit: hanem azokon kívül a lélek szenvedési, törekvési tulajdonságainak és tehetségeinek tökéletes történeti leírását is magában foglalja! —

Az evangélium tanai, a szt. Pál és Jakab levelei nemde nem tiszta napjai-e a világ minden tudománya rendszerének theologia metaphisica, psychologia, morál, philosophia, nem mint planéták forognak e körülettök? Mindé tudományok úgy függenek az ott nyilvánított elvektől, mint a méhgyümölcs az anyától; az azokban rejltő örök igazság azon köldöksinor, melyen lényünk tápot, erőt és gyarapodást nyer, avagy szív be.-----

Imre bátyám özvegyének elvégre nyomába akadtam; az utolsó események nekik is derekasan befizettek. Öt egész hónapig 2—3 száz oláh tanyázott, oltalom ürügye alatt udvarokon, kiket étellel, itallal és dohányra való pénzzel kellett tartani, a tömérdek oláh felkelő között ők bántatlan maradtak ugyan alsó-veréczei lakokban, de az oltalom elég borsos vala. Hat tehenet, 32 sertést, 60 libát, 40 pulykát, 6 negyvenes bogácsi finom ó-bort, 200 veder gabnapálinkát, 30 veder szilvóriumot, 15 veder aszúszőlő bort, 300 pfrnyi kávét, czukrot, tömérdek zsírt, szalonnát, hüvelyes gyű-

mölcset, zabot, szénát, szóval minden élelmi szert felemésztett az oláhok barátsága. Az oláh praefectek, tribünök, popák s később a muszkák sáskakint minden található felemésztettek. Ez utolsók köszönetből guttaütött bátyámat fogva Sárkányba vitték az orosz generálishoz, honnan vele ment ánygom által hamar megszabadult, de a méltatlan vele való bánás következtében csakhamar elhunyt. Ánygom Erdélyt odahagyván Bécs egyik külvárosába ment lakni, alsó-veréczei házát gazdasági épületjeivel s mintegy negyven hold szántóföldjével, két rétet is ide számítva, haszonbérbe adta, de két év óta egy fillért sem kapott érettök, mint e napokban leveléből értettem.

E havi hanyagságomat novemberi szorgalmam némileg talán kipótolta? hanem: úgy a jövő évben megjobbítom magamat.

Üdvös és boldog új évet kíván mindnyájokat ölelő s isten oltalmába ajánló

atyafi öcscsök.

Midőn utolsó levelemet írtam, már kornyadozó valék, a kór mirigyje magát balvesémre vetvén, kínos vesegyuladást okozott, mely szerencsémre supporatióba menvén, ez úttal a Hadedstől megmenekültem.

A vesegyuladás tréfát épen nem ért, hét — legfeljebb kilencz nap alatt a vese vagy megkél, vagy pedig brandba (fenébe) megy át, s menthetlen halált okoz; ha megkél, akkor a hólyagon át kitakarodik a tömérédek genyedtség.

Fájdalmam helyét mihelyt kipuhatoltam, belsőleg magnetizált vizet, külsőleg pedig mag. compresseket használtam, s kezelés által a gyuladáson könnyítettem, s egyszersmind kínos fájdalmimat is enyhítettem. S istené a dicsőség! minden idegen orvosi segéd nélkül egészségemet annyira nyélbe ütöttem, hogy most széken ülve ezen sorocskákat írhatom.

Több napig csupán jobboldalomon heverhettem, ülni avagy állani egy pár percznél tovább képes nem valék.

A mi engemet illet, ügyemet már jókora idő óta az isteni gondviselés védő és vezető karjaira bízom. Jőjön a mi jön, semmi engemet véletlenül meg nem lepend. Már Senecától tudtam: vivere, est militare, — tehát mint jó katona, az útra vagy csatára mindig készen állok.

A „nemesember“*) volt kegyura Reinbold itten cs. k. pénztárnok a bányai igazgatóságnál; nekem jó barátom, sokszor vagyunk együtt, különösen az asszony nem győzi a György feleségét életrevalósága miatt eléggé dicsérni, őkéméről pedig azt mondják hogy a nagy kortynak nem lenne ellensége; e már szerencsétlen szenvedély, akarom hinni, hogy a csak kárt szülő vonzalommal örökre felhagyott.

A kegyelemnek s szeretetnek istene mindnyájukkal!

* Szöllőssy egykori mendicansa.

Oravicza, inárczius 13-án, 1854.

Utóbbi levelem írásakor a mustármagról szóló könyvem másnál lévén, környülményesen nem írhattam, a hiányt kipótlandó, magának Pliniusnak szavait idézem: „Sinapis, cujus in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his quorum sublime vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aecto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarisatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorum manditur. Ad uvam (nyeldeklő csap) gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Excreationes faciles facit. Datur et suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum (a csupa vízben bevett magnak épen az a sükere). Sensus, atque sternuramentis caput purgat; alvum mollit, monstrea et urinam ciet. Hydro-picis imponitur, cum íco et cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, et vulvarum conversione suffocatus excitat odore,

aceto mixto; item lethargicos. Adjicetur tordilion; est autem id semen ex seseli.

Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capíti illinitur cum fico et aceto. Yeteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humororum, et in quacunque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, postulas faciendo. (A bevett magnak is, csakhogy lassabban, épen ez a hátsása mert a nyavalyát vagy a rozsat a testből kiküszöböli, külsebet azonban ritkán okoz.)

Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriasis, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur, in fictili, calescitque in eo in sole modice.

Exit et e cauliculi succus lacteus, qui ita cum indaruit, dentiumdolori medetur. Semen ac radiae, immaduere musto conteruntur, manusque plenae mensura sorbentur, adírmendas fames, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes; mulierum etiam lassitudines,

saluberrimo genere medicinae. Calculos quoque discutit (probatum est). Erit et oleum ex semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque et coxendicum perfrictiones.“

Ennyit Plinius, az újabb idők tapasztalási azonban bebizonyították, hogy a köszvény ellen hathatós gyógyszer, a mely állítás valósága felől könnyen meggyőződhetünk, ha a köszvényt bonczkés alá veszziik. A köszvény az aranyérnek közel rokona, főtanyája a végbél-rendszerben létezik, hol phosphor és hügy-savany (némelykor pedig ezen savany téj- és rózsaszin savanyból áll) kóranyagokat formál; a természet ezen felesleges kóranyagtól menekülni akarván, azt két utón küszöböli a testből, vagy az artériák, vagy pedig a vénák által. Az első esetben, ha a kiűzés az artériák által történik, lesz chiragra, gonagra és podagra, s az úgynevezett köszvény-csomók a tagok hajlásain, mely csomók phosphor savany-mészszel telvék, s égető fájdalmat okoznak, melyhez rendszeren hidegláz szokott járulni. A második esetben pedig, midőn az

anyagkor kiküszöbölése a testből a vénák útján történik, akkor az aranyérnek proteusi alakkal bíró számtalan sergei szoktak elő állítani, quorum historia difficile enarranda. A belrészek (s még maga az agyvelő is sokszor szenved) vannak a kóranyagnak tanyájául kitűzve.

Nálam hogy ezen veszedelmes korány ágtól szabadulhassak, azt csupán a magn. vízben bevett fehér mustármagnak s olykori kezelésnek köszönhetem. A megdugulás hólyaggyuladást s fájdalmas halált okozna. Napjában kilencz kávés-kanál mustármagot szoktam bevenni, ez májamra, vesémre, lépemre és hólyagomra jó hatást gyakorol s különösen az epe secretióját rendezvén, a már létező kóranyagot kihajtja, újnak formálását pedig megelőzi, s hatályát megsemmisíti.

Azonban minthogy a kitakarítandó kóranyag a felsőbb részekről megválni kénytelenítettett, közép testemre oly kellemetlenül hat, hogy egy két pillanatig is alig ülhetek egy helyt, ezen sorokat is fennállva írtam.

Ebből megmagyarázható közléseimmeli egyszerrei felhagyásom is, s ennek és nem hanyagságomnak kérem azt tulajdonítani.

A fehér mustármagot márcziusban fővény-földbe kell vetni, s az igazat megvallva a családapák nagyon hibáznak, hogy ezen fellette jóltevő veteményt nem termesztik. A mióta itt egynéhány szenvedőt e maggal megismertettem, Pestről 2 mázsánál többet lehozattak. Ignoti nulla Cupido, ha isten segél, a fehér mustármag hatályárul széló kicsi könyvecskét lefordítva közrebocsátandom, s meggyőződése, hogy felebaráti szeretet-szülte fáradságaimért sok szenvedőnek őszinte köszönetét fogom aratni.

Nőmmel együtt mindnyájokat üdvözöl-vén s ölelvén maradok

önnek
tisztelő atyafi öcsce

Sz. F.